

naše planine

5-6
1990

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

THE JOURNAL OF THE ALPINE ASSOCIATION OF CROATIA

Urednik — Editor: Prof. dr. Željko Poljak, Yu—41000 Zagreb, A. Cesarca 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje

Pretplata za 1990. godinu: 50 dinara

Uplate slati na žiro račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102—678—5535). Na uplatnici treba naznačiti: Za Naše planine" i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel.: 448—774, radno vrijeme 8—14 sati. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972). Tiskanje sufinancira Republička samoupravna interesna zajednica fizičke kulture SR Hrvatske.

Godište 42 (82) Svibanj—lipanj 1990. Broj 5—7
Volume 42 (82) May—June 1990. Number 5—6
Od 1898. godine „Hrvatski planinar“, od 1949. „Naše planine“

S A D R Ź A J

Dr. Željko Poljak: XV. skupština planinarskog saveza Hrvatske	89
H. Čaušević: Planinarstvo i ekologija	92
Božica Papeš—Mokos: Planinari i priroda	94
Tomislav Jagačić: Doživljaji jednog vođe puta	95
Frane Višić: Bilo im je tako lijepo...	98
Mira Šincek: Pjesma kamena, vode, cvijeća	99
Zlatko Cvitanović: Šatoru i Cincaru u pohode	100
Dubravka Bogdanić: Od bundeve do 1757 metara	102
Patricia Kezele: Zimovanje bez snijega	103
Goran Majetić: U Završju	104
Nevenka Božiček: Na Hrastovičkoj gori	106
Ante Rukavina: Kad samo zvijezde osvjetljaju put	107
Darko Žubrinčić: Erzi, orlovo gnijezdo na Kavkazu	109
Rudo Starić: Zvono	111
Vlado Božić: Četrdeset godina planinarske speleologije u Hrvatskoj (1949—1989)	117
Franjo Marčiuš: Varaždinski skladatelj planinarskih pjesama	118
Mihaela Finka: Kroz čabarski kraj	119
Miljenko Pavešić: Borovi vrh na sjevernom Velebitu	121
Tomislav Đurić: „Velebit i njegov biljni svijet“	123
Josip Grubišić i Mišo Čubrić: Planinarski dom na Baškim Oštarijama	125
Ladislav Janeš: Četrdeset godina PD PTT „Sljeme“ u Zagrebu	127
Vežni putevi i transverzale	129
Publicistika	131
Alpinizam i sportsko penjanje	132
Vijesti	133
GSS PSH na uređenim skijalištima	136

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI

Runolist

Foto: Dr. Srećko Božičević

IZDAVAČKI SAVJET

Ivica Bralić
Vilim Cerovec
Tomislav Đurić,
Milivoj Gluhak
Josip Gobac
Zdenko Jajčević
Željko Kašpar
Željko Klepić
Mirko Knežević
Milan Kolman
Slavko Komar
Josip Malić
Vlado Mihaljević
Željko Poljak
Božidar Škerl
Ivica Trnokop

UREDNIČKI ODBOR

Nikola Aleksić
Borislav Aleraj
Darko Berljak
Vlado Božić
Milivoj Kovačić
Ivan Marchiotti
Krunoslav Milas
Tomislav Pavlin

DOPISNICI IZ REGIJA

Miroslav Ambruš—Kiš
Ivan Jakovina
Miljenko Pavešić
Đuro Priljeva
Ante Rukavina
Milan Sunko
Cvjetko Šoštarić

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Željko Poljak

Priprema, tisak i dorada:

Ante Pelivan, Zagreb i Marijan Vedo, Zagreb

XV. skupština Planinarskog saveza Hrvatske

SKRAĆENI ZAPISNIK

Skupština je održana 12. svibnja 1990. g. u predavaonici Dječje klinike Medicinskog fakulteta u Zagrebu na Šalati. Sazvana je za 10 sati, a započela je u 10,15 sati.

Prije otvorenja u ime domaćina, PD Kliničkog bolničkog centra „Maksimir“, pozdravio je delegate dr. Željko Poljak. Zatim je Skupštinu otvorio predsjednik PSH Vladimir Mihaljević pozdravivši delegate planinarskih društava i goste: člana Savjeta federacije dr. Slavka Komara i potpredsjednika Planinske zveze Slovenije Jožu Dobnika. Predložio je radno predsjedništvo u sastavu: Ivica Martinek (PD „Sokolovac“), Darko Berljak (PS Zagreba) i Borut Kurtović (PD „Biokovo“), što je aklamacijom prihvaćeno. Predsjednik radnog predsjedništva Ivica Martinek pročitao je pozdravne telegrame PS BiH, PS Makedonije i Hrvatskog ekološkog društva. Zatim predlaže dnevni red od 11 točaka, koji je također aklamacijom prihvaćen.

Dnevni red

1. Otvaranje Skupštine, izbor radnog predsjedništva
2. Izbor verifikacijske komisije, zapisničara i ovjervitelja zapisnika
3. Društvene reforme i PSH
4. Izvještaj o radu organa PSH u 1989. g.
5. Financijski izvještaj PSH za 1989. g.
6. Izvještaj odbora samoupravne kontrole
7. Program rada organa PSH za 1990. g.
8. Financijski plan PSH za 1990. g.
9. Izbor predsjednika PSH
10. Dodjela priznanja
11. Pitanja i prijedlozi

2. Izbor verifikacijske komisije, zapisničara i ovjervitelja zapisnika. Ivica Martinek predlaže u verifikacijsku komisiju Đuru Makšana (PD „Ravna gora“), Dobrivoja Cvjetojevića (PD „Petrov vrh“) i Miljenka Pavešića (OPS Rijeka), za zapisničara dr. Željka Poljaka (PD KBC „Maksimir“) i za ovjervitelje zapisnika Ladislava Janeša (PD PTT „Sljeme“) i Matu Biličića (PD „Rade Končar“) što je također aklamacijom prihvaćeno.

3. Uvodni referat sastojao se od pet točaka: Društvene reforme i PSH, Desetljeće Velebita, E-putevi u Hrvatskoj, Zaštita planinske prirode i Proširenje planinarske organizacije. Održao ga je predsjednik Vladimir Mihaljević. (Prva i druga točka objavljena je u časopisu „Naše planine“ i to Društvene reforme i PSH i izvješ-

Vladimir Mihaljević otvara skupštinu Foto: V. Strašek

taji o djelatnostima u okviru „Desetljeća Velebita“ u broju 1–2, 1990.)

Ostali izvještaji:

4. Izvještaj o radu PSH za 1989. g.
5. Financijski izvještaj za 1989. g.
6. Izvještaj odbora samoupravne kontrole
7. Program rada za 1990. g.
8. Financijski plan za 1990. g.

nisu čitani jer su delegatima dostavljeni u pismenom obliku, pa se odmah započelo s diskusijom. U diskusiji je sudjelovao niz delegata i to redom kako slijedi.

Tomislav Zoričić (PD RTV Zagreb) predložio je da se donese srednjoročni umjesto godišnjeg plana, da se nastoji planinarstvo unijeti u nastavne programe osnovnih škola, da se potakne sustavna propaganda planinarstva u jav-

nim medijima obavještavanja, posebno na televiziji, da se nastavi s postavljanjem planinarskih skloništa u obliku kontejnera, te ponovno predloži trasu umjesto točaka republičke transverzale, preko čega je prošla skupština šutke prešla.

Ivo Antunac (Planinarski savez Dalmacije) žali se na mali iznos osiguranine u slučaju planinarske nesreće, te predlaže ili da se poskupljenjem planinarske markice taj iznos poveća ili da se osiguranje prepusti društvima. Upozorava da se od regionalnih saveza ne može očekivati više od koordinacijskog rada i nekoliko zajedničkih akcija zbog toga što nemaju financijske osnove. Predlaže kao najbolji put za odgoj planinarskog podmlatka pridobivanje pojedinih nastavnika u školama za planinarske akcije. Smatra da se i u novim političkim prilikama treba nastaviti s njegovanjem partizanskih transverzala, kao znak pažnje borbi protiv fašizma.

Tomislav Đurić (predsjednik Komisije za propagandu PSH) objašnjava da planinarstvo može postati redovna tema na RTV tek kada uđe u sheme. Dosad se oslanjamo na pojedine urednike. Treba prodrijeti i u teletekst jer je to informativna mogućnost budućnosti. Predložio je da se časopisu „Naše planine“ vrati stari naziv „Hrvatski planinar“ koji je 1949. bezrazložno promijenjen.

Ivan Stošić (predsjednik Komisije za zaštitu prirode) izvještava o radu svoje komisije jer o tome nema riječi u izvještaju Saveza. Izvještava o teškoćama u radu na angažiranju novih članova. Zalaže se da članovi budu ljudi dobre volje bez obzira na formalne kvalifikacije, da se nastavi školovanje kadrova, ali da se težište toga rada prebaci na društva, s tim da se održavaju prigodna predavanja i da se planinari angažiraju na godišnjem „Danu čistih planina“.

Petar Stanić (predsjednik Odbora za izgradnju planinarskog doma na Oštarijama) izvještava o dosadašnjim predradnjama i neposrednim zadacima. Smatra da će izgradnja započeti najesen. Izvještava da je napuknuo zid doma na Visočici i da se pomaknuo krov, te će trebati rekonstrukcija zgrade.

Branimir Stipetić (PD „Vihor“) protiv je predimenzioniranja objekata, a na račun drugih potreba. Financijski i ljudski potencijal bilo bi bolje iskoristiti na taj način da se gradi više manjih nego jedan veliki objekat.

Josip Majnarić (PD „Zanatlija“) žali se na financijske teškoće u organiziranju planinarskih škola (nagrade instruktorima, visoka naknada za upotrebu kino projektora itd.). Predlaže da kandidati za predsjednika PSH iznesu u konkurenciji svoje programe, tako da Skupština može birati među njima.

Boris Farkaš (Pd „Monter“) iznosi administrativne probleme oko doma na Žumberku, jer

je sjedište društva u Zagrebu, a dom na području općine Ozalj. Poziva na proljetni pohod u Žumberak što ga tradicionalno priređuje njegovo Društvo.

Duro Priljeva (predsjednik Planinarskog saveza Banijsko-moslavačke regije) predlaže na osnovi svoga iskustva da PSH organizira press centar s dopisnicima u regijama. Misli da bi u gospodarsku komisiju PSH trebali ući i predstavnici onih društava koja su od PSH preuzela velebitske objekte na upravljanje.

Izvještaj verifikacijske komisije.

U 1989. g. u Okviru PSH djelovalo je 127 planinarskih društava (u taj broj nisu uračunata četiri društva koja nisu podigla članske markice u 1989. g. — podatak u izvještaju). Prema tome Skupštinu sačinjava 127 delegata društava kojem broju treba dodati 7 delegata regionalnih planinarskih saveza i dva delegata po posebnoj odredbi Statuta PSH, što ukupno sačinjava 136 delegata. Na osnovi člana 26 Statuta PSH za donošenje pravovaljanih odluka potrebna je natpolovična većina, što iznosi 69 delegata. Prema provedenoj evidenciji (predanim punomoćima), verifikacijska komisija konstatala je da Skupštini prisustvuje 78 delegata. Prema tome, sve odluke Skupštine su punovažeće.

Jože Dobnik (potpredsjednik Planinjske zveze Slovenije) pozdravlja u ime PZS, koju raduje svaki uspjeh hrvatskih planinara. Podržava ideju o produženju Premužičeve staze na južni Velebit. Ističe dobre veze obih saveza i društava. Veseli ga čest posjet hrvatskih planinara slovenskim planinama.

Drago Trošelj (predsjednik PS Slavonije) zalaže se za hitno donošenje novog Statuta PSH, za podršku novim planinarskim savezima u Istri i Lici, za ekološke sadržaje u radu, za marketinško propagiranje Velebita. Pozitivno ocjenjuje dosadašnji rad PSH. Poziva na Slet planinara Slavonije na Jankovcu.

Josip Jursić (PD „Platak“) upozorava da se propagiranjem planinarstva, markiranjem i gradnjem domova privlači u planinu mnoštvo koje zalazi nekontrolirano i usred zaštićenih područja. U Kanadi npr. takva područja nemaju domove i markacije.

Milan Turkalj (predsjednik Komisije za podmladak i omladinu PSH) iznosi podatak da 70% društava ima organizirani rad s podmlatkom, no glavni je problem financiranje izleta. To se može riješiti korištenjem 70%-nog popusta na željeznici i posebnim popustom za noćenje djece koji bi društva trebala odobriti u ovakvim slučajevima.

Dragutin Karažinec (PD „Ivančica“) izvještava o skorom otvorenju novog doma PD „Zlatar“ pod Ivančicom. Upozorava na pokušaj otuđenja planinarskog doma u Tuku.

Milovan Borojević (PD „Paklenica“) izvještava o radu svog društva na revitalizaciji Velebita. Slijedi opsežan sanacijski zadatak u domu u Paklenici jer su dotrajale neke noseće grede.

Vinko Prizmić (PD „Mosor“) smatra da se rad PSH izvan sjedišta nedovoljno osjeća, nema dovoljno saveznih akcija, kao što su zajednička logorovanja, ekspedicije, škole i jače akcije, nego se to prebacuje na regionalne saveze, koji nemaju uvjete za rad kao PSH nego su samo koordinacijska tijela. Upozorava da mnoštvo izletnika u planini šteti prirodi i zato je protiv masovnosti. Prije nego mnoštvo uđe u prirodu valja ga obrazovati, a to košta. U tu svrhu racionalan je put kroz školske obrazovne sisteme i treba nastojati da se u njima nađe mjesta za planinarstvo.

Miljenko Pavešić (tajnik OPS Rijeka) odgovara na prigovor o izgradnji reprezentativnog doma na Oštarijama. Velebit treba na svojoj sredini veći objekat u kojem će planinari imati veći komfor nego u skromnim skloništim. Takav objekat Velebit treba zbog svoje veličine, zbog svoje vrijednosti a i zbog potreba današnjeg čovjeka.

Ante Breljak (PD „Višnjevica“) upozorava da predstojeća reforma školstva ne daje mogućnost za ulazak planinarstva u nastavnu shemu, jer joj je cilj odterećenje nastave. Jedina je mogućnost privući učenike u svoje redove interesantnim programima.

Vlado Mihaljević (predsjednik PSH) također smatra da nam na Velebitu treba jedan reprezentativni objekat kao i trasiranje novih staza, što doduše jest dvosjekli mač s obzirom na očuvanje prirode, ali se takvim usmjeravanjem posjetilaca ipak omogućava bar neka kontrola nad njima. Što se tiče spomenute namjere da se otuđi dom u Tuku, upozorava da takva mogućnost ne postoji, ali treba dati određene ustupke onome tko ulaže u objekat svoja sredstva.

Nakon diskusije materijali pod točkom 3 do 8 jednoglasno su prihvaćeni, a Ivica Martinek formulirao je zaključke kako slijedi:

1. Planinarski savez Hrvatske, regionalni planinarski savezi i sva planinarska društva u SR Hrvatskoj prestaju biti kolektivni članovi Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske, općinskih organizacija SSRNH kao i svih drugih organizacija koje u svom programu rada i Statutu izražavaju političke ciljeve djelovanja, okupljanja i usmjeravanja građana, jer je djelatnost planinarske organizacije izvanstranačka i ne pripada niti jednoj političkoj stranci niti ideološkom usmjerenju (opciji).

2. Planinarska organizacija u SRH je samo-

stalna društvena i interesna organizacija svih građana koji organizirano posjećuju planine i prirodne ljepote, razvijaju i unapređuju planinarske odnose i vrline, njeguju rekreativne vještine, jačaju, njeguju i razvijaju čovjekoljublje i ljubav prema svojoj domovini i koji svojim djelovanjem jačaju i razvijaju ljubav čovjeka za ljepotu življenja u zdravoj i nezatrovanoj prirodi.

3. Pluralistička demokracija i društvene promjene zahtijevaju reformiranje uloge i zadaće planinarske organizacije, njeno prilagođavanje i reformiranje u skladu s razvitkom društva i društvenih odnosa, pa se planinarska organizacija organizira tako, da bez političkih i ideoloških opredijeljenosti pruži svim građanima naše domovine ugodnost, raznovrsnost, rekreaciju i relaksaciju u planinskoj prirodi.

4. Reforma planinarske organizacije, pa i PSH, hitan je i neodložan zadatak koji će najkasnije do 31. prosinca 1990. pripremiti radna grupa u sastavu V. Mihaljević, I. Martinek, B. Škerl, M. Pavešić, dr. Ž. Poljak, B. Kurtović, D. Berljak, Đ. Balić, Ž. Kantura, D. Trošelj i N. Aleksić. Zadatak je radne grupe da za Skupštinu PSH izradi i predloži novi Statut, programske osnove, normativne akte i simbole PSH te da pripremi reformsku skupštinu PSH.

5. Svi prijedlozi, predloženi materijali i dokumenti ove skupštine u cijelosti se usvajaju.

9. Izbor predsjednika PSH

Odlučeno je da se produži mandat sadašnjem predsjedniku Vladimiru Mihaljeviću do iduće skupštine koja će biti izborna i koja će donijeti novi Statut PSH.

10. Dodjela priznanja

Skupština je u cijelosti prihvatila predloženi popis za odlikovanja (ukupno 389) kao i nekoliko prijedloga iz redova delegata Skupštine. Zaključeno je da se do iduće Skupštine daje ovlaštenje Predsjedništvu PSH da dodjeljuje priznanja na osnovi prijedloga Komisije, te da se za iduću skupštinu pripremi pravilnik o dodjeli priznanja koji će pooštriti kriterije.

11. Pitanja i prijedlozi

Pod ovom točkom nekolicina delegata obavijestila je o predstojećim akcijama svojih društava.

Skupština je završila s radom u 13,30 sati.

Zapisničar: Željko Poljak
Ovjerovitelji: Ladislav Janeš
Mate Biličić

Planinarstvo i ekologija

H. ČAUŠEVIĆ

SARAJEVO

Naš dugogodišnji suradnik H. Čaušević iz Sarajeva (prvi put se javio prije 35 godina putopisom „Kapa Moračka“, NP 1955, br. 4), inače po struci pravnik, poznat je našim čitaocima po povijesnim priložima i sociološkim esejima o planinarstvu. Ovaj put se javlja zanimljivom i aktuelnom temom o planinarstvu i ekologiji. Uz članak poslao je uredništvu i popratno pismo u kojem objašnjava što ga je potaknulo da piše i da ovako piše. Ovo je pismo toliko komplementarno s člankom da bi bila šteta čitaocima uskratiti njegov sadržaj, pa neka posluži — iako to nije običaj — kao uvod u članak. Pismo glasi:

Dragi Željko,

Znam da će Te duboko iznenaditi, pa možda i razočarati, sadržaj priloženog člančića, pisanog mimo dosadašnjeg standarda.

Svjesno sam pošao drugačijim putem jer smatram — a to sam otvoreno i ranije rekao — da NP, pored lijepih idiličnih tekstova o planinama i ljubavi, moramo približiti neveseloj planinarskoj i planinskoj stvarnosti, koju više ne možemo samo opisivati, nego pozivom na svojevrsnu „pobuňu“ mijenjati.

U današnje doba općeg previranja planinari više ne mogu ostati u pozadini i mirno prolaziti, zviždukajući najnovije koračnice, kroz osakaćene i opustošene planine.

Naša civilizacijska vokacija je bitka za planinu radi čovjeka. Planinari ne mogu vječno ostati na sporednom kolosjeku društvenih zbivanja, opterećeni svojim kompleksom udobnosti i izbjegavanja konflikta, što nije ništa drugo nego kompleks manjevrijednosti.

Svjestan sam da rješenja koja nudim nisu najbolja, ali ja sam ih ispitao in vivo i mogu reći da ipak daju efekte. Do sada smo nekoliko puta vodili javne diskusije, čak i na TV, s najodgovornijim predstavnicima poduzeća „Sipad“ i pod pritiskom javnog mišljenja prinudili ih da bar donekle smanje sječu na centralnom dijelu Treskavice i odustanu od probijanja šumarske ceste do Kozje Luke, gdje se nalazi planinarski dom. Uspjeh sigurno nije velik, ali za početak i to vrijedi.

I previše pišemo o ekologiji, prvenstveno urbanoj, a ipak još ne naziremo da se zbog stalnog ponavljanja istih misli pojavljuje odbojnost kod onih, kojima se upućuju ponekad nerazumljive i irealne poruke. Ugroženost je i previše virtualna, virulencija čeka pred našim vratima, te se stoga malo tko usuđuje ostati postrani, smiren i indiferentan.

Bez pretenzija da zamjeni religiju, ekologija samo pokazuje živu namjeru da je supletorno oponaša i na „ovozemaljskim“ prostorima. I tako, dok religija nudi čovjeku spasenje na nekom drugom još nepoznatom svijetu, nestrpljiva ekologija traži puteve do izbjavljenja odmah. Istovremeno i jedna i druga prijete neposlušnom čovjeku surovim kaznama: religija mukama paklenskim, ekologija degeneracijom i samouništenjem čovjeka na njegovoj vlastitoj planeti, projicirajući mu sliku strahobne budućnosti kada će — ako ne budemo, dok još ima vremena, izvanredni razvojni polet usmjerili radi čovjeka a ne protiv čovjeka — po zemlji hodati samo čovjekolika nakazna stvorenja, izobličena produktima sulude trke tehnike, tehnologi-

je, a ponekad i genetike, snažno podstaknute ekonomijom, koja je u svojim proračunima davno izbrisala komponentu „čovjek“.

Međutim, dok religija i u ovakvim prilikama daje vjerniku stabilno pouzdanje uz uvjeravanje da neće biti napušten, slabašna ekologija je u stanju samo da pronađe puteve do ponekih nekad i palijativnih rješenja. Ali i to je ipak dovoljno da upaničenom čovjeku ulije povjerenje i raspali iskricu nade.

Možda je stoga zahvaljujući ekologiji isprestravljeni čovjek, pritisnut željom sa samoodržanjem, prihvatio soluciju napuštanja svoje toliko čuvane i nakićene jazbine, što je stonom naziva, i pokrenuo se iz urbane retore, prepune guste, tmaste i sluzave magline, koja zaustavlja dah, a očne jabučice razjeda nevidljivim bodljama, tražeći spas — pored ostalog — i na planinskim padinama ili na samim planinama, gdje je lišće na drveću još zeleno, voda providna, vidici daleki i bistri, a sunce blagotvorno toplo. Ovdje čak gradi i svoja alternativna staništa da bi sebi što duže dočarao svijet „izvorne prirode“.

Sve dok kontaminacija nije duboko prodrla u najfinije pore naših urbanih cjelina, — zahvaljujući uz ostalo i urbanizmu, duboko alergičnom na zelenilo, na pravo čovjeka na vidik i sunce, — planine su bile uglavnom rezervirane za trošenje slobodnog vremena planinara i izletnika. Prvima su planinska prostranstva bila logični i jedino mogući poligon, na kojem su sve veće planinarske napore — tako bi bar trebalo da bude! — dovodili do društveno priznatog sportskog čina u bilo kojoj planinarskoj disciplini, od pješačkog planinarstva do alpinizma.* Izletništvo je pak imalo drugačije ambicije, koje su se uvijek svodile na uživanje u lako pristupačnim planinarskim regionima uz obavezno ostavljanje — na užas današnjih ekologa! — neželjenih tragova po odlasku (što je inače imalentno i ne baš malom broju planinara!).

Međutim, u posljednjim desetljećima nova kategorija ljudi, koji nisu planinari pa čak ni izletnici, pojavljuje se na planini. Njihov broj se povećava razmjerno intenzitetu kontaminacije naselja iz kojih bježe. Ove „izbjeglice“ su realnost s kojom i planinarstvo i ekologija moraju danas računati, pogotovo kada je notorno da su oni i u planinskom ambijentu u cijelosti zadržali svoje gradske navike, zapravo svoj skorojevički mentalitet društvene bezosjećajnosti. Stoga nije čudo što na širokim planinskim prostorima nastavljaju svoju destrukciju, preneseu iz grada a potenciranu osjećajem da na planini borave samo privremeno do prvih vjetrova, koji će iznad njihovih naselja poderati debele prljave zavjese, satkane od magle i otrovnog dima.

Ovo paradoksalno ponašanje „izbjeglica“, koji napuštaju gradove bez zelenila, zraka, vjetrova i vode, ali i ekološke lamentacije što svakodnevno stižu iz ugroženih naselja, izgleda da su napokon uzdrmale i određene krugove u planinarskim organizacijama, koje su do sada pokazivale sklonost da egzistiraju udobno i bez konflikta na sporednim kolosjecima društvenog života.

* Prihvaćajući rizik potpune hereze, iznosimo duboke rezerve prema pokušajima da se sportsko penjanje izvede u popis planinarskih disciplina. Ako je planina isključivi i jedini prostor planinarenja (od pješačkog do alpinizma!), tada penjanje na simulatoru stijenice, ma kako bilo komplicirano i rizično, teško da možemo verificirati kao planinarski pothvat. To je bez sumnje sport, ali strogo autonoman, osim ako se obavlja na prirodnoj stijeni, pošto ga tada moramo tretirati kao jednu od podvrsta alpinizma (slobodno penjanje!), u kojoj su naglašene neke sportske atribucije (npr. suđenje!). Inače i penjanje po zidinama nebotečnika bit ćemo uskoro prinudeni da priznamo kao planinarsku disciplinu. U svakom slučaju smatramo da bismo bez konzervativnih opterećenja morali znanstveno razmotriti ovaj novi fenomen, koji pretendira da se smjesti u krug planinarstva (i to ne kao trening alpinista, nego kao samostalna disciplina!)

PLANINARI I „ZELENI“

Povodom osnivanja Saveza zelenih Hrvatske (SZH) predlažemo kolektivno pristupanje svih društava PSH ovom Savezu, kao i da se u našem glasilu NP odvoji malo mjesta za vijesti o akcijama „zelenih“.

Program i djelovanje planinara i SZH imaju mnogo zajedničkog i smatramo potrebnim da jedan drugog pomažu i dopunjavaju. Kako je planinarski savez stariji i iskusniji „brat“, red je da pomogne i pruži ruku podrške mlađem — Savezu Zelenih.

Vjerujemo da uredništvo „Naših planina“ neće ignorirati osnivanje i rad Saveza Zelenih kao uredništva većine naših dnevnih listova, radija i TV, i da ćemo već u novom broju NP čitati o suradnji i podršci.

Uz planinarske i „zeleni“ pozdrave
Članovi PD „Runolist“, Oroslavje

Oslobađajući se tako svoga dosadašnjeg fatalističkog pomirenja sa žalosnom sudbinom planina, planinari — i to opet samo pojedinci — konačno su spoznali stravičnu istinu da su na planinama morali zvoniti na uzbunu, a ne samo beskorisno i usputno razgovarati, mnogo prije nego što su to učinili ekolozi u ugušenim urbanim sredinama. Jer još prije više od dvadesetak godina počelo je najbjesomučnije haraćenje biljnog i životinjskog svijeta i to simultano na mnogim planinama ne samo BiH nego i mnogo šire, a planinarska organizacija je sve to vidjela i po pravilu — šutjela.

Zbog toga danas ne bez grižnje savjesti moramo priznati oporu istinu da su davno nestala vremena kada su planine pjevale, kada je svaki lom grančice u grmlju predstavljao bijeg preplašenog srndača i kada je odron kamena u stijeni pratio skok elegantne divokoze. Još prije dva desetljeća na Treskavici ili Prenju (Cetinji!) — da samo spomenemo ove planine — pasla su krda od po pedeset i više divokoza. Znali smo gdje se nalaze po majestetičnoj figuri divovjarka na osmatračnici. Danas tamo vlada gotovo gluha pustoš. Privilegirani novovjekovni feudali uništili su bez skrupula plemenitu divljač naših planina, dok ribolovci-mesari upravo dovršavaju svoj žalosni masakr — bez da ih itko ometa u tom „poslu“! — nad salmonidnim ribama u planinskim potocima i jezerima.

Treba imati hrabrosti i priznati da je planinarska organizacija zakasnila, pa čak i da danas kasni, da se zajedno s ekološkim pokretom, a možda i bez njega suprotstavi bezumnom satiranju još preostalog biljnog i životinjskog svijeta planina. Jer, i pored neprebrojivih panjeva, tužnih nadgrobnih spomenika elitnih stabala, još ima makar i prorijedenih i osakaćenih šuma, još ponekad iz duboko skrivenih skloništa isko-

či sretna divokoza ili srndać, još ima bistrih potoka i tamno-zelenih planinskih jezera, ukratko još ima bar sirotinjskih ostataka nekad raskošne planinske ljepote, za koju se vrijedi isprsi i golim rukama boriti.

Vrijeme nam ovdje nije saveznik. Ono pripada drugoj strani, koja danas – prinuđena suvremenim ekonomskim nevoljama – užurbano uništava i kasapi i posljednje vrijednosti koje su još preostale na planinama.

Nekadašnji feudinci danas su prinuđeni da svoja dosad neprikosnoveni lovišta otvore i drugim ljudima, a posebno strancima, koji nastupaju s istom bezobzirnošću kao i njihovi prethodnici. Dok se na jednoj strani uzaludno pokušava restituirati nekadašnji šareni životinjski svijet planine, dotle smrtonosni snajperi na dobro pripremljenim čekama strpljivo vrebaju rijetku trofejnu divljač, kojoj možemo pružiti pomoć – kad se zateknemo na planini! – samo ako mirne savjesti pogazimo načela planinarskog kodeksa i paklenom bukom i dozivanjem izvedemo preplašene životinje izvan dometa smrtonosnih zrna. Drugačije vrijeme diktira nam obavezu suprotstavljanja i zamjeranja. U stanju nužde i opasnosti, u ovom slučaju opasnosti za život posljednjih izdanaka plemenite divljači, koja je radi interesa profita stavljena izvan zakona, pa se stoga na zakon ne možemo ni pozivati, moramo zaboraviti stara planinar-

ska pravila da kroz planinu gazimo tiho i mirno ako želimo susret s dragim životinjama. Danas nam je život prelijepih životinja draži od njihove ljepote, te nas stoga dozvole njihovih budućih ubojica sa snajperom na ramenu ni najmanje ne smiju impresionirati, ako kao planinari bar u ovom pogledu prihvatimo principe suvremene ekologije, koja se suprotstavlja svakoj upotrebi ili zloupotrebi prava koje bi bilo usmjereno protiv čovjeka ili prirode.

Međutim, sigurno će biti nerazmjerno teže postavljati zaštitne brane oko posljednjih stabala i zadržati maloumne nalete tzv. drvo-prerađivačkih poduzeća, koja uglavnom u današnje doba prodajom trupaca nadoknađuju gubitke svoga loše programiranog ili rasipničkog poslovanja, ne obazirući se pri tome na grubu činjenicu da je njihova devastacija osiromašenih šumskih prostora, posljednjih proizvođača najkvalitetnijeg zraka i prirodnih rezervoara vode, po svojim posljedicama još alarmantnija od užasa kontaminacije industrijskih naselja. Kao žalosna paradigma u ovom pogledu neka bude Treskavica, sigurno po ljepoti najkompletnija planina u okolici Sarajeva. Četinarsko-lišćarske šume ove planine već su godinama izložene najvulgarnijem kriminalnom pustošenju, koje se radi na tako neljudski način da danas Treskavica predstavlja u najvećem dijelu područje totalnog šumskog nereda, pretrpanog

---

Ekološki kutak

PLANINARI I PRIRODA

PLANINARI: Napregnut ćemo sve svoje snage da bi ostvarili planirane zadatke, a uz pojačane napore možda i više od toga.

XY: Ne razumijem. Što to planirate napraviti?

PLANINARI: Kao prvo: na svakom brdašću ćemo izgraditi planinarski dom. Što veći to bolje.

XY: A što ćete s domom?

PLANINARI: Dat ćemo ga na korištenje privatnom ugovorniku.

XY: A što ćete onda?

PLANINARI: Na svako brdašće ćemo markirati stazu i sve ćemo to povezati transverzalam.

XY: A kad to napravite, što ćete onda?

PLANINARI: Onda ćemo organizirati masovne akcije, sletove, susrete, us-

pone 100 i 1000 žena ako treba, po svim domovima i svim transverzalam. To neće biti problem, jer će domovi biti jedan do drugog.

XY: Neće li to biti štetno po prirodu!? Znaite, naši ljudi nisu baš odgojeni i ne znaju se ponašati u prirodi. Počupat će i zgaziti cvijeće, rastjerat će životinje. Osim toga, što ćete sa smećem koje će se gomilati oko domova?

PLANINARI: O tome neka brine netko drugi. Ne možemo mi na sve misliti. Imamo prećih briga. Moramo se pripremiti za proslavu 20. godišnjice republičke planinarske transverzale...

Božica Papeš-Mokos

razbacanim granjem i otpadnim materijalima, iz kojih zloslutno vire mrtvi panjevi. Ova sudbina uskoro očekuje i uski središnji dio planine, budući da su do danas ostali uzaludni svi napori da se ostvari davno izrađeni projekt i Treskavica proglašena nacionalnim parkom.

Moramo realno priznati da redovnim pravnim i pravno-ekonomskim instrumentarijem u današnje vrijeme nije moguće suzbiti provalu brojnih kohorti sjekača s motorkama, koji na najsiroviji način — poput hijena bojišta — satiru sukcesivno još preostale šumske komplekse Treskavice, svakako po nalogu svojih naredbodavaca, patološki opterećenih teškom mizogatijom — mržnjom prema svemu što je dobro i lijepo, a formalno zaštićenih tzv. „šumsko-privrednim osnovama“, inače danas sa stajališta šumarske ekonomike bezvrijednim komadima papira.

Ostavljani bez pravnog i ljudskog razumijevanja onih, koji bi ove kvalitete morali posjedovati, ne preostaje nam drugo nego da potra-

žimo pomoć socijalne psihologije. Ona je još davno u presiji javnog mišljenja otkrila nevidenu snagu, pred kojom su morali ustuknuti i mnogo stabilnije osobe nego što su opskurni naredbodavci bezumne sječe, u kojoj traže na najneciviliziraniji način spas za ekonomske lojmove svojih poduzeća, a ujedno kao djeca strahuju da netko ne otvori kronike njihovih mračnih djelovanja u proteklim godinama, što im je najranjivija strana.

I planinari i ekolozi danas bi trebali temeljito proučiti mudra učenja socijalne psihologije, ne zaboravljajući, naravno, ni nauku politike, i sve bez mnogo obzira — dok još nije kasno — iskušati u praksi. Radi spašavanja naših planina, njihovih samotnih životinja i još preostalih ponosnih stabala — za koje je u trenucima veličanstvene inspiracije Beethoven rekao da ih voli čak i više od ljudi — vrijedilo bi zajednički prihvatiti jednu bitku i vjerovati u njezin sretan ishod.

Doživljaji jednog vode puta

**TOMISLAV JAGAČIĆ
VARAŽDIN**

3. PLANINARSKA SVEČANOST NA SAVINOM KUKU

Sve su planine lijepe, ali Durmitoru dajem prednost.

Jednom sam prilikom pomislio: da su stari grčki bogovi znali za Durmitor, uzeli bi ovu planinu za svoje sjedište, a ne Olimp. Možda bi svoje piće nektar hladili u Ledenoj pećini, a častili se na nekom durmitorskom vrhu ambrozijom.

Bilo na koji vrh ove planine da se popnemo, primit ćemo veliku nagradu u lijepim i dalekim vidicima. Ako bih se trebao opredijeliti za najbolji vrh-vidikovac na Durmitoru, onda bih odabrao Savin kuk. Zapravo je vrh ovog imena malo niži, a najviši se zove Kulina. No, zbog popularnosti prvog imena, naziv Kulina je morao uzmaknuti. Ime Savin kuk je prevladalo za najviši vrh. To je onaj vrh, položen prema istoku, sasvim lijevo, koji se našim pogledu nudi svakog jutra suncem obasjan, kada gledamo durmitorsku panoramu s bilo kojeg mjesta u Žabljaku. Desno od Savinog kuka je Veliki Meded, koji sa Savinim kukom uokviruje Karlicu, nekadaš-

nje leglo ledenjaka koji nam je ostavio Crno jezero.

Na Savinom kuku sam uvijek imao dojam kao da se u nekom gledalištu nalazim u počasnoj loži iz koje se najbolje vidi čitava predstava. Kao da sam na nekim tribinama zauzeo najbolje mjesto za gledanje utakmice. Najljepša panorama durmitorskih vrhova otvara se sa Savinog kuka: Šljeme (2455), Meded (2285), Terzin Bogaz (2303), Minin Bogaz (2387), Obla Glava (2303), Bobotov kuk (2523) i drugi vrhovi. Svakako da je izvor vode, Savina voda u blizini vrha, poseban izazov za uspon na Savin kuk. Ne znam postoji li izvor u našim planinama na većoj visini.

S planinarima iz „Slovenijalesa“ u Ljubljani sudjelovao sam 7. srpnja 1989. kod ugrađivanja kutije na vrhu Savinog kuka. S nama je bio i naš prijatelj Branislav Cerović, živa legenda Durmitora, koji je s planinom vezan od daleke 1932. godine. Limenu kutiju, umjesto ruksaka, do vrha je nosio Rok Lap iz Domžala, inicijator planinarskog pohoda PD „Slovenijales“ na Durmitor. Za ostale rekvizite potrebne za ugradnju kutije i za upisnu knjigu brinuli su se Vojko

Bučer, predsjednik društva, i marljiva Darja Kožuh. Na kutiji se ističu dvije mesingaste pločice. Na većoj je ugraviran tekst: „Postavilo 7. VII 1989. PD Slovenijales iz Ljubljane – Planine nas zblizuju!“ Na manjoj pločici piše: „Izradilo PD LTA iz Varaždina“.

Kada je sve bilo gotovo, upisali smo se u upisnu knjigu. Bili smo prvi koji smo ponosno utisnuli u svoje planinarske iskaznice i dnevnikove novi žig, izrađen prema ideji varaždinskog planinara Stjepana Cajzeka. Naš Branko Cerović bio je ovom inicijativom iskreno dirnut. Zahvalio se. Njemu smo predali rezervni žig (za svaki slučaj). Očito se vidjelo da je uzbuđen. Uzeo je još jednom upisnu knjigu i prepisao uvodni tekst:

Za vrijeme našeg planinarskog pohoda na Durmitor od 1–10. VII 89. ugradili smo na Savinom kuku ovu kutiju za Spomen–knjigu i žig. Dragi planinari! Kada odmorite svoje oči na durmitorskim vrhovima, koji upravo poziraju kada ih gledamo sa Savinog kuka, upišite poslije nas svoje ime i prezime, utisnite u svoju iskaznicu i dnevnik ovaj lijepi žig. Obećajte nam da ćete čuvati kutiju, knjigu i žig. Na ovaj način i vi ćete, kao i mi, izraziti svoje simpatije prema Crnoj Gori i njezinim lijepim planinama. To vas moli 75 članova našeg društva, koji su posjetili Durmitor s velikom željom, da ovamo dođemo i druge godine te da donesemo novu upisnu knjigu. Na Savinom kuku, 7. VII 1989.

PD „Slovenijales“ iz Ljubljane

Bio sam tri puta na Savinom kuku. Toga dana, kada smo ugrađivali kutiju, bilo je izvanredno lijepo vrijeme. Bila je to najljepša nagrada za naš trud, iako su nam stočarski psi pojeli ručak, što smo ga sakrili iza jednog kamena nedaleko od Savine vode. Nanjušili, vragovi, slaninu. Paradjaj i papriku su ostavili.

U kolovozu sam boravio s drugim društvom na Durmitoru. U upisnoj knjizi na Savinom kuku već je bilo 400 imena planinara iz raznih strana Jugoslavije.

4. KNJIGA DOJMOVA – MOJA LEKTIRA

Neznam bi li se moglo dogoditi da prestanem drugovati s jedina dva naša stalna planinarska časopisa. To su „Naše planine“ u Zagrebu i „Planinski vestnik“ u Ljubljani. Čitam ih i pratim redovito. Što više, uvijek nastojim na putovanjima i planinarskim izletima pronaći nove pretplatnike i suradnike.

Posljednjih godina često prelistavam svoju durmitorsku Knjigu dojmova, staru sada već preko šest godina. I to je moja planinarska lektira. Čitam sve ono što su brojni sudionici desetodnevnih durmitorskih putovanja uoči rastanka, poslije svega što su vidjeli i doživjeli, upisali i zabilježili. Onda, kada su dojmovi bili

još svježiji i snažni. Smatram da su sami sudionici najmjerodavniji da ocijene izvođenje i program putovanja. Ovdje nalazim razne prijedloge i savjete, razmišljam o njima. U Knjigu dojmova pohranjujem pojedina pisma i adrese. Svaki sudionik, naime, dobiva i adresar čitave skupine. Takav adresar izrađujem na osnovi prijava. Planine nas zblizuju, adrese nam pomažu da se ne zaboravimo! Deset zajedničkih dana na planinama, tri dana na splavarenju Tarom. Raznovrsni doživljaji zblizuju ljude koji se do jučer nisu poznavali.

Vrlo je lijepo to izrekla i zapisala planinarka Blanka Golob iz Ljubljane: Pol leta pričakovanj – mnogo časa, da si človek ustvari mnenje, želje. Veliko sem pričakovala, saj sem že mnogo slišala o ljepotah Tare in Durmitorja. Mnogo, mnogo več sem dobila kot sem želela. Neokrnjenosti gora, reke, prijateljstva z ljudmi, ki jih pred osmimi dnevi še nisi niti videl, ne moreš popisati z besedami. Zares, ko se bliža konec našemu potovanju, mi je žal, da bo konec. Se bomo ubranili solza? Ne vem. Vem pa, da bom še mnoga leta pomnila splavarjenje, gore...

Prof. Desa Jovanović iz Varaždina je usporedila Taru s glazbom: Tara je jedinstvena u svojoj ljepoti i raskoši. Ona je kao muzika – potrebna duši i tijelu. Tko jednom prihvati muziku ili doživi Taru – trebat će je dok je živ, jer tu hranu oku, duši i svim čulima mogu pružiti samo istinske vrijednosti i ljepote, a to su muzika i Tara.

Janez i Olga Kušar te Mika Susman iz Ljubljane upisali su u Knjizi dojmova ovo: Kamo se oko zazre, povsod se ti nov svet odpre. To se mi je dogajalo vseh 10 dni nepozabnega potepanja po Durmitorju in Tari. Občutila sem moč gora, in valove Tare. To su občutki, ki ti ostaneju do konec življenja in jih nosiš v srcu. Rado bi prišli ponovno v kraje kjer tišina šepeta.

Ostvarile su se želje Andrine i Zlatka Lazića iz Zagreba. Jako su željeli doživjeti Taru i Durmitor. Zbog toga su za vrijeme oproštajne večeri u Kutini i napisali u Knjigu dojmova: Ne znamo jesmo li spavali ovih deset dana, ali smo sigurni da smo sanjali, toliko je nestvarna ljepota Durmitora i Tare. Željeli bismo da se taj san ponovi.

Branka Fabek je tajnik PD „Japetić“ iz Saboru. Pošla je na Durmitor i Taru s devetogodišnjim sinom Filipom. A taj mali Filip popeo se među prvima na Vasojevićki kom, Bobotov kuk, Maglič, splavario je tri dana na Tari. Imat će što pričati u svome četvrtom razredu. Dopisujem se s njime. Obećao sam da ću ga posjetiti te zbog njega i njemu u čast održati za njegovu školu planinarsko predavanje o Durmitoru i Tari s dijapozitivima u boji. Mislim na njega i onda kada pročitam što je njegova maj-

Planinari iz „Slovenijalesa“ postavljaju upisnu kutiju na Savinom kuku

ka zapisala u Knjigu dojmova: Presretna sam, što sam svome sinu Filipu omogućila tako divno putovanje, deset nezaboravnih dana.

Da! Moram vam i to ispričati! U autobusu kojim je u rano jutro Branka s Filipom polazila iz Samobora za Zagreb, da bi prema utvrđenom dogovoru pričekala naš autobus iz Ljubljane, našao se i prijatelj Damir Polanović.

— Kuda ti, Damire, s ruksakom? — pitala je Branka.

— Idem u Kamniške Alpe.

— Ja pak s Filipom na Taru i Durmitor. Pođi s nama. Imamo lijepo društvo. Deset dana! Možda će biti koje slobodno mjesto. Uvijek se dogodi da netko izostane...

I Damir poslušao i otišao na Durmitor!

Slučajno sam prolazio predvorjem recepcije hotela „Planinka“ u Žabljaku. Damir na telefonu. Razgovara s majkom:

— Mama, ja ti nisam u Kamniškim Alpama nego u Crnoj Gori, u Žabljaku pod Durmitorom. Ovdje je tako lijepo...

5. VRGANJI ZA VEČERU

Na mojim planinarskim pohodima imao sam na području Durmitora i Maglića više susreta s vrganjima. Prije mnogo godina vraćali smo se s Čurevca pješke za Žabljak. Rade Kovačević iz Novog Sada sa svojom drugaricom Zvonkom, moj prijatelj Zdravko i ja. Nabrali smo puno

vrganja. Nismo ih naprosto tražili, već skupljali. Toliko ih je bilo i to najviše uz rubove šuma. Međutim, u restoranu ih nisu znali pripremiti. Pripremili smo ih sami. Onako, fino s jajima.

Drugom jednom zgodom, kada se autobus polako penjao na putu iz Tjentišta prema Čermenu, vrganji, koji su u pokrajnjoj šumi uz cestu gotovo pozirali, primorali su nas da stajemo i podemo u berbu. I opet su u mostarskom hotelu „Neretvi“ morale drugarice iz naše bjelovarske grupe pripremati za večeru vrganje. Kada su ih konobari servirali, ponudili smo i njih. Odgovorili su nam hladokrvno — „Hoćemo, ali pola sata poslije vas.“ (Htjeli su vidjeti djelovanje.) Eto, i ovogodišnji posjet grupe od stotinu planinara u mjesecu kolovozu na Čurevac nije prošao bez vrganja ili, kako ih simpatično Slovenci nazivaju, „jurčeka“. A Slovenci, moramo priznati, pravi su majstori u traženju i otkrivanju jestivih gljiva. U našoj skupini se posebno istakla obitelj Jožeta Nakrsta iz Mengeša. I opet smo u hotelu „Planinka“ dobili za večeru pohane vrganje, ali su ih morale u kuhinji pripremati naše planinarke.

U šumama naših planina rastu mnoge jestive gljive. One bi se mogle naći i u mnogim hotelskim jelovnicima kao specijaliteti. Razmišljam o tome da u program naših idućih putovanja i uključim i berbu jestivih gljiva. Zabavno i ujedno korisno!

Bilo nam je tako lijepo...

Štićenici Centra „Juraj Bonači“ na Promini

FRANE VIŠIĆ

SPLIT

Od svih dosadašnjih izleta i tura po planinama, u okviru svojih mogućnosti, štićenici Centra „Juraj Bonači“ dugo će se sjećati ovog izleta ne samo po lijepom dvodnevnom boravku u planini, već i po svemu što se na njemu dogodilo.

U dogovoru s tajnikom PD „Promina“ Tihomirom Abramovićem utanačio sam dolazak 21 štićenika mentalno retardirane djece, dvojice nastavnika, kuhara i mene, vozača autobusa te ujedno i planinarskog vodiča PSH u stanici vodiča MAKARSKA, dakle ukupno 25 članova Planinarskog kluba „Split“ pri Brodogradilištu „Split“.

Došli smo u Drniš u zakazano vrijeme i na dogovoreno mjesto. Čekala su nas tri dežurna planinara koji će s nama skupa u dom, da nam kao domaćini omoguće sve što je potrebno pri posjeti i noćenju u planini. Upoznavanje planinara je vrlo kratko: „Zdravo, zdravo! Ja sam Kosta, ovo je moj brat Mišo i rođak Čedo, mi ćemo vam biti na raspolaganju ova dva dana boravka u našem planinarskom domu.“

Produžili smo prema odredištu i u 10 sati stigli u dom. Raspakovali se, smjestili po sobama, rasporedili tj. dobili svaki svoje zaduženje kako to biva na organiziranim turama, akcijama i izletima. Poslije marende svi smo otišli na livade. Tu su jedni igrali nogomet, drugi hvatanje, treći balote i, odjednom, kao da se sve probudilo iz onog mrtvila i tišine oko doma i u domu. Pravi je užitak bio promatrati ih tako sretno i zadovoljne. Sva šteta što nije bilo još i zelenila pa da ugođaj bude potpun, ali namjeravamo opet posjetiti Prominu, te tako nadoknaditi i doživjeti sve ono što daje planina.

Koliko zapravo malo truda treba, bolje rečeno samo malo dobre volje, pa da se štićenicima priušti ono najhumanije: malo topline i ljubavi, a njihovoj sreći treba sasvim malo.

Toliko im je bilo lijepo u toj igri na čistom zraku, da su zaboravili čak i na vrijeme ručka, gotovo nevjerojatno za njih, jer je njima hrana na prvom mjestu. Poslije obilnog ručka trebalo se malo odmoriti i to na čistom zraku. Popodne opet igre prema želji, a jedna je grupica otišla na vrh planine (Čavnovka, 1148 m).

Navečer zbor, pranje ruku i priprema za večeru. Oko 20 sati pospremanje poslije večere.

Gledanje televizije i pjesma uz gitaru bili su završnica toga prelijepog dana i – oko 22 sata – svi na spavanje! Zaspali su, kako se ono kaže, ko klade. Čist zrak i igra učinili su svoje.

Nedjelja ujutro: ustajanje u 7 sati, spremanje soba, umivanje i na doručak. Do 9 sati sve je bilo gotovo. Jedni su išli tražiti drva, drugi na vrh, da bi oko 12 sati svi bili na okupu. Naložena je vatra za gradele, bilo je telećih bržola, kokoši i kobasica. Ručak bogovski. Ovaj je obred trajao gotovo tri sata, a kako i ne bi, kad nam je naš kuhar Lovre Meštrović to tako lijepo pripremio da smo lizali prste.

No kako sve što je lijepo kratko traje, došlo je vrijeme odlaska. Tražimo račun za spavanje i korištenje kuhinje, ali Kosta i Mišo (jer je Čedo morao dva sata ranije otići) će na to: „Mi vam nećemo naplatiti ništa, jer je tako dogovoreno i odlučeno.“ Protivim se, jer znam u kakvim su financijskim teškoćama planinarski domovi, a nama ovaj iznos ne bi predstavljao velik teret, jer smo bili spremni na plaćanje. No uzalud! „Eno vam predsjednik Vice Novaković, pa se s njim karajte!“ (ovo karajte nema pravu težinu).

Da smo imali gotovinu ostavili bismo im novac, no ovako smo poslije morali opet zvati iz Splita tajnika da nam pošalje račun kako bismo im platili. Uzaludno je bilo sve, rekli su ne i ne! Oprostili smo se uz dogovor skorog viđenja.

Velika zahvalnost predsjedniku Vici i čitavoj upravi na ovom nadasve humanom gestu. Ona trojica naših dežurnih, Kosta, Mišo i Čedo, koji su bili stalno uz nas i koji su nam udovoljavali ama baš u svemu, kao da su se takmičili tko će biti bolji prema nama. Njihovoj susretljivosti i strpljivosti posebno veliko hvala. Kamo sreće da u ovoj današnjoj predizbornoj kampanji ima i koja planinarska stranka, mislim da bi ta stranka bila najhumanija, najbrojnija i najbolja. Pravi planinari su uvijek altruisti.

U ime Stanice planinarskih vodiča Makarska, zatim PK „Split“, Centra „J. Bonači“, te u ime nastavnika Zlatana Kalajžića i mene, Frane „Milimetra“, još jednom hvala svima. Hvala i onima koji su nam dosad izlazili u susret. Nadamo se da će tako biti i ubuduće.

Dragi planinari, posjetite Prominu, uživajte u njenoj prirodi i u gostoljubivosti članova PD „Promina“.

Pjesma kamena, vode, cvijeća

MIRA ŠINCEK
VARAŽDIN

Pjeni se huči, buči, bojom smaragdnom sjaji i blista, ljepotom, snagom života bruji i pjeva, ta planina surih prelijepa kći, bistra rijeka Soča!

Krošnje bujne, čupave, zeleni prostiru hlad, vrhovi bijeli daljinama bljeskaju, sve bez riječi, i šute i zovu.

U zraku ljeto titra prevrelo, žari se sunce usijano, stijenje gori, travke umiru. Korak težak, ramena pognuta, put dug, umoran, kamen korak spotiče, staza sve više nalik slojevima kućice golemog okamenjenog puža, neprestano u

krug nas okreće. I sve smo sličniji izgubljenim putnicima, rasutim u svijetu visova i sivog stijenja, rasutim u vlastite misli i traženja. Put ipak kraj ima. Podno vrhova u nebo prapetih, mirna, malena, polegla jezerca dva, dva zeleno-modra oka, to prvi su dragulji u voden-ogrlici starog Triglava.

Ništa ne odnosi, brže i potpunije, umor i tuđe od vode hladne i čaja topla! U tijesnom mraku skloništa tako toplo je, spokojno, o malo okno tama se već obrazom naslanja i čujem ko

O, zlatih dni spomin,
me vleče na planine,
po njih srce mi gine
sej jaz planin sem sin!

Tedaj nazaj,
nazaj v planinski raj!

S. Gregorčič

srebrnjaci, krupne kapi kiše noćne, zveckaju. Misli mi sve sporije, tromije bivaju, slutim to san meko na prstima prilazi.

I jutro tu već je! Rujno sunce budeći, vrhove planinske svjetlom dodiruje, rumenilom tananim ogrčice, zlatom oblači. Slika se pomiče, buja, oživljava. Bjelinom čistom zabljesnu sijeda glava starca Triglava, ko najsajjniji safir treperi maleni krov zavetišća pod kamenom stražom najljepšeg Jalovca, a Mangart veliki zadnje oblačke noći čelom zaustavlja — posvuda dan toplinom boja iz jutra novi izranja.

Nečujne promiču duge sjene Velikog i malog Špičja, a tamnoplavi, tajnoviti Vršac i Kanjavec dalji, sve dalji ostaju. Krivuda staza, uspinje, silazi, nove slike očima ježe:

prosula se uz nju jezera ko divovske latice nekog vlažnog, čudesnog plavomodrog cvijeta. Presjavaju se u vodi mirnog zlačane zrake sunčeve, trepere, drhte, al' dubine svjetlu prići ne daju. Miruju vode tirkizne, zelenkaste, pod teretom tamne se, il' svjetlucaju mnoge iskre ko u krhotinama plavog stakla. U bistrim licima je-

zerskim ogledaju se okolnji vrhovi i slike umnažaju. A onda cvijeće: u zakašnjoj kaplji rose, na kuštravoj vlati dlakave anemone, sunce dugu budi, od snijega čistije bijele se latice oktope-tale, plamti al' ne izgara plamen rascvalog rododendrona, kad bi prestale zujiti i brzati bezbrojne bubice čuo bi se umilni zvon sićušne soldanele, kraj puta zečica plava glavicom klima, u sjeni se kamena žuti i miriše ljubica mala, kraljevski raskošni ljiljani pod teretom kruna velikih naginju se, boje se prostiru čudesnim vrtom ovim.

Dolina je Triglavskih jezera kraj uistinu bajkovit, začaran — tu jezera su duboka oči dobrih planinskih duhova, rijetkim drvećem obrasli suri vrhovi tek čupave glave divova, mračni pak bezdani hladnih ponora tajne odaje vjetrova, travnate livade svilene prostrane plesne dvorane vilinje, a vrleti strme, visoke — prijestolja munja, oblaka. Kad oči zatvorim svoje sve vidim to, čujem vode, cvjetovi, vjetrovi svi isto, svi jedno pjevaju: — TEDAJ NAZAJ,

NAZAJ V PLANINSKI RAJ!

Šatoru i Cincaru u pohode

ZLATKO CVITANOVIĆ

SPLIT

Početkom lipnja nas osmero iz Planinarskog društva PTT „Marjan“ iz Splita zaputili smo se na Šator i Cincar, dvije izuzetno lijepe planine zapadne Bosne, koje su svojim položajem gotovo na dohvat ruke splitskim planinarima.

Prvoga dana cilj nam je bio Šator (1872 m) za koji dobri poznavaoči tvrde da je najljepša planina zapadne Bosne. Krenuli smo u cik zore našim poštanskim kombijem magistralnim pravcem do Livna, a odatle skrenuli zapadno prostranim Livanjskim poljem prema Bos. Grahovu, prateći moćni masiv Dinare. Negdje ispred Grahova skreće se desno za planinu Šator, odnosno za motel koji je prije nekoliko godina sagrađen u toj planini. Pomalo smo bili razočarani što ova cesta nije asfaltirana, ali smo se brzo uvjerali da je taj makadam u vrlo dobru stanju. Naše iznenađenje bilo je još veće kada smo nakon pola sata vožnje kroz gusti pojas bukove šume ugledali planinski motel s prekrasnim Šatorskim jezerom u njegovoj pozadini. Zapravo je to bilo pravo ushićenje — nasuprot jezera uzdizale su se poput golema amfiteatra visoke stijene Šator-planine i strmoglavno se svojim brojnim točilima rušile u jezero ispred nas. A to jezero, posve mirno, kristalno čisto i okupa-

no proljetnim suncem, doimalo se kao golemo gorsko oko.

Kako motel u to doba godine, začudo, nije bio otvoren, mi smo toga jutra bili jedini posjetioci jezera. I dok su nam glasovi odzvanjali u tom čudesnom grotlu prirode, naša je uzbuđenje raslo pri pomisli da sva ta silna ljepota pripada trenutno samo nama.

Pošto smo se osvježili na jednom od jezerskih izvora i napunili čaturice hladnom vodom, krenuli smo mimo jezera pa uzbrdo ka vrhu planine. Staza nije bila markirana, ali nas je njen trag pouzdano vodio do prijevoja. Odatle je zbog bujnog raslinja bilo otežano slijediti stazu do samog vrha, a poslije je bilo još teže. Naime, na jednom dijelu uspona, u dužini od nekoliko stotina metara, upali smo u tako gusto i oštro raslinje, pravu gorsku živicu od klekovine, da smo se s mukom probijali. To nas je prilično usporavalo i izmorilo, a pojedince i obeshrabrilo, možda i zato što smo upravo na tom dijelu puta imali neugodan susret s poskokom. Time kao da nam je ova planina htjela, osim svoje raskošne ljepote, pokazati i ostale svoje čudi.

Na povratku smo kod jezera sreli lugara Dra-

gu Stanišića koji svakodnevno obilazi ovo područje. Za istinske ljubitelje prirode bilo je pravo zadovoljstvo sresti se i popričati s nekim tko ovu planinu i život u njoj poznaje u „dušu“ i od koga je moguće saznati više od šturih podataka iz planinarskih vodiča. Drago je s neskrivenom nostalgijom pričao o Šatoru nekad i sad. On je i izgradnju motela, tu na obalama ovog gorskog jezera, doživio kao pogrešan potez jer je, po njemu, time nepovratno narušen sklad prirode („Nema više ni divokoza, a ni tetrijeba tu oko jezera“) i zbog nečijeg komoditeta žrtvovana djevičanska ljepota ovog dijela planine. Slušajući tako Dragu nismo se mogli oteti dojmu da se zaista na ovom mjestu smjelo možda sagraditi planinarski dom ili sklonište, ali nikako motel, jer je svuda na svijetu moteli mnogo jesto isključivo uz prometnice, a ne u srcu planina.

Budući da motel nije radio, trebalo je mijenjati plan noćenja. Stoga smo odlučili da se prebacimo do Glamoča i prespavamo u vikendici jednog od članova naše grupe. Lugar Drago nas je uputio na koji način ćemo najlakše izići iz labirinta šumskih cesta oko Šatora i izbiti u Glamočko polje. Ova varijanta noćenja pokazala se opravdanom iz više razloga, ponajviše zato što smo se time znatno primakli našem sljedećem cilju – Cincaru.

Sutrašnji dan, baš kao i prethodni, bio je idealan za planinarenje. Vozeći se cestom prema Livnu sve se jasnije vidio Cincar (2006 m). Svojim oblikom golemog stošca dominirao je čitavom okolinom. Isprva je izgledao potpuno ogoljen pa je naše iznenađenje bilo razumljivo kad smo nakon sat vožnje šumskom cestom zašli za njegovu sjevernu stranu. Tu smo naišli na barake šumskih radnika i prizor posve suprotan onom otprije. Sjeverne padine Cincara ukrašavala je predivna mješovita šuma smreke i bukve. Iznad nje, skoro do samog vrha, prostirao se pojas niske klekovine dajući ovoj planini zagasito zeleni kolorit u plavetnilu neba. Kakav uzbudljiv prizor u podnožju ove gromade što je poput ugaslog vulkana stršila u nebo.

Nakon pronalaženja markacije koja od ceste vodi k vrhu, krenuli smo s ruksacima na leđima i puni elana Cincaru ususret. I već na samom početku novo iznenađenje. Jutarnja rosa još nije bila posve okopnila pa su se uz stazu mogli vidjeti golemi šumski puževi. Eto prave prilike da pri ovom usponu spojimo ugodno s korisnim. Brže bolje smo se naoružali kesicama i neplanirano krenuli u berbu puževa. Naravno, našlo se odmah među nama gurmana koji su potanko objašnjavali način pripremanja ovog spe-

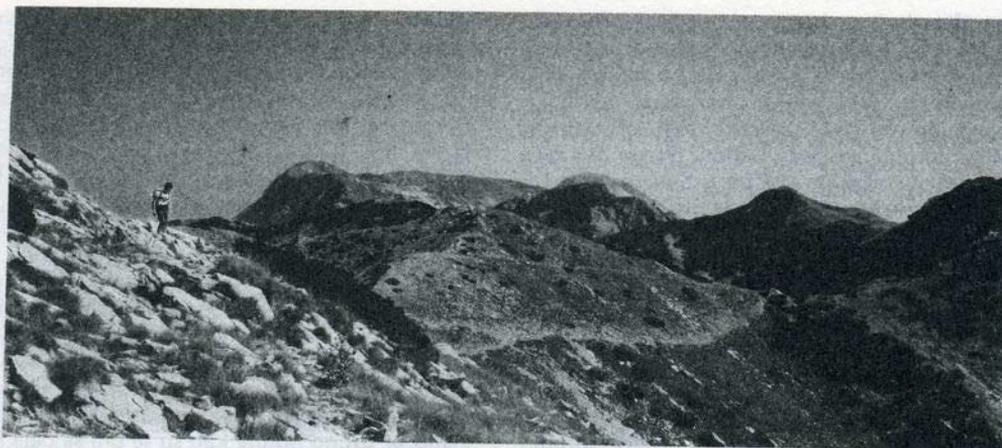
cijaliteta. Inače, na tom dijelu staze naišli smo na pouzdane tragove medvjeda.

Kada smo nakon pola sata hoda izišli iz šume naišli smo se na onoj ogoljenoj strani planine. Što smo se više penjali uz kosinu, vjetar je bio sve jači. Uskoro nije bilo druge nego se dobro zaštititi vjetrovkama i kapuljačama, kao usred zime. I tako, u alpinističkom ruhu probijali smo se naprijed. Izgledalo je kao da nikad kraja ovom usponu, jer kad bi nam se učinilo da smo već pod samim vrhom, ukazao bi se novi brijeg iznad njega. Sve smo teže disali, s nogama kao od olova, ali nas je neka nevidljiva sila i dalje vukla naprijed. Što se više približavao vrh napredovali smo sve sporije, a razmak između prvog i posljednjeg u koloni bio je sve veći.

Bilo je točno podne kad su se oni sa čela kolone dokopali vrha. Pogled s visine od preko 2000 metara bio je impresivan: pod nama se prostiralo Livanjsko i Glamočko polje, Dinara se ispružila u cijeloj svojoj dužini, a dalje k jugu pogled se zaustavljao na vrhovima Biokova. Na sjeveru se pružao nepregledan lanac bosanskih šuma i vrleti, a dolje pod nama naš žuti kombi izgledao je malen poput kutije šibica. Dok smo boravili na vrhu naišla je skupina planinara iz Imotskog. S njima je bio i Hajro, čuveni livanjski planinar, novinar i odličan poznavalac ovih planina. To je bio dovoljan razlog da se na vrhu Cincara zadržimo čitav sat vremena duže, jer takvi nenadani susreti u planini, a još k tome na samome vrhu, uvijek su dobrodošli i vrlo korisni.

Silazak je bio znatno lakši i brži od uspona, ali smo unatoč tome sve više osjećali umor. Uostalom, kakav bi to 2-tisućnjak bio koji bi se tek tako osvojio, bez imalo napora. Dolje, u podnožju Cincara, zadržali smo se u baraci šumskih radnika. Dok smo se kriječili posljednjim zalihama iz naših torbi poveo se razgovor s jednim od radnika, koji se tu zatekao, o njihovom radu u šumi i o samoj planini. Doznali smo da zimi znade na ovom mjestu napadati snijega toliko da se od tih baraka vide samo krovovi. Taj dio planine inače je poznat kao stanište velikog tetrijeba, što nas je neobično iznenadilo s obzirom na plahovitu ćud ovoga sve rjeđeg stanovnika naših šuma.

Što se više bližilo vrijeme našeg polaska, sve nam se teže bilo odvojiti od Cincara jer kao da smo znali da ulazak u kombi znači i oproštaj od ove idile i povratak u nimalo romantičnu civilizaciju. Nije prošlo mnogo od našeg polaska, a mi smo čvrsto odlučili da ćemo Šatoru i Cincaru ponovo doći u pohode.

Vaganski vrh s podnožja Babinog vrha

Foto: T. Pavlin

Od bundeve do 1757 metara

DUBRAVKA BOGDANIĆ

OSIJEK

Nama, koji živimo u ravnici okruženi žitom i ponekom većom bundevom (ali, koja dobro zna umoriti), svaki odlazak u „prave“ planine nije baš jednostavan. Kada se odlučite nekamo otići, morate biti spremni na cijelu noć putovanja vlakom, pa onda još malo autobusom, a nakon toga vas čeka i put od pet, šest ili sedam sati do mjesta gdje ste odlučili otpočiniti. Zato, pogotovo kada dođe zima, mi koji smo pomalo lijeni, teže se odlučujemo za put. Tako sam se i ja dvomila: ostati kod kuće ili se ipak pokrenuti i otići.

Imala sam neke potpuno druge planove (uglavnom usmjerene na pasivan odmor – čitanje i spavanje), ali poziv za odlazak na zimski izlet po Velebitu bio je zaista primamljiv. I evo, na brzinu se peku „trajni“ medenjaci koji će omekšati taman kada stignemo, pohaju se šnici, kuha se čaj. Sve za zimu i protiv zime.

U vlaku je fino, nema gužve, cijelim putem mirno spavamo. Već prije svanuća stigli smo u Medak. Snijeg škripi, a zima grize za obraze i uši. Umotavamo se svim mogućim šalovima i kapama ali se na njih odmah hvata inje. Tek kada smo počeli hodati, odležujemo se. Tada još nisam slutila kako ću samo malo poslije čeznuti za tom svježinom! – jer je s usponom počelo pregrijavanje i preznojavanje. Hoda se teško, snijeg je dubok, njih dvojica žure a ja postepeno počinjem zaostajati. Odmora nema, jer nas vodi naš predavač iz planinarske škole koji je neumoljiv: „Hodamo šezdeset minuta, tek onda se odmaramo!“

Sasvim polagano idemo kroz šumu, nebo je potpuno, potpuno vedro, gotovo prozirno. Mir. Ljepota. Zrak. Tragovi u snijegu. Brojanje koraka. Pogled na sat. Šezdeset minuta. Ne znam po koji put.

Sjedimo na ruksacima s nogama u snijegu, zabundani, pijemo vruću „Cedevitu“ i u skladu s onim „Radost, polet i svježina uz obilje vitamina“ idemo dalje. Do doma pod Štirovcem.

Nebo je sve tamnije, ruksaci sve teži, noge sve umornije. Badanj nas prati i znamo, uskoro smo tu. Prvo što sam osjetila (još puno prije doma) bio je miris dima. Koraci nesvjesno postaju brži jer se odmah javljaju asocijacije – toplina, hrana, vreća, snovi za sutra.

Dom je isti kao i prije šest godina kada sam prvi puta bila u njemu. Samo je još malo oronuliji. Izvana izgleda sasvim dobro, a unutra – sreća, bio je mrak pa nismo sve dobro vidjeli. Temperatura je prilično ispod nule, spavamo kompletno obučeni s kapama i rukavicama, netko u pernatoj vreći, netko u običnoj vojničkoj s osam deka ispod sebe i preko sebe, a taj san traje ravno od četiri sata poslije podne jednoga dana do šest ujutro drugoga dana.

Ujutro se lagano budimo (nema one poznate želje za kišom, prolomom oblaka i strašnim nevremenom). Postepeno sviće i jasno nam je da će dan biti pravi, a da Vaganski vrh čeka baš nas.

Sve što smo doživjeli taj dan, sve ono što se ukazivalo pred našim očima s podizanjem sunca; odjednom pogled na more koje se pokazi-

valo polako, stidljivo mameći nas i tjerajući da idemo sve bliže i brže prema nebu kako bismo ga cijelog obuhvatili, u svoj njegovoj modrini i kada smo to uspjeli nismo više znali gledamo li samo more ili gledamo more u nebu; sve to potrla je stravičnu hladnoću (ispod -20°C) i uništilo i zadnju mrvicu početnog kolebanja. Hodali smo tjerani ljepotom, čistom najvišom estetikom, savršenstvom, nekim potpuno drugim vremenom i svijetom, i gotovo sam počela vjerovati kako ću baš tu, iza slijedećeg zaokreta ugledati Petra Zoranića kako sjedi na SVOM vrhu umiren, ushićen, pišući svoje „Planine“.

I kada smo stajali na vrhu, agonija ljepote se nastavljala: potpuno, potpuno vedro nebo, pogled u nedogled, snijeg i nas troje sasvim izgubljeni u svemu. Sve to nas je zadržavalo i nije nam dalo da počnemo silaziti. Željela sam upiti u sebe i najmanji detalj, željela sam da se mogu

svega sjećati i bez dijapozitiva.

Dolje smo išli lako, nekako nadoknađujući brzanje prema gore. Umor se počeo polako vraćati i čini mi se da sam se dolje više kotrljala nego hodala. Tako sam se nekako i dokotrljala preko sipara, malih livada i šuma ravno pred vrata Borisovog doma. Onda sam došetala unutra.

Kakva razlika! Ovo je zaista pravi dom i u njemu se osjećate kao u svojoj kući. Ugodno, toplo, čisto. I zato smo dugo spavali, sanjali smo o nekim snjegovima, našim i onima s Kilimandžara.

Sanjali smo i drugi dan hodajući kroz Paklenu jer ona je mjesto iz snova, sanjali smo u zaleđenom vlaku dok smo drhtali, sanjali smo i kod kuće uz Benil kapi za nos i Burove obloge, sanjali smo stalno, sanjamo još i sada, uopće se ne želeći probuditi.

Zimovanje bez snijega

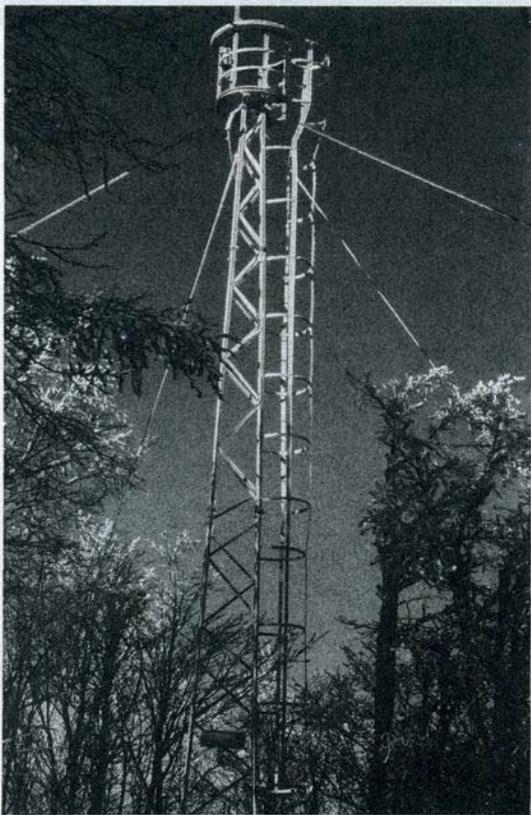
PATRICIA KEZELE

ZAGREB

Počeli su zimski školski praznici. Odmah sam iz Zagreba doputovala u Ravnu Goru u Gorskotranskom kotaru, ali sam se razočarala jer nema snijega. Ipak, slobodno vrijeme nisam potrošila uzalud. Pošto sam član PD „Višnjevica“ iz Ravne Gore, koristila sam priliku za planinarenje po okolnim planinama. Tako sam bila na Vijencu, Turminu, Javorovoj kosi i u ponoru pod Kosicom. Sve su to planine od preko tisuću metara. Svuda je vrijeme bilo vrlo lijepo i toplo, bez daška vjetra. Čudno vrijeme za ovaj kraj u to doba godine. Na Vijencu sam čak naišla na prerovano tlo, djelo divlje svinje koja tamo živi. Svi ti vrhovi spadaju u Ravnogorski planinarski put.

Na kraju praznika posjetila sam novootvorenu društvenu prostoriju PD „Višnjevica“ i oduševila sam se. Vrijedni članovi uredili su jednu prostoriju u novouređenom Domu kulture. Namještaj je darovao RADIN iz Ravne Gore, a članovi su napravili ostalo. U sobi su mnoga priznanja i pohvale za zasluge društva. Zidovi su ukrašeni fotografijama s motivima iz prirode.

Posjetilac može pogledati slike iz četiri albuma, koji su puni fotografija iz povijesti i pohoda još od 1933. godine. Prostorija služi za druženje članova i posjetilaca, a često se gledaju diafilmovi. Otvorena je svakog drugog četvrtka i tko je vidi, i tko prođe RGPP, sigurno se neće razočarati.

Vidikovac na Javorovoj kosi (1016 m) iznad Ravne Gore

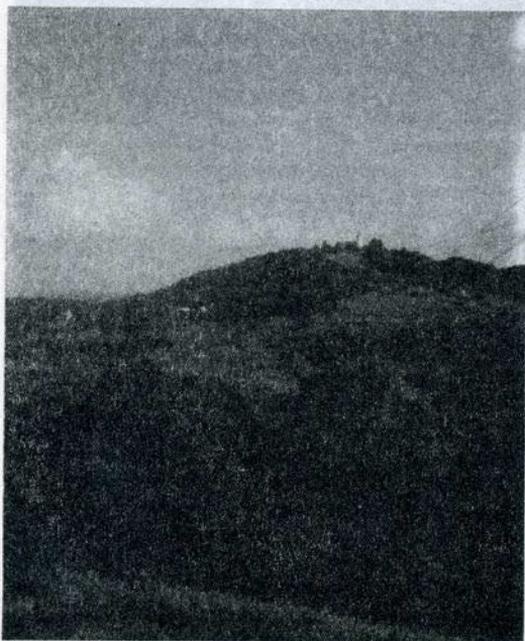
U Završju

GORAN MAJETIĆ

KARLOVAC

Zimsko je jutro. Magla se izdigla iznad pobrežja sjeverne karlovačke okolice — iznad bregova oko Završja, koji izrastaju jedan iz drugoga, iza blagog zavoja Dobre. Kraj gostionice u Donjim Stativama izlazimo iz lokalnog autobusa. Brk vozača nam namiguje. Vozilo kreće s nekolicinom putnika dalje prema Nretreću uz tok nabujale Dobre. Njena voda izmiješala je boje plavoga zimskog neba i sivoga kraškog pijeska te obalnih muljeva što ih je isprala uzduž svoga nemirnog toka. Uz grane ogoljelog grmlja što raste uz nju stisle su se brojne svrake. Stojimo šuteći. Zamišljamo rijeku u proljeće. Tada se u zelenoj Dobrinoj protočnici putnik može ogledati, a ona tamnozeleno od dna vraća lik dragom putniku namjerniku.

Put nas vodi među bezliste brezike na padinama bregova. Odozgo se vidi dolina sa smirenom rječnom linijom. S druge su strane zaseoci sve do Kalvarije. Tamo negdje u izmaglici, iza šumovitog grebena, ruševine su starog (Novigradskog!) grada. Kolskim putem pristizemo uz šumarke tzv. Josipovom odmoristu. To je malo imanje zasađeno čokotima vinove loze,

Sv. Križ

Foto: Goran Majetić

uz vinograd je drvena klijet, njihaljka i veliki drveni vidikovac. Iz dimnjaka se izvija crni oblačić. Planinarska oznaka na drvenoj ploči i natpis „Samo za planinare!“, pozivaju nas da uđemo na vrč vina i srdačan razgovor s planinarskim zanesenjakom Jožom. Ovaj put ipak ne navraćamo do starog poznanika, već uz njegovo sklonište za koze kojem je nadjenao ime „Zvezdane noći“, krećemo dalje prema zaseoku iznad Belavičevog Jarka. Klizimo stazom punom proleđenog snijega. Jarak je skriven obroncima bregova, među kojima je najviši Sveti Križ. Proširuje se u malu dolinu čijim livadama teče potok. Izvor potoka je upravo u tom hladovitom kutku gdje zimi sunčeve zrake ne mogu zagrijati tlo. Mještani su ga ozidali i kroz prolaz od kamena bistra, pitka voda otiče kao potok. Ljeti potok protiče kroz razmekšalu tratinu. Zimi su vlati trave stegnute mrazom a zemlja jakom studeni.

Iz Jarka nastavljamo uz nekolicinu seoskih domaćinstava, promatrajući zvonik što se izdigao lijevo od nas poviše šume. Ulazimo u šumarke lijeske, bukvića i hrastovlja. A iz njih se uspinjemo livadom do osamljene crkvice Sv. Križ koja je na vrhu istoimenog brijega. Pod nama je Završje. A okolo svuda brežuljkast kraj prema Karlovcu, Ozlju i Sloveniji.

Do nas se izdiglo crkveno zdanje. Okrećenih je zidova, zvonika prebojanog u zagasito crveno. Sadašnja crkva je podignuta 1757. g. ali je već u srednjem vijeku ovdje bilo svetište. Po ostacima kamenja u temeljima nagađa se da je na istom mjestu bilo i prehistorijsko gradište. Do crkve je danas groblje ograđeno kamenim visokim zidom. Susjedno, neznatno niže brdo, u cijelosti je obraslo šumom. Tu se u gustišu nalazi blatna, gotovo vertikalna, 20 m duga jama. Do nje nismo išli, ali prema sjeveroistoku, na zasnježenoj livadi (odavde su najljepši razgledi!), 50 m od crkve zjapi uzani otvor druge jame. Malo smo se zagledali u tamna njedra zemlje. Osluhnu li diše li. No samo je vjetar otpuhnuo snijeg kraj strme staze.

Pokraj osnovne škole sišli smo u selo Završje. Škola je jednokatna zidana zgrada. Pohađa je tek šestero vedre djece iz ovoga bregovitog kraja. Mlada učiteljica Zvonka vodi ih za lijepa dana uz snijegom natopljene oranice, kraj zaleđenih korita potočića gdje su kvrgave vrbe pustile žute kose, do napuštenih kućica čiji su žitelji nekad bdjeli uz svoja ognjišta. Završka škola

Najbolji opis prilaza Sv. Križu nalazi se u planinarskom dnevniku „Dubovački planinarski put“. Preporučio bih ga svim posjetiocima karlovačke okolice koji žele obići ovaj put što vodi od gradina Ozlja do Dubovca preko travnatih padina Vodenice i Sv. Križa, te navratiti u planinarski dom „Kalvarija“ na šumovitoj uzvisini iznad Karlovca. Dnevnik se može naručiti na adresi: PD „Dubovac“, 47000 Karlovac, pp 77.

Tko želi posjetiti samo Sv. Križ, može krenuti iz Karlovca s autobusnog kolodvora autobusima za Netretić koji polaze u 6.20, 9.00, 9.50, 11.30, 12.30, 12.45, 13.20 i 14.30. Silazi se u Gornjim Stativama kod gostionice neposredno prije mosta na Dobri. Odovuda se prati markacija sve do vrha. Uspón traje oko 75 min lagana hoda. Povratak je moguć autobusima koji se iz G. Stativa vraćaju u grad s polaskom u 9.40, 12.00 (vozi samo nedjeljom), 12.50, 16.10 i 20.55. Do Sv. Križa može se i pješke iz Karlovca. Od starog grada Dubovca po DPP-u do planinarskog doma „Kalvarija“ (otvoren subotom i nedjeljom od 10 do 18 sati od 1. 5. do 1. 10.) pa do G. Stativa i dalje isto kao kod prvog načina prilaza.

Uz obilazak Sv. Križa ljeti je moguće kupanje na Dobri kod Držičevog i Kravog mlina. Prilaz do njih je cestom lijevo od trgovine u G. Stativama. Do Kravog mlina može se doći i pri povratku sa Sv. Križa ako se neposredno nakon uspona iz Belavičevog Jarka, od

putokaza koji se tu nalazi, krene dolinom ispod zaesoka Ljubenki po livadi do kolskog puta i njime do ceste za Netretić. Od izlaza na cestu oko 400 m lijevo nalazi se slap i mlin koji je svoj neobičan naziv dobio po tragičnoj smrti nekolicine seljaka toga kraja koji su 1842. g. vodili borbu sa vlastodršćima oko uprave nad mlinom.

postoji već oko stotinjak godina. Nastava se u Završju nekad održavala u učionici župnog dvora. Prvi prosvjetitelji bili su popovi glagoljaši koji su opismenjivali tzv. dijake (đake). Pod zemaljsku upravu škola je prešla 1871. g., ali i tada su u početku prvi nastavnici bili svećenici. Tadašnju trirazrednu nastavu osam godina poslije zamijenilo je četverogodišnje školovanje, kakvo se održalo i do danas.

Subotnje je popodne i školsko je zvonce ovito tišinom. Silazimo u selo gdje nas domaćini pozivaju na mesnaticu, rahli pšenični kruh iz pećnice, kuhane kruške i svježe mlijeko. Nakon užine izlazimo ponovo na plavetnilo. Psić Šarč domahuje repom. Sjurujemo se s njim niz vrhake, a crkveno podnevno zvono odjekuje. Tuče kao i u davna vremena. Kao da zvukovi odlaze u prošlost i vraćaju se budućnosti iz duša Japoda, Rimljana, Slavena. Svatko od njih ostavio je po ovim humcima tragove svoje kulture.

O drevnim događajima u ovom kraju zna se malo. Prvi pisani podaci potiču iz srednjeg vijeka. Tada je Završje bilo vlastelinsko imanje. Među najpoznatijim feudalcima ističu se Frankopani i Zrinski koji su upravljali svojim

posjedima u Završju u 16. stoljeću. Oko 1615–1639. Zrinski su prava na uživanje tih imanja prodali velikaškoj obitelji Janković. Vlasnici su se smjenjivali sve do pred kraj 19. stoljeća kada posjedi prelaze u vlasništvo prvo Modrušpotočke pa Netretičke općine. Nekad su stanovnici završkih naselja bili kmetovi. Njihovi potomci su danas vrijedni poljoprivrednici. Mnogo ih se iselilo u potrazi za sigurnijim životnim izvorom prihoda diljem svijeta. Od dolaska prvih Slavena u završka brda zasebna naselja su tvorili uglavnom pripadnici jednog roda. Do danas su se sačuvali nazivi sela po prezimenima najmnogobrojnijih porodica koje u njima žive i koje su međusobno u rodbinskoj vezi.

Završko pobrđe čine brežuljci visoki od 200–300 m koji se u blagim prijelazima nadovezuju jedan na drugi. Pogled nam se uspinje po njima. Osunčan zrak se uvlači u naše pore. Lavež psa se zasijeca u oleđene lokve na uzoranim poljima. Zvona odjekuju. Pred novogodišnje praznike ljudi odmaraju. Ali i sada, u svakom šumarku, u svakoj grudi zemlje, u natkritom sijenu i modroj nebeskoj razvalini iznad humlja njihov je topao glas. A nas planinarska staza vodi dalje puna srca.

Na Hrastovičkoj gori

Zapis s izleta članova PD „Gavrilović“ iz Petrinje

NEVENKA BOŽIČEK

PETRINJA

Bio je lijep dan, 4. ožujak 1990, nedjelja prije Međunarodnog dana žena. Idealno za zajednički izlet. Trebalo je samo malo više od dva dinara za vožnju vlakom do Hrastovice, nešto za pojediti u ruksaku i boca za vodu. Članovi našeg Društva bili su spremni da vas vode na izlet do Piramide na Hrastovičkoj gori. Za mnoge to nije bilo dovoljno atraktivno i zvučno, ali je desetak članova ipak pošlo na put.

Boce smo napunili prekrasnom vodom na izvoru Bartolovcu u Hrastovići. Jest da je izvor utonuo u hrpi smeća koje tu obilato ostavlja (tko?), a izvor je lijepo uređen još 1904. godine i treba ga samo čuvati.

Gora nas je kao i uvijek do sada čekala još nerazbuđena, svim svojim bićem koje tek što nije procvalo i razlitalo. Mogli smo „preko vodovoda“, ali smo se odlučili proći pored ruševina crkve Sv. Duha i staroga hrastovičkog grada. Ruševine opominju da je i davno prije nas ovuda prolazio čovjek, da je živio, radio, stvarao. Povijest, učiteljica života, može nam puno reći, mogli bismo puno naučiti, ali smo davno, mnogi, zaboravili slušati, čuti, a još manje osjetiti.

Sve je obraslo, prepuno „civilizacijskog“ smeća, a mogli bismo... Za Dan omladinskih radnih brigada osnivaju se mnoge. Bar jedna bi se mogla uputiti i na ovo mjesto, na sat povijesti, u čast 750-godišnjeg grada. Treba samo malo početi davati, a zadovoljstvo će doći samo po sebi.

Petrinja i cijela dolina Kupe pruža se od gradine kao na dlanu našem oku i srcu. Nekada su na tom mjestu stražarili ljudi i čuvali svoju zemlju od otimača. Odatle je 1700. godine dolazio u Petrinju prvi učitelj, fratar iz hrastovičkog franjevačkog samostana, i podučavao djecu u tada osnovanoj školi. Predloženo je da se na tom mjestu izgradi planinarska kuća, ali kako se ne bi narušio mir i tišina ovog mjesta, 2. veljače 1938. godine HPD „Zrin“ iz Petrinje svečano je otvorilo planinarsku kuću na obližnjem vrhu Cepeliš (415 m) slaveći svoj 15-godišnji rad (osnovano je 1922). Taj događaj je popraćen

člankom Milana Babića (u listu „Banovac“ III, 1938, br. 39) kao „jedan korak više za propagandu turizma u okolini Petrinje“. Između ostalog on kaže:

„Medu našim ljudima nema pravog osjećaja za planinarenje i turizam, a tome su krive i prilike. Na planine se gleda iskosa, s potsmjehom, jer ih širi slojevi neće da razumiju. Ne radi se tu o penjanju na brda i gore i na čistim osvajanjima visova. Pravi planinarski poziv je mnogo veći i idealniji. Planinarstvo ima da djeluje na ljude, da što više izlaze u prirodu, da shvate svu veličinu prirode i da tako u čistom i nepomućenom dodiru s njom dobiju što više samopouzdanja i ojačaju sve svoje odlike dobrote, ljubavi i poštenja. To sve ima da se iskristalizira u čovjeku u neposrednom dodiru s prirodnim ljepotama...“

Obilježenim planinarskim putem kroz šumu stigli smo do Piramide. Naravno — nema tu više planinarske kuće, ali je grupa vrijednih planinara nedavno tu podigla malo sklonište — da se nađe u slučaju nevremena. Napravili su to za sebe i svakoga dobronamjernika. Ali — dolaze tu i oni drugi. Bio je tu jedan razred (8. E): Đile, Tona, Đux, Božica, Davorka, Mirjana, Iva, Milena, Sanja, Mijo... Ostavili su „krasne“ zapise, od grafita svih mogućih poruka do nepopravljivih rana na skloništu. Oni ne znaju graditi, oni ne znaju čuvati, poštivati. Oni su znali samo razarati.

Usprkos svemu, na Piramidi je bilo sunce, bio je mir, šuma pritajena, samo što ne bukne proljetnim zelenilom, bili smo mi u prijateljstvu i pjesmi, bili smo sretni što smo mogli doći ovamo i što divna Hrastovička gora, po ne znam koji put, oprašta čovjeku nemar, sakrije ga svojim razlitalim granama, zaguši svježinom i zdravljem.

Šteta što sa svojom djecom niste bili s nama — svi bismo tada bili jedna velika obitelj uz zajedničko ognjište i blagdanski piknik. Radne obaveze, što su nas u ponedjeljak čekale, više nisu izgledale tako teške i nesavladive — jer iz srca se crpi snaga.

Kad samo zvijezde osvijetljaju put

ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

Ako se koraci s najvišeg planinskog hrpta upute prema onim velebitskim obroncima koji se u dalekoj daljini dodiruju s morem, onda se brojne staze prokradaju najprije kroz široki šumski pojas. U najviše slučajeva potrebno je više sati hoda da sva tajanstvenost stoljetnih šuma ostane iza prolaznika i da onda stupi na gole kamenjare što se steru do same obale. Često se prolaz tim stazama otegne do samoga predvečerja i iz šume se izide kada sunce počinje uranjati u daleku sumaglicu nad obzorjem. Tada najednom nastupa noć. Dok se doslovce čovjek okrene oko sebe i razgleda valovite obronke kojima se kreće, noć se spusti sa svih strana kao da hoće prekriti svu bjelinu i stijenu i kamena na stazama.

Zato valja ubrzati korake, pažljivo slijediti usputne oznake i pripaziti da noge nepogrešivo staju na sigurna mjesta. A noć, nadošla noć pomalo počinje rađati strah od svega onoga što može putnika zadesiti na samotnoj stazi. Bude se sumnje u sjene što se pojavljuju na stazama, a misli lutaju po svima planinama u vidokrugu kao da žele iz njih izvući što više hrabrosti za izazove noći. I u nekom trenu pričinu se prolazniku kao da na svijetu nema ništa drugo do li planina.

Planine, silne, gole pretegnute,
nad kojima se lomi bijes orkana,
čvrste, kao da su od Titana
u divljoj srdžbi s neba otrgnute.

(O. Delorko: Planine)

I s koraka se u korak počinju u mislima prebirati priče o onim brojnim sudbinama ljudi koji su se stjecajem različitih okolnosti našli na ovim obroncima. O godinama, o stoljećima unatrag ostala su mnoga sjećanja koja su se nekad raspredala u naseljima, po vrtućama, a unatrag se nekoliko desetljeća prenijela bliže k moru ili su se rasula diljem svijeta da se tako zauvijek izgube.

Vrijeme teče nesmiljeno u obilasku okolnih vrtuća, prelaženju planinske kose, a kamen i samo kamen odzvanja ispod koraka. I svakim se trenom rađaju nove misli da rastjeraju tamu obronaka. S visine samo zvijezde osvijetljaju stazu da nadjačaju sjene na stazi i dokažu da se sablasti ne pojavljuju baš svaki čas i da se kao prava utvara može na čas pričiniti svaki grm uz stazu, svaki nakrivljeni kamen ili ona duguljasta sjena nastala od netom izašla mjeseca.

Poneki šum u blizini može se svakojako protumačiti. Možda je to slučajni prolaz dokona medvjeda koji upravo mijenja svoj položaj u hladu noći ili se možda bijesna lisica skita u svojim posljednjim danima života. Nekad su tako tiho kao nošeni dahom vjetrova prolazili ovuda hajduci u svoje pohode, a krijumčari prenosili terete. U čestim ratnim razdobljima teklići su hitali k svojim istomišljenicima, a bjegunci vrludali od nemila do netraga.

Ovaj gusti mrak što skriva staze i kroz koji samo zvijezde osvijetljavaju put skrivao je i brojne teške sudbine ljudi ovih krajeva. Pamte se do danas oni odvedeni na galijske koji se nisu vraćali. Drugi su padali u tursko ropstvo i samo bi se ponekad vratili, a malo bi bolje prošli oni koji su bili zarobljeni na evropskim ratištima prošlih stoljeća. Naime, neki su se vraćali i nakon tridesetak godina da kao stari starci pokažu kako su im dugogodišnji gospodari bili milostivi.

Onda su se naselili Bunjevci, razmilili se i namnožili diljem obronaka i vrtuća praveći svoje kamene bunje koje nisu mogli vjetrovi odnijeti ni snjegovi srušiti. U njima su se i rađali i umirali, ako su imali mira od postojećih vlasti. Ali im sudbina nije bila sklona. Kad su ih već jednom Turci digli s prastarih ognjišta tu im ni drugi gospodari nisu dali mira. Uvijek su morali za njih i raditi i ratovati. Sve ih to nije sprečavalo da se povežu brojnim stazama, da se namnože te da nastane i one najviše planinske predjele gdje je čovjek boravio još u ona davna vremena kada je na njima vladala toplija klima.

Ipak, i njih su prije stotinjak godina počela načinjati suvremena kretanja i odlasci preko Velike Vode dok su o svojim kamenjarima mogli samo iz tuđine tužno sanjariti.

U mojoj zemlji crni kovači
teške i oštre mačeve kuju.
Uz tužne pjesme sumorni tkači
u mraku kobne zavjere snuju.

(I. Kozarčanin: Moja zemlja)

Ostajali su samo oni najtvrdokorniji, najpostojaniji. Stočarili su planinom i rađali djecu većinom za — tuđe gospodare. Zato su morali obilaziti i najmanje proplanke i snositi s njih sjeno do svojih domova udaljenih i dan hoda, prelaziti preko planine do također škrtih oranica i nabavljati žito u zamjenu za svoje smokve i grožđe, a zatim to isto žito satima prenositi

do pogodnih im mlinova. Kud su se toliko morali mučiti za koru kruha tud im je i voda u sušnim godinama oduzimala cijele dane. Za jednu su mješinu vode morali posezati do dalekih šumskih vrela i tako sve dok im se ne bi nebo smilovalo. I što su onda mogli zamišljati o svom životu, u kojem je Bog bio visoko, a car daleko, nego da je to sudbina koja ih je prikovala uz ovaj kamenjar.

Noću me pohode sumnje i kletve
i čaša vina u ruci sja:
u ovoj tužnoj hrvatskoj zemlji
to je utjeha sva.

(L. Perković: Naša pjesma)

Zato je valjda trebao doći posljednji Veliki rat, a da nakon njega nastane ponovno preokret na ovim obroncima. Kao posljedica svega onoga što se u ratu događalo i kao potvrda novog načina života. Ostala su tužna sjećanja na događaje i ljude što su se dugo pamtili iako se o njima najviše šutjelo. Brat bi se zavadio s bratom i to takvom žestinom da za jednoga od njih nije bilo opstanka. Na obroncima su ostajali krvavi tragovi koje bi kiša izaprala, ali se sjećanja na njih nisu nikada izgubila. Prvotni pobjednici pomišljali su da se zauvijek rješavaju svojih protivnika ni ne sluteći da će nakon nekoliko godina i njih zateći ista sudbina. Bjegunci su ostajali bez glave u slučajnom susretu sa svojim susjedom koji je zapravo ponio u šumu sjekiru da nasiječe drva. Drugi, uhvaćeni i zavezani, strmoglavljivali bi se sa strmih staza niz stijene da tako sami sebi sude prije nego to učini njihov susjed ili nekadašnji prijatelj.

Zato su obronke zatamnile crne marame majki što su često morale biti i očevi jer ih je odnio rat. Sve je manje bilo djece, stada se prorijedila, a proplanci podivljali. I staze su zarastale, nestajale. Samo su se rijetki prolaznici provlačili onim najzapuštenijim putevima da obiđu nekadašnja ljudska staništa i potvrde priče o nekadašnjem smijehu i dovikivanju čobana s brda na brdo. I kada bi se onda u gluho noćno doba spuštali sa svojih lutanja niz samotne obronke, samo su ih pratile zvijezde. Tako bi im se barem činilo, jer tko li zna jesu li baš sami na pustim planinskim prostranstvima. Jer uvijek se

između zvijezda provlači kakav svijetli brzi predmet kojemu, kažu, ne izmaknu ni naslovi novina što ih prolaznik čita. Ali je zato siguran da ga uvijek spokojno promatraju s visine dobro vidljivi Jupiter, Saturn i Mars i sve one tisuće zvijezda širom vidokruga.

A u daljini i po obali druga su, zemaljska, svijetla znak života, većinom onih žitelja koji su odavle odselili. Možda upravo ovoga časa upiru oči u tamu što obavlja planinu i misle upravo na ove staze.

Iza brda idu one tihe staze
što se gube ispod jedne nevidljive zvijezde.
Vječni suštaj jela, vječni romon vode.
(...)

Ovdje struji miris borova i breza,
tu tišina svoje dvore ima,
tu je tiho, tu je tako tiho,
da se čuju riječi zemljinih dubina.

(V. Kos: Staze za brdom)

Noćnu tišinu prekine samo pomak kamena na stazi. A misli i poglede ne može prekinuti ni najveća tama. Usjećeni su oboje u ove crne kamene obronke i donose sjetu koja pokatkad ubrza i korake preko oštirih stijena. Preko onog kamenja složenoga tko zna u kojem dobu. I tko zna koji ga je naraštaj i po čijem naređenju slagao. Jer se teško može zamisliti da je one prave i građene staze izradio uvijek buntovni Bunjevac po svojoj volji. Njega su uvijek više privlačila ona beskonačna lutanja gdje mu se trag nije mogao opaziti. Bio je to iskonski oprez pred stalnim opasnostima što mu ih je donosio život, ali ljude ovih obronaka ni to nije moglo spasiti od žrnjva novoga načina života.

U mrkloj noći i na kraju staza najednom zasje morska površina kao da hoće prekriti i sve strahove pobrane po kamenjaru i sve misli što su izišle iz tame. Još treba jednom pogledati unatrag, na staze zastrte mrakom, a onda se pogledom preda se sjetiti Šenoinih riječi i potvrditi ih:

Lagunom lebdí mir;
Lagunom drhće sjajna mjesečina;
Draguljem blješti mora šir,
I tajnim šaptom pljuskala pličina...

PROGRAM DANA PLANINARA HRVATSKE

Baške Oštarije na Velebitu, 1. i 2. IX. 1990.

Subota od 12 sati: Prihvat planinara

16 sati: Otvorenje i prigodni govori s osvrtnom na 20. obljetnicu Republičke planinarske transverzale. Postavljanje kamena temeljca novoga planinarskog doma.

17 sati: Zabavni program (film, dijapozitivi, glazba, ples, logorska vatra)

Nedjelja u 7 sati: Otvorenje i obilazak grebenskog puta po Dabarskim kukovima.

Sva društva dobit će okružnicu s ostalim podacima (smještaj, prijevoz itd.).

Erzi, orlovo gnijezdo na Kavkazu

DARKO ŽUBRINIĆ
ZAGREB

Kavkaz je meta brojnih planinarskih pohoda, u prvom redu zbog svog najvišeg vrha Eljbrusa (5642 m.). Iako nisam bio na vrhu, pri ponovnom dolasku na Kavkaz moj glavni cilj bit će opet čudesna zelena dolina rijeke Armhi, gdje žive pripadnici drevnog naroda Inguši.

Do mog puta u Grozni, glavnog grada Čečeno-Inguške autonomne republike (u sklopu RSFSR), došlo je ljeti 1988 g. nakon poziva Sergeja i njegove obitelji, koje sam upoznao prije u Pragu. To je oblast veličinom otprilike kao naša Slovenija, sjeverno od kavkaskog lanca, koja na jugu graniči sa Gruzijom, i još dvije slične autonomne pokrajine (Osetija i Dagestan). Najveće sovjetsko crpilište nafte nalazi se upravo ovdje i krcato je golemim industrijskim postrojenjima. To je bio razlog zbog kojeg je ta oblast sve do početka perestrojke bila nedostupna za strance.

Upada u oči nevjerovatno konglomerat naroda i rasa, jezika i običaja. U tom području su čak i sela sa koreanskim življem, koje je Staljin u svoje vrijeme raselio.

Od zanimljivosti u Groznom valja istaći u prvom redu ogroman naftni institut koji posjeduje najbogatiju zbirku minerala i dragog kamenja u državi. Ostao mi je u sjećanju džinovski gorski kristal visine odraslog čovjeka, nevjerovatna zbirka obrađenih i neobrađenih dragulja, te dvije šarmantne voditeljice koje su mi s neskrivenim ponosom vrlo zanimljivo i stručno opisale tu zbirku.

Od nekoliko izleta tokom mog dvadesetdnevnog boravka u SSSR-u opisat ću onaj, na koji ću uspomenu nositi do kraja života.

Autobusom smo se preko Ordžonikidzeja uputili čuvenim Vojno-gruzinskim putem, koji povezuje sjeverni i južni Kavkaz, do ušća rijeke Armhi. To je najveća desna pritoka rijeke Terek. Odavde smo se pješice, duž kanjona čija je ukupna duljina ne više od trideset kilometara, uputili do drevnog ingušskog naselja Erzi, što na jeziku Inguša znači Orlovo gnijezdo (vidi sliku).

Objekti nalik na dimnjake (tornjeve) služili su kao skloništa i stražarske kule. Go-

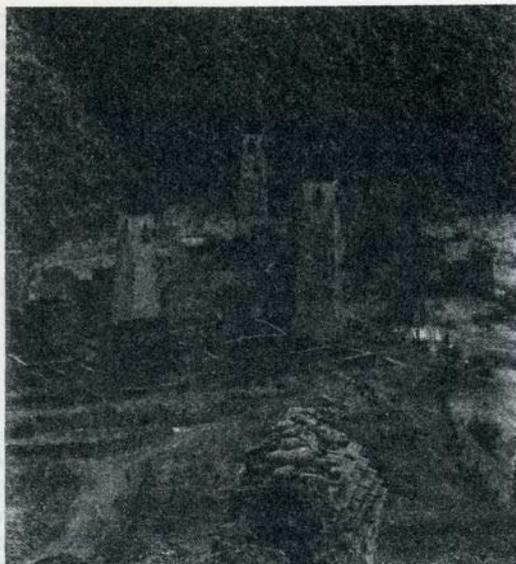

Inguško naselje Erzi

tovo na svakoj uzvisini je po jedno naselje, jedno gnijezdo, načičkano sa nekoliko takvih tornjeva, koji daju cijelom krajoliku vanzemaljski ugođaj. Tornjevi su služili također i za slanje dimnih signala drugim naseljima. Visina im varira od dvadeset do trideset metara. Još početkom stoljeća Erzi je posjedovao čak šesnaest tornjeva, dok ih je sada preostalo svega pet. U dolinama rijeke Armhi i Assi sačuvalo se do danas oko tristo takvih arhitektonskih kompleksa, koji predstavljaju prave bisere graditeljstva.

Područje Ingušetije čine beskrajni zeleni pašnjaci na visini do 2500 metara, okruženo moćnim, stjenovitim četritisućnjacima.

Inguši su mali narod, ima ih oko 200000, i smatraju se potomcima prastarog naroda Hetiti. U dolini rijeke Armhi ih živi svega oko tisuću. Vrlo su ponosan narod, u kojem su običaji još uvijek mnogo jači od službenog zakona. I dan-danas postoji krvna osveta. Neke

Dio tornjeva u Erziju

su obitelji već kroz cijelo stoljeće u zavadi. Tvrde da nikada u svojoj povijesti nisu imali careve i despote, nego jedino ljude od ugleda, starce, čija se je riječ slušala. Sve do prije 200 godina Inguši su bili jazičnici, tj. bezbožnici. Nakon nailaska Otomanske imperije prihvatili su Islam.

Najveću tragediju u svojoj povijesti doživjeli su 1944 g., kada je Staljin naredio da se cijeli taj gorski narod silom preseli u pustinsko područje Kazahstana. Njihova su ognjišta zaposjeli Gruzinci, s kojima su oduvijek ratovali. Preživjeli su vraćeni tek početkom šezdesetih godina. Inguši nemaju pisane povijesti, ali je zato nevjerovatno živa narodna predaja, koja pamti događaje iz daleke prošlosti.

Usprkos vandalskim razaranja Gruzina, neka su naselja, kao Erzi, ostala dosta dobro sačuvana. To se ima zahvaliti i posebnoj tehnici gradnje drevnih Inguša, čuvenih kamenorezaca. Za to su se koristile stotine tisuća galebvih jaja, koje su karavane dopremale sa obala Crnog mora u ove gudure. Bjelanjak se miješao sa cementom, koji se u prirodnom obliku nalazi u blizini. Žutanjkom, koji je mastan i vodo-otporan, pokrivala se površina. Tako su se dobivale nevjerovatno čvrste nastambe, koje su nakon tolikih stoljeća i razaranja ostale sačuvane. Upadaju u oči već sa velike udaljenosti svojom neobičnom, žučkastom bojom. I neke zgrade u Zagrebu su građene sličnom tehnikom.

Imali smo sreću što su u naselju bila tri mladića, Inguša, koji su radili na restauraciji. Uz njih je bio i pas, a sa strane razapet oveći šator.

Nakon upoznavanja ostavio sam ruksak i obišao naselje, čiji počeci sežu u dvanaesto stoljeće. Na slici ćete u prvom planu vidjeti malu nastambu, koja je u stvari grobnica sa svega nekoliko uskih otvora. Malo što me se toliko dojmilo kao ono što sam vidio kad sam se u nju navirio: gomila ljudskih kostiju i lubanja.

Običaj starih Inguša bio je da, kad osjete nailazak smrti, odu u tu grobnicu, i čekaju smrt sjedeći na kostima svojih predaka. Hranu su im donosili jednom dnevno. I dan-danas neki od starih Inguša umiru tako. Zbog nadmorske visine kosti ostaju stoljećima neraspadnute. Domaće stanovništvo je jako ogorčeno što neki došljaci za uspomenu ponese sa sobom po koju lubanju. To je u očima Inguša zločin. Kostii predaka su svetinja.

Pod dojmom svega toga pridružio sam se našim domaćinima Ingušima. Pas se zavalio u travu kraj mog otvorenog ruksaka, zadovoljno vrteći repom. Bilo mi je odmah jasno zašto: u slast je smazao kruh i kobasu, do koje smo došli teškom mukom (to su one, namijenjene samo za članove lokalnog centralnog komiteta, tzv. ce-ka-kobasice).

Cijelu večer proveli smo uz pucketanje logorske vatre pijući domaće kiselo vrhnje. Momci su nam pokazali rupu širine jedan metar na dnu tornja, nastalu nakon neuspjelog pokušaja Gruzinaca da je miniraju. Čuli smo mnogo o patnjama Inguša. Dojmilo me se njihovo čvrsto uvjerenje da nema pravednijeg i časnijeg zakona od zakona krvne osvete.

Uzeo sam adresu, uz obećanje da ću im poslati fotografije njihovog i mog grada. I to nakon što su rekli da mi nikada neće pisati, jer takva se prisnost kod njih prezire.

Domaćinima sam opisao neke od svojih doživljaja u planinama. Jedan, s kojim se volim pohvaliti, je kada sam ugledao dugu u punom krugu. U njenom središtu bila je silueta velikog metalnog križa na jednom vrhu u Austriji, te dvije sjene sa obje strane križa, moja i prijateljeva.

U šatoru se našla i gitara, začudo jako dobra. Nakon pjesme, uz utihlu vatru, zavukli smo se umorni u vreće i zaspali u čudesnom miru, kraj tornjeva, pod zvijezdama.

Zvono

RUDO STARIĆ

KARLOVAC

Postoje dva svijeta tišine: svijet podmorja i svijet podzemlja. Ja sam se oduševio za onaj drugi. Jedan od razloga bile su i fascinantne Račkijeve ilustracije u Paklu Danteove trilogije, koju sam nebrojeno puta prelistavao. Mjesto gdje smo se više puta morali prebacivati u Jopića pećini u „deveti krug“ nazvali smo Haronovim prijelazom, jer nikada se nije znalo hoćemo li se i vratiti u obratnom smjeru.

Istraživači, ne samo podzemlja, nevjerovatno su uporni i tvrdoglavi ljudi te koji puta to završava na granici razuma. Možda i u tom ludilu ima neke logike. Godinu ili dvije nakon događaja što ga ovdje opisujem, mislim u ljeti 1984. godine, speleolozi ronici iz Pazina forsirajući izvor Vrela i uz velike napore proširujući izvor zakrčen od izlaza u unutrašnjost golemim oblicima, uspjeli su u prirodnom vodenom prolazu prodrijeti u najnižu etažu Jopića pećine. S tim su dokazali da je moguć i vodeni pristup u dvoranu gdje se nalazi čuveno Zvono, što smo prije samo pretpostavljali. Inače se do Zvona stizalo preko Crnog kanala i Blatnog ponora.

Godinu dana prije sam na osnovi dugogodišnjih vlastitih istraživanja i procjena iznesenih u knjizi „Razvoj speleologije na području regije Karlovac“ (str: 10) naznačio: „Upravo pećinski sistem Jopića pećine dokazuje da i u plitkom kršu mogu uz određene hidrogeološke uvjete nastati ovako složeni i razvijeni speleološki objekti“... „iako su se u posljednjih stotinu godina od slučajnog i pojedinačnog, speleološka istraživanja razvila u stručno i sistematsko, tek u budućnosti na području šire regije Karlovac, a posebno na njezinim rubnim područjima, mogu se očekivati izvanredni i do danas nepoznati veliki speleološki objekti odnosno otkrića.“ Zahvaljujući pronalasku najdonje etaže Jopića pećine ona je postala najduža u Hrvatskoj, ali ne za dugo. Suvremena speleološka tehnika i oprema a posebno, naglašavam, hrabrost istraživača, koji ispituju već istraženo, pridonijeli su da je u plitkom kršu Hrvatske pronađen još veći speleološki sustav — Kršlja, a uskoro i nevjerovatan labirint u podzemlju Ogulina. Je li to kraj? Ne vjerujem.

Kiše dolaze

— Pazi da sutra ujutro, kad se probudiš i pokušaš uspraviti, ne smrsklaš glavu. Vrijedi je sačuvati — kažem Damiru pokušavajući pronaći najbolje ležište u vreći za spavanje.

— Ipak ti si u kritičnijoj situaciji od mene nego ja, jer... i pokaže rukom na strop — stijena iznad tebe daleko je samo dva pedlja, a kod mene čitav metar.

I doista, poput krtica uvukli smo se u ovu mračnu izbu koju smo odavno nazvali Glavnim logorom. Jedan ju je cinik nazvao Stalag 17 (!). Bilo je to najsušniji mjesto u prednjem ulaznom labirintu pećine. Ovih tridesetak četvornih metara ili, možda, malo više, kao da je bilo izmišljeno pribježište poslije napornih istraživanja što su poneki put trajala i više dana. Samo nekoliko metara dalje i niže tekao je povremeni potočić ili je sa stropova kapala voda, a koji puta i curila, dok je ovdje suho „kao barut“.

Na jedan oveći stalagmit stavio sam šljem, na njegovo podnožje lampu spojenu s plamenikom na šljemu preko plastične cijevi ili, kako mi kažemo, bužir. Prilagodim plamen na minimalno gorenje, u stvari toliko da ovaj prostor bude osvjetljen tako da u svakom trenutku osjećamo dimenziju šupljine u kojoj ćemo prenočiti. Da bude zanimljivije, u ovoj zabiti nije se čulo niti kapanje vode ni u vrijeme najvlažnijeg razdoblja. Za one s maštom prije bi to odmorište bila neka vrsta mrtvačkog sanduka nego nužno potrebna spavaonica.

— Otvoriti ću tranzistor da čujemo kakvo je stanje gore na zemlji — i Damir okrene dugme.

— Što, već je deset sati? — upitam iznenađeno.

— A koliko bi ti želio da bude? — odvrati Damir i nastavi se vrtjeti u svojoj vreći smještenoj u ovalnoj kamenici, kaskadi.

Sjenka njegovih leđa gubila se negdje u čošku, gdje bi se trebao nalaziti ulaz u Biserni kanal, podzemnu kanalsku šupljinu dugu oko pedeset metara, s neizmjernim bogatstvom pećinskog nakita.

I da vam budem iskren, tu je priroda imala nevjerovatnu maštovitost za stvaranje ugodaja, koristeći široku paletu samo jedne i to bijele boje, ispoljavajući nevidene i zapanjujuće arhitektonske objekte svojstvene samo podzemlju krša. Tu je vladalo šarenilo oblaka, kaos sklada, izazivajući kod slučajnog posjetioca nesagledivu impresiju i erupciju iznenađenja. Osvjetljen, svaki oblik posebno ili zajednički sagledavan i obogaćen stalnim mikroskopskim nadolaskom i prodiranjem vode odnekud odozgo, pretvarao je i pretvara ovaj prostor u luministički pokret-

ne efekte, „teatar groteska“. Ovdje se priroda, sakriviši se u vlastitom utočištu podzemlja, tiho, bez pompe i talambasa, stalno i uporno poigravala vlastitim emocijama stvaranja.

— Je li ti dronjaš, spavaš ili slušaš vijesti? — probudi me iz mojih razmišljanja kreštav Damirov glas.

— Uf, već mi je tih gore nadzemaljskih snjarija puna kapa. Ili se ubijaju, podmeću bombe, ili otimaju avione u ime nekog ili nečeg, ili se međusobno optužuju. To nisu vijesti. Sjećaš li se kad smo snimali s Perom Mrkaljem reportažu o pećini? Ti si mlatio po onim šupljim sigama, istina bog, poput lošeg đez bubnjara a vikao si — Slušajte originalnog Silvija Glojnarica. A ono neobično i zastrašujuće piskanje desetine tisuće uzbuđenih šišmiša, naprasno probuđenih iz zimskog sna, što su dvoranu od dna do stropa svojim letenjem pretvorili u nepravilni i pulsirajući i rastezljiv prostor što se nadima i steže, iako je po logici zaključivanja to nemoguće! Nisam se osjećao previše sigurno a i strah mi se uvlačio u kosti. Pero više da se približim što više mikrofonom onim preostalim grozdovima tih letipasa, što vise na stijeni, a ja razmišljam što se može dogoditi ako ta leteća horda izmijeni svoju odluku te je predvodnik usmjeri na mene. Osjećao sam se poput onoga nesretnika koji je slučajno ispaio iz čamca u vodama Amazone, gdje krvožedne piranje svoju stravičnu gozbu završavaju oglodavši i posljednji komad mesa s kostiju. Ohrabivala me jedino činjenica da tako nešto u podzemlju nije moguće i da su šišmiši ipak sisavci kao i ja, i da smo barem po tome slični i da uvažavamo jedni druge.

— Daj, prestani već jednom — prekine me Damir — sad će prognoza vremena.

— A znaš li da je ta reportaža ponavljana četiri puta na radiju na zahtjev slušalaca? Ljudi vole neobičnosti — nastavim kao da ga ne čujem. Znaš što? Mislim da onaj koji je izmislio orgulje sigurno vodi porijeklo iz pećine ili baštem iz njezine blizine. Morao je biti on pajdaš onima ispod brda Hušnjakovog.

Mali bijedni tranzistor kihao je, kašljucao, šumio i krckao kao da lomi orahe u sebi. Iz tog košmara nerazgovjetnih zvukova začuje se Sijerkovićev glas: U Sloveniji i sjeverozapadnoj Hrvatskoj sutra će se proširiti duboka i snažna ciklona prouzrokovana u Đenovskom zaljevu. U planinskim predjelima očekuje se nagli pad temperature, a snažna kiša s vjetrovom... hm, h — ispravlja promjenu glasa Milan i zastane, a ja nastavim — proširit će se na istočne dijelove Jugoslavije. Kako mu je prognoza štura i nedorečena. I zato oni dobivaju plaću! A mi, što smo mi, Milane? Tebi se živo fučka za nas. Mene zanima hoće li ona prokleta riječica što stenje i

vrluda tridesetak metara ispod nas u najnižoj etaži narasti za dvadeset, trideset centimetara ili pola metra. Mene ne zanima globalna strateška prognoza vremena.

— Čekaj, ne psuj i boga ne huli! I tako si danas nasaden cijeli dan na krivu nogu. Moram okrenuti radio Krnjak da čujemo lokalnu prognozu vremena — kaže Damir cerekajući se, i okrene dugme.

Tranzistorska kutija zacvili, zašumi, a prostorom se iznenada razliježe profinjeni i mekani šansonjerski glas Zvonka Spišića — Dolar i lira su hrpa papira... a Damir nastavi pjevati u taktu — ta,ta,ta,ta,ta... Prekasno. Već su završili lokalne vijesti — kaže Damir i prestane tatati.

— Šteta za tog Špišića. Da živi na Champs Elysees pjevao bi sigurno u „Olimpiji“ svakodnevno, a Francuzi bi ga slavili kao svojeg. Evo, vidi onog Aznavura, a ovako, klatari se po Zagrebu — i zašutim. Šutio je i Damir.

Ugodno je bilo slušati zvukove lepršavih riječi u ovoj polumračnoj samici, gdje se čovjek mogao stvarno osjećati kao da je napušten od svih, ako zaželi. Poslijepodne kada smo krenuli padala je kiša. Stopilo se nebo i zemlja u jedan vodeni neprozirni plašt, a kako će tek biti sutra? Ne bih htio biti u koži onih gore na zemlji. A kako je bilo odvratno spuštanje u jamu? Svuda vlažno, mokro, gnjecavo, klisko. Kao da silaziš u vlastitu raku. Možda bi bilo bolje da smo odustali i vratili se kućama, ali taj đavolji crv što dubi u mozgu i gura te, tjera u sudbinu — ili je mi sami izazivamo? Neće valjda ta silna vodurina s površine stići tako brzo u unutrašnjost. Treba joj ipak vremena. Sloj je to od sedamdesetak debelih metara stijena. Da je s nama stari Danilo Cingerli istjerao bi nas već odavno napolje iz ove rupčage, a ne da čučimo, razmišljamo i zavaravamo sebe i izazivamo nečastivog. E, moj Danilo, prošla su vremena akademskog istraživanja. Danas dvojica ili trojica sjete se, padne im na um, uzmu nekoliko užeta, ranac, čizme, karbitke i hajde unutra, ako treba i naglavačke. Javiš se svojima kuda ideš, a koji puta niti to.

Sjetih se onog istraživanja s Hrvojem Malinarom i njegovom Martom. Dogovorili smo se jedno, a izašli četiri sata kasnije iz jame. Damir je mislio da nas je sotona odnio i već vidio kako naše duše kucaju na vrata svetog Petra. Uzbudio je i zbunio sve živo na površini. Na kraju smo, poslije zakašnjelog izlaska, u onoj gostionici u Brebornici kod čelavog Vojnovića popili više piva nego što isteče vode na Vrelu.

Buđenje

Otvorim oči. Plamen iz plamenika jedva je izlazio. Tinjao je. Čekaj, što je to? Čujem li to kapanje vode? A ne, to je samo privid. Bilo bi

bolje reći prisluh. Vidi, vidi! Ovaj radio još uvijek krči i šumi. Ma, to se čuje a ne vidi — rekla bi moja Miletićka iz hrvatskog, i čekaj proljeće dok ispraviš jedinicu. Hoću se podignuti, kad se sjetih da je pedalj—dva iznad mene tvrda i hladna stijena, čekajući moje čelo šutke i smijljeći se u sebi. Sagnuvši se, lagano se izvučem iz vreće i na koljenima stignem puzajući do cipela. Obučem ih. Uzmem lampu i šljem te krenem u pravcu Crnog kanala. Lome se osušeni stalagmiti pod nogama. Udarim još onako bunovan o nekoliko curaka sa stropa, a boga mi i stijenu očešem. Dođem do skoka gdje se ulazi u kanal i osluhnem. Stvarno kaplje. Procurio taj krov nebeski, pa evo sada i ovaj zemaljski od jučer na danas. Čim ovaj gore pljune s oblaka, odmah poteškoće u podrumu. Pogledam na sat. Što, već je pet? Moramo se požuriti ako želimo nešto učiniti. Vratim se brzo Damiru.

— Damire, diž' se. Dani se. Uskoro će sunce.

Damir se meškoltio i rastezao u vreći. Zijevne.

— Aaa, koliko je sati? — i rukom traži usta da ih pokrije.

— Pet je prošlo. Ti pripremi čaj, a ja ću staviti potrebnu opremu u ruksak za silazak — kažem.

— Ni u nedjelju ne daš spavati kako bog zapovijeda — trlja rukama oči i zijevne još jače. Jučer sam jedva kapke zatvorio. Sanjam mjesecinu — i glavom pomakne u pravcu šljema — a ono žmirka plamen i ispušta odvratan miris acetilena. Jesi li donio vodu za čaj?

— Ej, konobar! — i okrenem se prema tami — donesite dvije šalice vruće vode, a čaj posebno. Želiš li gruzijski ili indijski?

— Gruzijski — odvrti.

— I dvije vrećice indijskog, molim.

— Pakost ljudska — i uspravi se.

Tjeme glave prođe mu prst ispod stjenovitog stropa. Promatrao sam ga nijemo očekujući tup udarac o strop zatim urlik boli, a ono ništa.

— Ti imaš više sreće nego pameti — kažem i nastavim — probudi se već konačno.

— Ne sreće, nego pameti. Nego gdje je taj čaj? — upita hladnokrvno.

— Konobar, što je s tim čajem? — izderem se prema mračnom hodniku, a riječi se izgube u tmigni grohotom.

Na najnižoj etaži

— Znaš što? — kaže Damir — ti stvarno misliš da ćemo danas stići do Zelenog jezera?

— Ako ne do Zelenog, Veliki slap je u šaci — dodam, klimnuvši potvrdno glavom.

— Pa nije Veliki slap vrabac ili golub — odgovori.

— Čuj, nego gdje se nalazi rezervni karbid? Ova me lampica već čitav sat zavitlava.

— Ovdje ti je u rancu. Nego, bolje je da očistiš plamenik prečistačem.

Ne slušam ga i prekopavam ranac, ali kutije nigdje. Propala u zemlju.

— Pa gdje je ta prokleta kutija s karbidom? Kuda si je stavio?

— Unutra je. Nije nevidljiva — dodaje Damir. Uzme ranac i pretražuje ga.

— Stvarno je nema. Što je nisi stavio unutra? — i pogleda me.

— Ja?

— Valjda ne ja. Ja sam spremao čaj i doručak. Malo pancetice, malo kobasice, malo tunjskog sira, malo narezanog kruha, malo bijelog luka. No, lijepo! Nećemo mi vidjeti Veliki slap, a kamoli Zeleno jezero — i odmahne glavom. A jesi li barem rezervne šibice ili upaljač stavio?

Šutio sam. A što sam mogao odgovoriti? Sjetih se da sam gore u logoru stavio kutiju na tlo do ruksaka, a kako je bio mrak, jednostavno sam zaboravio staviti unutra. E, blesav sam kao kokoš. Krenemo dalje probijajući se s naporom kroz vodeno korito, korak po korak, vukući čamac iza sebe. Već smo dobro odmakli od Zvona uzvodno. Razina vode bila je sigurno pedalj ili više nego uobičajeno. Moralo je noćas gore vruće padati, a vjerojatno još pada. Samo da snimim taj prokleti slap. Već mi je dva puta izbjegao. Jednom mi se zaglavio film, a drugi je puta vlažnost bila tolika da bljeskalica niti da makne. Crkla ko susjedu krava. Sjećam se kad sam prvi puta stigao s Mladenom do slapa. Bili smo zapanjeni. S vrha dvorane spuštala se voda po ukošenim i izbrzdanim stijenama slijevajući se raskošno u oveće jezero na podnožju. Djelovao je toliko nestvarno i nikako da ga smjestim u podzemlje. Zaboravio sam na tren da se nalazimo oko stotinjak metara ispod površine zemlje i da je to sve neka varka. Učinilo mi se da smo nekim tajnovitim prolazima izašli napolje i da se nalazimo negdje, recimo, kod Rastoka u Slunju. Samo je nedostajala mahovina i potočna trava u jezeru i oko njega. A onda onaj divni osjećaj da ste jedan od rijetkih i odabranih koji je stigao do ovog podzemnog dragulja. Zaboravljeni su svi oni naporni i neugodni trenuci napredovanja kroz blato i vodu hodnika i kanala i kroz nazubljeni Blatni ponor.

Ne sjećam se datuma kada je pronađen taj strmoglavni ponor koji se širi u zvonasti prostor niže, ali način na kakav je nađen više je nego smiješan.

Pećinu nikada ne istražuje jedan, osim kad mora. One fiziološke potrebe — bože moj, i to se događa pod zemljom — rješava svatko sam. I tako, mislim da je to bio Miha, dotrči sav uzbuđen u Glavni logor iz Crnog kanala.

— Tamo teče voda. Sve grmi i tutnji od nje — i pokazuje rukom u mrak.

— Voda! Kakva voda? Šlic si zatvori! Nema u Crnom kanalu vode — odvrati netko. Još spavaš. Otrijezni se od sna.

— Ima puno vode. Slapovi. Čuju se kako šume — nastavi on uporno.

Pomislim. Ako je istina, sve u redu, a ako nije? Provjerit ćemo. Kad smo stigli u blizinu Kose ploče u Crnom kanalu, nagnuli se kroz jedan naoko bezvezni procjep i osluhnuli zadržavši duboko dah u prsima, začusmo udaljenu podmuklu tutnjavu negdje u dubini. Zgledali smo iznenađeno jedan drugog, a Ratko u toj provali oduševljenja, snašavši se prvi, kaže svečanim glasom:

— Od sada, Miha, imenujem te službenim slušačem šumova pod zemljom. Od danas tvoja je obaveza da svaki sat ideš raditi one stvari ovdje, ondje ili negdje, i da dobro osluškuješ sve oko sebe. Neka te sreća prati, a slutnje neka ti se obistine.

Forsiranje rijeke

— Čuj — dobacim Damiru — dalje je nemoćuće. Rijeka je postala preduboka, a noge mi propadaju do koljena u blato. Vraćam se. Povući čamac k sebi. Ideš li ti ili idem ja prvi dalje?

— Idem ja — odluči Damir poslije kraćeg dvoumljenja. Uđe u čamac i krene.

— Kako napredujem, ti popuštaj uže dok ne stignem do čvršćeg tla uzvodno — kaže Damir i odvesla nastavši iza prvog zavoja.

Sagnem se, a svjetlo iz plamenika osvijetli uzburkanu vodu. Neka žuta kašasta masa valjala se mimo čizama i nestajala nizvodno prema Zvonu i Vrelu. Ipak, voda nadolazi i to nezaustavljivo. Kod Zvona još nije bila toliko zamučena. Popuštao sam polako uže. Vidim već i njegov kraj. Sad bi se već mogao javiti odozgo. Vrijeme je.

— Vuci čamac k sebi — začujem Damirov glas, a zatim lagani trzaj.

Povlačim uže i uskoro se pojavi žuti gumeni čamac. Privučem ga do obale i sjednem oprezno u njega. Krenem. Što sam se više približavao zavoju, vodena stihija bila je sve nasrtljivija i usporavala vožnju. Velika pomoć dolazila je od Damira što me i on privlačio zdušno drugim užetom, zakačenim o pramac. Bila je to dobra izmišljotina, dvostruki sustav užeta u svladavanju ovakvih vodenih prepreka u podzemlju. S jedne strane kreće brže, a s druge to je i osiguranje, jer nepredvidljivosti ovdje ne treba tražiti. Dolaze same od sebe.

Iza iduće nazubljene stjenovite krivine potok se širio i našao sam se u oveloj dvorani s niskim stropom. Negdje u njezinoj sredini stajao je Da-

mir iščekujući moj dolazak. Kad me primjetio, snažnije je počeo povlačiti i čamac krene brže. Zaglušna buka i tutnjava Velikog slapa, udaljenog otprilike pedesetak metara od njegova stajališta, parala je uši. Samo da do njega stignemo. Povratak će biti lagan. Opustiš se i voda te nosi. Pogledam prema stropu ispod kojeg sam klizio. Uh, što je neugodan! Zadnji puta bio je nekako udaljeniji od glave. Kako je nazubljen, izbrazdan i s neugodno dubokim ovalnim i ukošenim udubljenjima i procjepima! Kako to prije nisam primjećivao? Mora ovdje biti prokletu nezgodno kada voda nahrupi u obilju i napuni do vrha ovu najnižu etažu.

Stignem konačno do Damira. Izađem iz čamca i osluškujem prijeteću grmljavinu iz mračne šupljine ispred nas. Ovdje je pečina tek nastajala. Voda dubi, podlokava, lomi, mrvči, rastapa svakodnevno zemaljski stjenoviti plašt. Nastajala? Govorim kao da je voda jučer krenula, a ona to radi već vjekovima. I dok na gornjim etažama tisuće siga nastalih u neumitnom hodu milenija podsjećaju na neku vrstu dnevnika njenog nastanka, ukazujući na svoje faze razvoja, skrivene sumnje, lutanja u kompoziciji stvaranja, poigravajući se s fluidnim i lepršavim spektrom od bijele, prljavo bijele do boje mraka, a materijalne forme toliko su drske da ih je nemoguće opisati, ovdje je u ovom ambijentu na dnu dna sve grubo, nedorečeno, tužno, žalosno, jadno i nedovršeno. I da nema vode koja teče utkavši barem mrvicu života u ove praznine, bila bi to najnapuštenija i najusamljenija točka svijeta. Našavši ili zalutavši ovamo kao da mi neki nepoznati glas šapuće i upozorava da negdje apokalipsa već odavno održava karneval smrti, odmarajući se u tišini mraka, hrkajući u nekom sebi izabranom prostoru.

— Osluškuješ? I ja, otkad stojim i čekam tebe — kaže Damir. Znaš — reče počevši se po zatiljku — ovo mi se ne sviđa previše. Mislim da je uzvodno napredovanje još teže zbog suženja.

— Misliš? A da pokušamo? Tko ide prvi?

— Idem ja — odvrati Damir i nađe se za tren u čamcu.

— Samo skрати dionicu napredovanja. Čim zaobiđeš zavoj, na lijevoj obali je čvrsta kamenita vodoravna ploha s odličnim oprimcima za osiguranje. Tu stani dok ne dođem — morao sam vikati, jer je tutnjava vode prosto gutala svaku riječ.

Izgubi se iza zavoja. Uskoro začujem snažno pljuskanje vode i njegove psovke. Nije prošlo dugo, kad se pojavi iza zavoja.

— Što je, poteškoće?

— Čuj, struja je gore presnažna. Izlazi iz čamca i nastavi: Mislim da nećemo uspjeti dalje se probiti. Uvjeti su nemogući, a obala je gore već potopljena.

— Nemoguće!

— Ne mislim, nego jest. Pogledaj — i pokaže gumeni čamac do polovice napunjen vodom. Ako hoćeš pokušaj, ali ne vjerujem da ćeš uspeti.

Ispraznim čamac od vode, ubacim se u njega i krenem. Do zavoja išlo je još nekako. Međutim, tu su se stjenovite obale sužavale a voda je u valovima navirala iz mraka i gurala čamac nizvodno. Slušam razgovjetnu i prijeteću grmljavinu slapa. Pozdravlja li on to nas ili nam prijeti? Kako mora biti raskošan i veličanstven kad ima toliko vode u podzemlju. Tutnjava mi je bila nekako preglasna, ili je to samo zabluda? Ma, ne može se zvuk samo tako izgubiti u zatvorenu prostoru kao na površini, te zato odzvanja, sudara se sam sa sobom, udara o stijene. Pokušam se probiti još jednom. Ne ide. Ništa. Podignem se malo i pronađem slučajni oprimak na kosini da olakšam napredovanje. Nagnuvši se previše naprijed izgubim stajalište u čamcu i oslonim se na stijenu. Čamac oslobođen težine tijela i pritisnut golemim količinama nadolazeće vode, klizne ispod mojih nogu. Pokušam nemoguće, vršcima čizama privući gumeni čamac. Ali umjesto toga, bujica ga nemilosrdno povuče nizvodno, a noge pljusnu u vodu. Ostanem visjeti na vlažnoj i kosoj stijeni. Pokušam se izvući iz toga glupog položaja, ali prsti gube svoje hvatište u blatnjavim udubinama. Samo je pitanje trenutka kad ću se odsklizati po tankom blatnjavom sloju i naći se u vodenom kovitlacu. Najpametnije je da preduhitrim taj čas, oslobodim se toga naoko spasonosnog hvatišta i bučnem u vodu. Matica će me i tako dovaljati do Damira koji se nalazi desetak metara niže iza zavoja.

— Damire, čuješ li? — viknem nadvikavajući tutnjavu slapa.

— Čujem. Što se dogodilo?

— Ništa. Visim o stijeni — odvratim.

— Da krenem do tebe čamcem?

— Ne, skačem u vodu. Ti baci uže kad doplivam do tebe. Jesi me razumio?

— Jesam — začujem njegov glas poslije duže stanke.

Opustim se i u trenu nađem se u dubokoj hladnoj vodi. Ribarske čizme do prsa stisnu se uz tijelo pod pritiskom vode, ali i to nije bilo dovoljno. Voda je počela ulaziti. Našao sam se do grla u vodi. Karbitka se ugasi. Plivam, doslovce mlataram rukama i nogama po uzburkanoj i nevidljivoj površini. Hladna i blatnjava voda zapljuskuje mi usta. Izlađem iz zavoja i vidim Damirovo svjetlo odnosno njegovu siluetu. Napeto očekuje moj dolazak iz mraka. Kad sam se našao nekoliko metara ispred nje, znalčki baci uže i ja ga uhvatim. Konačno isplivam iz ove kaljuže, vjerojatno više naik

nekom vodenom čudovištu nego čovjeku. Nije bilo četvornog centimetra na meni koji nije bio mokar. Stajao sam i razmišljao na obali, a voda se potocima slijevala s mene i u unutrašnjost čizama, prema tabanima. Ništa od snimanja, ništa od slapa. To je samo pusta želja. Trebamo se hitno vraćati. Razina vode diže se nezaustavljivo iz časa u čas. Treba se spašavati iz ovog okružja pustoši, mraka i vodenog kaosa.

Nalijevo krug

Ne, nismo se suviše dogovarali. Sve je bilo usmjereno u povratak do Zvona, koje je postalo daleka nedostižna opsesija, želja naoko na rukohvat, a sada tako udaljena. Damir je krenuo prvi, nestajući u uzavreloj podzemnoj rijeci. Nije to bila više uobičajena vožnja nego borba s uzbuđenom i podmuklom stihijom, koja je kuljala i donosila neizmjerne nove količine tekućine iz mraka. Bila je to bitka za život, borba za opstanak. A ako nas bujica odnese mimo Zvona prema Vrelu, tada nam spasa nema. Očekivao sam nestrpljivo Damirov glas. Je li uspio ili nije uspio dohvatiti spasonosnu obalu kod Zvona? Što ako nije? Već sam nas vidio u vrtlozima vode u dvorani ispod Zvona, gdje nadolazeća voda udara o stranice stijena i uspjenušana vrtloži se tražeći put sebi znanim prolazima do izvorišta Vrela. I samo te neka nevidljiva snaga vira povuče ispod površine... Osjetih dah, stenjanje žute kaljuže kako bijesni, penje se prema stropu, sebe i Damira u njoj kako se borimo bespomoćno za još jedan udisaj, za još jedan dah, a onda dolazi gušenje, smrt. Je li nam to trebalo? Kakva glupa i bezrazložna smrt samo zbog jednog snimka, jedne stotinke sekunde.

— U Zvonu sam — začujem Damirov glas.

— Vuci čamac!

U prsima i glavi prostruji neko olakšanje. Nervozno povlačim čamac k sebi što brže mogu. Dovučem ga do obale, kad začujem neki podmukli strahoviti prasak od pravca Velikog slapa ili, vjerojatno, iznad njega. Grmljavina slapa u trenu nestane, ne čuje se. Stajao sam iznenađeno za trenutak, a onda nagonski, bez razmišljanja, jednostavno se bacim u čamac i počnem veslati rukama što brže. Posljednji metri bili su vječnost, čitava vječnost. Konačno, pojavi se Zvono i Damirovo svjetlo. Brzo me privuče iz podivljale i razularene stihije.

— Iskači, penjimo se u Blatni ponor! Bit će vruga za koji trenutak. Jesi li čuo prasak uzvono? Sledila mi se na trenutak, zastala teći krv u žilama — kaže Damir prestrašeno.

Kimnem glavom. Tek tada čuli smo urlik zaglušujuće tutnjave, riku i neobično hroptanje vode što je nadolazila.

— Penji se! — viknem, gledajući u crveno blatnjavo uže koje je okomito visilo u središtu

Zvona, nestajući u procjepu njegovog stropa. Damir je bio već na užetu i dizao se korak po korak. Uže se izdužilo pod njegovom težinom. Uхватim uže ispod njega da ga napnem i da lakše kreće prema procjepu. U taj čas nadode vodeni bedem. Uхватim se još čvršće za tu nit života, jedini spas. Bijesna uskipjela voda valjala se, talasala, penjala vlažnim stijenama Zvona udarajući o moje noge. U trenutku obala Zvona bila je preplavljena. Uхвати me strah, neizmjerni strah.

— Penji se brže! Što mudruješ na tom užetu? Osvijetli mi prostor — vičem Damiru.

Voda stiže do koljena, sudara se, zanaša me čas lijevo, čas desno. Kakva glupa smrt u ovoj bujici, a samo nekoliko metara više vidim još tragove života. Krenem gore. Uspinjanje se nevjerojatno odužilo, ili je to bio samo privid.

— U procjepu sam — čujem Damirov glas a onda osvijetli prostor ispod stropa Zvona.

Uspion mi je sada bio izrazito olakšan. Nisam više pipao uže nego i vidio. Uskoro stignem do njega. Okrenem se i pogledam prema dolje. Prizor je bio stravičan. Zvono je bilo do polovice ispunjeno uzburkanom kvasinom koja je svojim pjenušavim izdancima više lizala nego udarala o njegove stranice. Obala Zvona nije se više nazirala. Bila je preplavljena.

— Otkuda toliko vode, majku mu njegovu? — izusti Damir — a onaj prasak? To još nikada nisam doživio.

— Mora da je pritisak vodene mase nadošle odozgo negdje probio blatni čep i voda je krenula — odvratim.

— Što misliš, jesmo li sada na sigurnom? Može li voda do nas? — upita Damir promatrajući osupnuto uskipjelu žutu kvasinu.

— Može, sada sve može. Ovdje je sve moguće. Nema više nikakvih pravila. Penjimo se

mi prema Crnom kanalu što hitnije.

Damir krene i izgubi se među blatnim i klizavim naslagama Blatnog ponora iznad mene. Krenem za njim. Najednom stane.

— A čamac? — začujem njegov glas.

— Čamac! Fućkaj čamac i užad! — i opusjem nešto sočno. Glavno je da smo se izvukli iz ovog pakla. Ti boga, udavili bismo se kao miševi u ovoj rupčagi — procijedim kroz usta.

Vrelo

Spremam izžmikanu i ocijedenu mokru odjeću polagano u ruksak. Damir promatra Vrelo iz kojeg navire voda u golemim nepravilnim mlazovima, prelijevajući se metar i više preko male betonske brane, poplavljujući nezadrživo oširoku dolinu. Stari drveni mlin nasaden do brane odolijeva posljednjim snagama nadolazećoj bujici. Odjednom nešto krcne, lomi se u stoljetnim hrastovim godovima nosača mlina, nakosi se, a bujica ga slomi i ponese u dolinu. Šutjeli smo ne trepnuvši okom.

— Znaš — kaže Damir zureći u prostor gdje je malo prije bio mlin — razmišljao sam tamo dolje na užetu što reći u Karlovcu ako te odnese bujica, a ja se izvučem iz ovog pakla. Možda to glupo zvuči ali...

— Nije to glupo. I ja sam nešto slično mislio. Čovjek mnoge greške priznaje u sebi, ali ih niti samom sebi ne želi na glas izustiti. Nego, ja sam spreman za pokret. Idemo za Brebornicu da vidimo što se tamo događa. Aaaa, što gledaš tako uporno prema izvoru Vrela?

— Čekam čamac da ispliva — nasmije se jetko i krene uzbrdo ispranom i kliskom blatnom stazom što vodi zavojito kroz grmlje po strmom obronku do Bijelog Klanca, sela gdje smo ostavili vozilo.

Nebo je izdala snaga a kiša je padala nešto umjerenije.

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA PLANINARSKI DOM NA BAŠKIM OŠTARIJAMA

Obitelj Štefan, Zagreb, 50 din
 Zvonimir Šliepčević, Zagreb, 100 din
 Josip Kovačević, Zagreb, 100 din
 Nenad Vadić, Zagreb, 200 din
 Ana Andres, Zagreb, 50 din
 Martina Ninković, Zagreb, 150 din
 Vilim Strašek, Zagreb, 100 din
 Nikola Maričić, Zagreb, 50 din
 Vlado Mihaljević, Zagreb, 100 din
 Planinarski aktiv INA-Rafinerija Rijeka, 385 din
 Vera Jelušić, Zagreb, 100 din
 Ivan Tonković, Zagreb, 100 din
 Vlado Jagarić, Zagreb, 100 din
 Sada i Marijan Krbavčić, Kula, 200 din
 Dragutin Bogojević, Varaždin, 100 din
 Ana i Željko Pavlic, Zagreb, 20 din
 Krešimir Marić, Lepoglava, 300 din
 Kalman Šaru, Vršac, 100 din
 Eduard Ličar, Osijek, 50 din
 Terezija Besednik, Samobor, 50 din
 Ivan Klepač, Ivanec, 100 din
 Ivica Marković, Sisak, 100 din
 Miljenko Pavešić, Rijeka, 100 din
 PD „INA-Projekt“, Zagreb, 500 din

Branko Obradović, Prijedor, 50 din
 Mijo Krlježa, Varaždin, 50 din
 Hinko Briški, Lokve, 50 din
 Andrija Butković, Karlovac, 150 din
 Ivo Antunac, Šibenik, 100 din
 Marija Antolos, Šibenik, 100 din
 Aleksandar Kordić, Koprivnica, 100 din
 Eduard Pavlović, Tuzla, 100 din
 Barbara Šram, Rijeka, 50 din
 Mladen Ležaić, Zagreb, 100 din
 Damir Lovreković, Zagreb, 100 din
 Stanislava Sandić, Zenica, 50 din
 Mijo Šoš, Sl. Brod, 100 din
 PD „Gavrilović“, Petrinja, 500 din
 Branko Bek, Rijeka, 300 din
 Mišo Čubrčić, Gospić, 100 din
 Ante Škrobolja, Rijeka, 100 din
 Radovan Finka, Titovo Velenje, 100 din
 Donald Gašparec, Zagreb, 300 din
 Igor Kozlov, Novi Pazar, 50 din
 Hrvoje Križ, Zagreb, 50 din
 Vjekoslav Đukez, Zagreb, 100 din
 Maksimilijan Mance, Ičići, 100 din

(Nastavak slijedi)

Četrdeset godina poslijeratne planinarske speleologije u Hrvatskoj

VLADO BOŽIĆ

ZAGREB

Ove godine, točnije 15. studenog 1989. navršilo se 40 godina od osnivanja prve poslijeratne speleološke organizacije u Hrvatskoj, pa je prilika podsjetiti se na taj događaj i dati kratak pregled rada planinara-speleologa u Hrvatskoj u proteklih 40 godina.

Nakon drugog svjetskog rata u Hrvatskoj su se postepeno počele osnivati razne privredne, kulturne i sportske organizacije, pa je među njima osnovana i planinarska organizacija, najprije PD „Zagreb“ 1948. a poslije i druge. Zanimanje za organizirano posjećivanje i istraživanje špilja i jama javilo se najprije u PD „Zagreb“, i tu je 15. studenog 1949. osnovana prva poslijeratna speleološka organizacija u Hrvatskoj – Špiljarska sekcija. Nakon osnivanja ove sekcije već 1950. godine, zahvaljujući propagandi PSH i zanimanja koje se javilo u drugim planinarskim društvima, osnovane su Špiljarske sekcije i u PD „Željezničar“ u Zagrebu, PD „Mosor“ u Splitu, PD „Rudar“ u Raši, PD „Orjen“ u Dubrovniku i PD „Platak“ u Rijeci. Međutim, u tim prvim godinama rada, zbog raznih poteškoća u planinarskim društvima, osim u PD „Željezničar“, Špiljarske sekcije se nisu održale, pa je rad nekih prekinut zauvijek, a kod nekih je samo zamro za neko vrijeme i oživio kada su stvoreni bolji uvjeti za rad. Od tada je osnovano do danas ukupno 25 speleoloških organizacija u okviru planinarske organizacije, ali i 13 izvan nje, od kojih su mnoge još aktivne.

Da bi se članovi ŠS odnosno SO (naziv Špiljarska sekcija je 1956. promijenjen u Speleološki odsjek) mogli uspješno baviti speleologijom organizirano je njihovo školovanje, koje se od 1956. provodi kontinuirano u obliku seminara, tečajeva, škola i savjetovanja. Prvo organizirano školovanje članova provedeno je 1956. god. kada je održan prvi Speleološki seminar u Zagrebu u špilji Veternici u organizaciji SO PD „Željezničar“. Slijede I. republički speleološki tečaj (u Ogulinu 1957, u organizaciji KS PSH), prva Speleološka škola (u Zagrebu 1966, u organizaciji SO PD „Željezničar“) i prvo Speleološko savjetovanje (na Sebešiću u Bosni 1978, u organizaciji KS PSH, KS PS BiH i KKS PSJ). Ukupno je do konca 1989. održano 91 školovanje kojih su organizatori bili članovi SO iz Hrvatske i KS PSH ili kojih su organizatori bili drugi ali su na njima sudjelovali članovi SO iz Hrvatske.

Svoje stručno znanje članovi SO usavršavali su praktičnim radom na terenu tj. u istraživačkim akcijama i potvrđivali ga polaganjem ispita stekavši tako nazive speleolog-pripravnik, speleolog ili speleološki instruktor. Speleološki nazivi službeno su uvedeni tek 1970, pa su neki članovi (oni stariji, koji tada više nisu bili aktivni) nazive dobili bez polaganja ispita, a svi mlađi i aktivni članovi nakon polaganja ispita. Naziv speleološki instruktor najprije je davala KS PSH (1978. i 1979. god.) a od 1980. taj se naziv stiće na Fakultetu za fizičku kulturu u Zagrebu. Do sada su naziv speleolog dobila 104 člana, od čega 31 bez polaganja ispita, a naziv speleološki instruktor bez polaganja ispita 19 i s polaganjem ispita 14.

Zanimljivo je da je Speleološko društvo Crne Gore posljednjih nekoliko godina školovanje svojih kadrova povjerilo speleolozima iz Hrvatske (prije je to učinila i KS PSBiH). Tako su npr. 1987. god. tri člana SD Crne Gore iz Nikšića polagala ispit za naziv speleolog po programu Komisije za školovanje PSH (u organizaciji KS PSH), a 1989. instruktori iz Hrvatske održali su speleološki tečaj u Nikšiću.

Od članova koji su stekli određene speleološke nazive nisu više svi aktivni, ali veseli činjenica da u SO stalno dolaze mladi članovi.

U svojim speleološkim istraživanjima članovi SO (zajedno sa članovima neplaninarskih speleoloških organizacija) otkrili su ili istražili više od pet i pol tisuća raznih speleoloških objekata u Hrvatskoj, a mnoge od njih, zbog tehničkih i financijskih teškoća, istražuju još i danas. Sve najduže i najdublje speleološke objekte u Hrvatskoj istražili su članovi SO iz Hrvatske.

Mnoga speleološka istraživanja imala su karakter ekspedicija, kao npr. Speleološka ekspedicija brodom po otocima ispred Zadra koju je organiziralo Planinsko-turističko društvo „Ljuburnija“ još 1900. godine i mnoge druge sve do danas. No, članovi SO sudjelovali su i u istraživanju speleoloških objekata izvan granica Hrvatske i Jugoslavije, odnosno sudjelovali su i u speleološkim ekspedicijama što su ih organizirali strani speleolozi, ali i u ekspedicijama koje su sami organizirali.

Članovi SO iz Hrvatske dali su i velik doprinos razvoju speleologije u Hrvatskoj svojim speleološkim inovacijama. Primorani da si neku opremu ili pribor izrade sami, vlastitim znanjem i

sredstvima, zbog nemogućnosti kupnje industrijski proizvedene opreme i pribora, oni su konstruirali i proizveli raznu opremu i pribor. Dio tih rekvizita imao je kratkotrajnu primjenu, ali je dio u primjeni i danas, npr. oprema za spuštanje i penjanje (ljestve, vitla, svjetiljke, telefoni, pribor za mjerenje, fotografiranje, svladavanje vodenih prepreka), a također i neki standardni dijelovi opreme i pribora, a i metoda

u istraživanju i proučavanju speleoloških objekata.

Sve rezultate koje su postigli članovi planinari-speleolozi u Hrvatskoj nije moguće prikazati u ovom kratkom pregledu, ali ih je djelomično moguće sagledati kroz objavljene publikacije: skripta, brošure, knjige, članke, vijesti i izvještaje u biltenima, časopisima i zbornicima kongresa. (Vidi treću stranicu omota.)

Varaždinski skladatelji planinarskih pjesama

FRANJO MARCIUŠ

ČAKOVEC

U „Našim planinama“ (3–4/89. i 5–6/89) V. Jagarić je studiozno i sistematski objavio komentar uz „Planinarsku pjesmaricu“ (PSH, Zagreb, 1987). Poticaj da se uključim u raspravu dao mi je sam autor, izjavivši kako je za očekivati da bi se i u glazbenoj ostavštini Nikole Fallera (Ivanec, 1862 – Zagreb, 1938) moglo iznaći nešto s planinarskom tematikom.

Budući sam posljednjih godina proučavao mnogo izvora i dokumenata vezanih uz životni put i stvaralački rad „Mikule iz Ivanca“, kako je najčešće potpisivao svoja zagonetačka ostvarenja (usput – neki ga smatraju tvorcem moderne hrvatske križaljke!), nisam „preskočio“ ni zabilježene podatke o skladateljskom mu opusu.

Tako je u autobiografskom članku „Neka govore činjenice“ („Sklad“ broj 3, Zagreb, 1934) o svom skladateljskom radu rekao: „Komponiranjem se nisam nikad mnogo bavio, jer znadem kojih pedesetak opera na pamet, pa sam se uvijek bojao da ne budem plagijator...“ Tom prilikom kao „najviše pjevane“ svoje skladbe naveo ih je poimenično 18, među kojima: „Zagorac Zagorju“ – himna planinarskog društva (op. 34) i „Pjesma rodnog kraja“ (op. 40).

Najbolji Fallerov biograf, dr. Antun Goglia, objavio je u glazbenom časopisu „Sveta Cecilija“ u tri nastavka opširan njegov životopis pod naslovom „NIKOLA pl. FALLER“. Tako je iz 3. nastavka u svesku IV. za VI–VIII. mj. 1938. godine vidljivo, da je „tatek Mikula“, kako su Fallera zvali od milja svi Zagrepčani njegovog vremena, uglazbio ukupno 42 djela. Već spomenuta (op. 34 i 40) popratio je komentarom, da su skladana „u spomen svom Hrvatskom zagorju“. „Zagorac Zagorju“ nastao je sredinom 1899. godine, a prilagođen je da ga izvodi muški zbor. Kompoziciju je izdala tadašnja zagrebačka knjižara Auer. I „Pjesma rodnog kraja“ pripremljena je za muški zbor, početkom 1934.

godine, a izašla je iste godine u „Skladu“ III, br. 2.

Budući da je Varaždin poznato glazbeno središte već desetljećima i da slovi kao rasadnik glazbenih talenata, proučio sam i knjigu prof. Krešimira Filića „Glazbeni život Varaždina“ (Varaždin, 1972), a naročito poglavlje „Varaždinci koji su se istakli na glazbenom polju“, sve to u želji da utvrdim ima li među njima kakvih ostvarenja na planinarsku tematiku.

Osim što sam u tom izdanju pronašao potvrdu za sve prethodno iznijete podatke koji se odnose na Nikolu Fallera, koji potječe iz varaždinske okolice, a svojevremeno je bio i učenik varaždinske gimnazije pa je zbog toga i uvršten u spomenuto poglavlje knjige, tu sam naišao i na ova dva podatka:

Varaždinski skladatelj na gitari Ivan Padovec (1800–1873) uglazbio je pjesmu Ivana Kuljevića Sakcinskog „Hajd na gore tam visoko“ (op. 75) u D–duru za tri glasa. Skladba je izašla u nakladi Svetozara Galca u Zagrebu, a jedan njen otisak čuva se u zagrebačkoj Narodnoj sveučilišnoj biblioteci (Kuhačeva zbirka, broj 29).

Radi zaokruženja pregleda o doprinosu varaždinskih skladatelja fondu planinarskih pjesama valja spomenuti još ime Vjekoslav Rosenberg–Ružić (1870–1954) i njegove skladbe op. 8b „Na Velebitu“ i „U planini“, op. 56, nastale oko 1932. godine.

Očito je, da su navođene skladbe i pjesme bile svojevremeno popularne i često pjevane, no o današnjoj njihovoj sudbini poznato nam je zaista premalo. Možda ne bi bilo na odmet izvući ih iz „naftalina“ te ih na prikladan način podastrijeti sadašnjim i budućim generacijama planinara. A nešto takvoga mogao bi ostvariti jedino čovjek volje, snage i sposobnosti Vladimira Jagarića, planinarskog entuzijasta iz Zagreba.

Kroz čabarski kraj

Uz otvorenje druge dionice Goranskog planinarskog puta

MIHAELA FINKA

ZAGREB

Planinarsko društvo „Zagreb—Matica“ poduzelo je u danima prvosvibanjskih praznika trodnevni izlet u Gorski kotar. Bilo je to ujedno i otvorenje druge dionice Goranskog planinarskog puta, koji obuhvaća krajnji sjeverozapadni prostor Gorskog kotara sežući do granica Republike Slovenije.

Nas 39 planinara krećemo vlastitim autobusom. Na riječkoj autocesti kilometri brzo ostaju iza nas, a pred očima se smjenjuju toliko puta viđena mjesta i krajolici. Nakon kraćeg zaustavljanja u Severinu ubrzo se s ceste u dolini ukazuje Lukovdol, rodni kraj Ivana Gorana Kovačića, i uvijek iznova na tom mjestu naviru mi u sjećanja njegovi sudbinski stihovi iz pjesme „Moj grob“:

„U planini mrkoj nek mi bude hum,
nad njim urlik vuka, crnih grana šum.“

Iza Delnica napuštamo riječku cestu i vozimo se prema Gerovu. Ulazimo u područje, upoznavanje kojega je naš cilj. To je Čabarski kraj, „područje slikovitih planina, dolina, uvala i manjih visoravni, veoma pokrivenih šumom i prošaranih livadama i pašnjacima, na prostoru današnje općine Čabar koja čine naselja Čabar, Prezid, Tršće, Plešće s pripadajućim selima i zaseocima. Zbog ljepote i slikovitosti pejzaža mnogi ga, kao i cijeli Gorski kotar, nazivaju hrvatskom Švicom, a zimi su ga sve donedavno zbog zatvorenosti cesta snijegom i odsječenosti od svijeta nazivali — hrvatskom Sibirijom. No danas se više ne može tako govoriti. Izgradnjom zapadne goranske magistrale najveći dio čabarske općine povezan je asfaltom s autocestom kod Delnica.“ (I. Žagar)

Vozimo se kroz Gerovo i u vožnji oko nastoji sačuvati vizuru mjesta: tipično goransko naselje s velikim pogonom drvne industrije i mnogo lijepih novih kuća, kao i uostalom u svim mjestima ovoga kraja. I turizam je ovdje. Ističe se suvremeni hotel „Snježnik“.

Ubrzo stižemo do prve kontrolne točke ove dionice GPP. To je zaselak Hrib—Skednari. Naši vodiči imali su dogovoren sastanak s domaćinima pa nas u mjestu dočekuje ljubezni inž. Antun Erent, upravitelj Šumarije u Tršću, koji će nam sva tri dana biti na usluzi i kojemu i ovom prilikom još jednom izražavamo zahvalnost. Izlazimo iz autobusa i udišemo čist šumski zrak. Na brdašcu uza selo dominira krajem

slikovita crkvice sv. Leonarda „s inventarom koji predstavlja barokno umjetničko ostvarenje pučke izvedbe“, a uokolo vidici na Risnjak, Snježnik i druge vrhunce obasjane proljetnim suncem. I nakon ove radosti „za dušu“ jedno iznenađenje: umjesto planiranog ručka iz naprt-njače pripremljen nam je ukusni planinarski obrok u gostionici, što je, naravno, bilo popraćeno općim zadovoljstvom. Napokon počinje pješačenje. Penjemo se strmim usponom kroz tek prolistalu šumu na susjedno brdo Svetu goru (793 m) na čijem se vrhu nalazi proštenjarska crkva Male Gospe s ostacima drevnog samostana i križnog puta. Nakon odmora nastavljamo grebenskim putem do Kraljevog vrha (ili Vrh Trščanski, 950 m). Prate nas vidici na Kuželjske stijene, Kupsku dolinu, Slovenski Snežnik, pokriven snijegom, a u dolinama slikoviti zbijeni zaseoci. Kraljev vrh druga je kontrolna točka našega puta. Po poljima i šumama obilje proljetnog cvijeća. Put nas vodi do turističkog mjesta Tršće gdje imamo smještaj u mjesnom pensionu.

I drugi nam je dan donio mnoštvo doživljaja. Pješačimo livadama i šumskim stazama, kroz zaseoke Vrhovci i Loknari, i neprestano nam se otvaraju novi vidici. Na njivama u crnoj zemlji iskopani jarci za sadnju krumpira, koji ovdje, kažu, izuzetno dobro uspijeva. Kod svake nas kuće prati lavež pasa, škljocaju kamere naših planinara, zelenilo svih nijansi opaja oči. Naš prvi cilj je Čabar koji nam se s brijega ukazuje u slikovitoj dolini rijeke Čabranke.

Čabarski je kraj bio vrlo rano u vlasništvu obitelji Frankopana koji su širili svoje posjede od primorskog grada Grobnika u unutrašnjost prema Kupi. Stjepan Frankopan je sa šurjakom Nikolom Zrinskim utanačio zajednicu dobara i tako obitelj Zrinski ulazi u posjed ovoga kraja. Petar Zrinski izgradio je 1651. u Čabru peći za taljenje željeza, kovačnice, pilanu, mlin, gospodarske i stambene zgrade za radnike i podigao svoju kuriju, a 1665. dovodi rudare iz Kranjske koji su u Čabru proizvodili čavle, potkove, sjekire i razne druge upotrebne predmete te oružje. Od ove zanimljive i burne prošlosti ostao je do danas samo dvor Zrinskih, zapravo autentična je samo ugaona kula. U zgradi se danas nalazi u prizemlju zavičajna zbirka s nešto sačuvanih kovanih predmeta iz prošlosti. Kako sazna-

kutak, put je otvoren za vas!

I tako što dalje, zapljuskuju nas sve ljepši doživljaji: biserni mlazovi izvora Čabranke koji se ruše po baršunasto zelenoj mahovini i plijene oko posjetioca.

„Teče, teče i teče jedan slap
što u njem znači moja mala kap.“

Pogled u visine zastaje na kamenitim vrhuncima koji se strmo ruše u kanjon rijeke.

Novija povijest ovoga kraja ostavila je tragova na svakom koraku. „Čabarski je kraj 1941. postao plijen talijanskog fašističkog imperija, a žrtve su se počele nizati već prvih dana okupatorske vladavine. Sjećanja na te dane stradanja sačuvana su u spomenicima otpora okupatoru u Tatinskoj Dragi, pa na Milanovu vrhu gdje je bila partizanska bolnica (na tom je mjestu poslije rata podignuta spomen-kosturnica), zatim mnogim palim pojedincima, borcima i kuririma ovoga kraja. Zato i jest ovaj dio Goranskog planinarskog puta u znak poštovanja prema njima nazvan „stazama kurira“.

Preko sela Kozji Vrh (kontrolna točka) pješaćimo na Vražji vrtec, gdje se nalaze ostaci najstarije građevine ovoga kraja, ruševine staroga rimskog zida koji je zatvarao granicu Zapadnog Rimskog Carstva pred prodorom barbarских naroda. Odatle i naziv sela, danas lijepog mjesta Prezid, smještenog u samom sjeverozapadnom kutu Gorskog kotara, tik pred slovenskom granicom.

Trećeg smo dana nažalost morali izmijeniti plan zbog snijega na cesti kojom je trebalo proći do planiranih kontrolnih točaka Paravićeva miza, Čabarska polica i Šverda. Zbog toga smo se nakon dvosatnog pješaćenja od Milanovog vrha po šumskim stazama i poljima posutima mnoštvom cvijeća, osobito onog krasnog, čarobno plavog proljetnog encijana, spustili kroz selo Kranjci (opet jedna mala oronula kapelica)

u Prezid gdje nas čeka autobus. Na povratku se vozimo uz Parg, najvažniju hidrometeorološku stanicu u Gorskome kotaru (863 m) i posjećujemo simpatično slovensko mjestance Osilnicu na Kupu gdje smo se zadržali radi ručka. Ovdje se upravo tih dana održavalo međunarodno natjecanje u kajakaštvu. Ima mnogo gostiju, a središte okupljanja je „Gostišče Kovač“, primjer kako se u malom mjestu s atraktivnom prirodom može učiniti uspješan poslovni potez: obitelj Kovač sagradila je u dvije zgrade uzorno uređeni pansion za smještaj gostiju, s bogatom ponudom, u blizini su uređena teniska igrališta i jahačke staze, mogu se unajmiti konji, a kajakaško natjecanje „na divljim vodama“ okuplja mnoštvo turista, najviše inozemnih.

Nakon okrepe i odmora autobus nas vraća natrag. Još jedan kratak dodir sa čarima ovoga kraja: zaustavljamo se na cesti i odlazimo do izvora Kupe. I opet fotografiranje nad modrozelenom bistrom vodom — i povratak kući. Ima još mnogo dojmova i zapažanja o kojima bi se moglo govoriti, npr. dijalekatske osobitosti ovih govora, veoma bliske slovenskom jezičnom izrazu, zatim zanimljiva toponimika (Vražji vrtec, Paklenski jarak i dr.), a iznad svega što nosimo sobom kao sjećanje, srdačnost je i toplina domaćih ljudi kojom smo svugdje bili dočekivani i otpraćeni.

Neka ovaj zapis bude poticaj zagrebačkim i ostalim planinarskim društvima da prođu tim putovima, koji su sada označeni i dostupni, zahvaljujući velikom trudu autora ovoga projekta Olgi Ladavac i Ivi Majnariću, planinarima PD Zagreb—Matica, te već spomenutim domaćinima i svima ostalima koji su im u ostvarenju ovoga posla pomagali. Njihovim zalaganjem tiskan je i dnevnik pod nazivom „Goranski planinarski put — stazama kurira“ a sve detaljnije obavijesti mogu se dobiti u planinarskom društvu Zagreb—Matica.

Borovi vrh na sjevernom Velebitu

MILJENKO PAVEŠIĆ

RIJEKA

Primorska strana Velebita, pogotovo niži dio, siromašan je šumskim pokrovom. To je opće poznato, no uvijek postoje izuzeci pa tako i na Velebitu. Da na primorskoj padini sjevernog Velebita, na dohvat mora, postoji prašuma — to nije za vjerovati. Ipak postoji!

PD „Kamenjak“ Rijeka je krajem 1989. godine organiziralo trodnevni izlet na rijeku Krku.

U Senju nam se priključio Miro Eleršek, vrlo aktivni član PD „Zavižan“ Senj. U razgovoru tijekom izleta ispričao nam je da njegovo društvo priprema obnovu dijela prastare staze Lukovo — Lika na dionici Siča — Adžić Lokva. Opisujući prirodne ljepote ove dionice, s posebnim je žarom i oduševljenjem pričao o šumi prastarih borova kroz koju ide staza.

Što je drugo moglo uslijediti nego dogovor da organiziramo u taj dio Velebita izlet gdje će on biti vodič. Dogovoreno je ostvareno 22. travnja 1990. godine. Nažalost, krenuli smo tek u devet sati — toga dana bili su izbori. Autobus je imao i manji kvar, pa na početak staze, na Siču stigismo tek u podne. Krenusmo u nepoznato, nitko od nas, osim vodiča, nije bio u tom dijelu Velebita. Siča se nalazi na oko 1300 m visine, otprilike na pola puta Oltari — Zavižan. Pred nama je bio spust od 960 m, jer se Ažić Lokva, zaselak na Jadranskoj magistrali, nalazi na 340 m.

Dionica Siča — Ažić Lokva dio je prastare staze koja ide od Lukova, Ažić Lokve, Siče, Lomske dulibe, Begovače u Kosinj (Lika). To je građena staza, što na pojedinim dijelovima svjedoče podzidi od neobično krupnog kamena. Na mnogo mjesta ona je i popločena kamenim blokovima. Nigdje nema velikih nagiba. Tim su smjerom antički Ortoplini dolazili u Velebit, a kod izvora Begovače sporili se s Parentinima oko napajanja blaga. Kao rezultat tih sporova uslijedila je intervencija Rimljana i nastade Pisani kamen.

Na početku staze doživjesmo divan zimski ugođaj kakvog nije bilo cijele zime. Noć prije palo je oko 20 cm snijega. Obasjan suncem, neditnut, djevičanski bijel zasljepljivao je oči. Bio je pravi užitek gaziti ga duž Pandorine plani. Nakon malo manje od jednog sata snijega je nestalo. Staza je postajala sve ljepša naročito duž južnih padina Malenjaka, koji obilazi u blagom spustu. Nasuprot je Visibaba (1336 m). Staza ide kroz gustu šumu mladih borova i naglo izbija na kamenit prijevoj iznad Babić dulibe, mjesto kao stvoreno za odmor, što dobro iskoristismo. Sa tog prijevoja otvara se veličanstven vidik na Lopar na Rabu, otoke Grgur, Prvić, Cres i Lošinj s Osorščicom, a posebno se lijepo vidi Baška na otoku Krku. Goli otok se ne vidi jer ga zaklanja greben ponad Ažić Lokve.

Nastavljamo ugodan spust i uskoro smo kod početka Babić dulibe. Kućerci su još prilično dobro očuvani, trešnje u punom cvatu, a jabuke tek što nisu procvjetale. Tu su i tri bunara puna pitke vode. Nažalost, njihve zapuštene, staze zarastaju. Vidi se da ovamo ljudi vrlo rijetko dolaze, ako i dolaze. Prolazimo Bilučku Zaglavicu i Ječmište, sve obraslo bujnom vegetacijom. Tu i tamo uzdižu se nebu pod oblake velike bukve i divni javori. Najednom izbijamo pred oštar rub šume koju tvore golemi borovi —

to je prašuma Borovi vrh! Zar je to moguće? Tu, na tom dijelu Velebita, golog i kamenitog, sprženog ljetnim suncem i obrijanog poznatom velebitskom burom, gusti zid kiklopskih stabala koji posve zaklanja vidik u unutrašnjost. Da, borovi su tu. Kao da se natječu koji će biti deblji, imati širu krošnju i što duže i deblje grane. Zastaje nam dah pred tom ljepotom. Sva su stabla zdrava, nigdje onih poznatih mijehova s gusjenicama, tako uobičajenih za borove. Tlo je prekriveno debelim sagom borovih iglica, tako da se unatoč našoj brojnoj koloni ne čuje nikakav topot koraka. Borovi promjera od jednog metra nisu rijetkost. Krošnje ulaze jedna u drugu, stvarajući svod zelenila i ne propuštajući sunčeve zrake. Ulazimo još kojih stotinjak metara dublje, odlažemo naprtnjače, vadimo fotoaparate i safari na borove počinje.

Središnji dio šume predstavlja ravnina veličine ovećeg nogometnog igrališta. Tu rastu „izložbeni primjerci“ crnog bora. Svaki bi ih botanički vrt poželio. Na ravnini gdje staza počinje silaziti, kao stražar stoji prastari gorostas. Ne znam što veličanstvenije djeluje: mjesto gdje raste, orijaško deblo, grane ili široka krošnja. Cijela naša velika skupina smjestila se tu za snimak, bili smo sitni i bijedni prema njegovoj veličini!

Još oko pola sata traje hodanje kroz prašumu, a onda, iza suhozida, borovi postaju sve manji. Ipak, sve do zaseoka Trnovca (570 m) još su uvijek vrijedni pažnje. Trnovac ima znatno bolje održavane kuće, a i po ugodnosti staze vidi se da ovamo ljudi češće dolaze. I tu ima nekoliko bunara s pitkom vodom, što je i te kako važno. Dobro vođenom, dijelom i popločanom stazom, spuštamo se u zaselak Ažić Lokvu. Neposredno prije ulaska u zaselak nalazi se oveća lokva vode koja nikada ne presuši. Zove se Ažić lokva, eto otuda ime i zaseoku. Tu praktički završava naš izlet koji je trajao četiri i po sata hoda.

Povratak nije problem jer je Ažić Lokva autobusna stanica, a autobusi su vrlo brojni. Od našeg vodiča Mira doznadosmo da je Borovi vrh (1085 m) bio još davne 1932. godine predložen za zaštitu. Ni danas još nije kasno. Njegovu bi šumu trebalo sačuvati. Vjerujem da bi općina Senj odnosno Šumarija imala znatno više koristi od izletničko-turističke djelatnosti nego od jedne vandalske sječe koja bi prašumu zauvijek uništila. Možda razum prevlada, ali tko zna...

„Velebit i njegov biljni svijet”

Razgovor s akademikom Sergejom Forenbacherom, autorom knjige

U nakladi zagrebačke „Školske knjige” izađi će iz tiska koncem godine knjiga „Velebit i njegov biljni svijet”. Po svojem opsegu, temi i karakteristikama ova knjiga predstavlja velik izdavački pothvat, a njena pojava je dragocjen prilog poznavanju jedne od najljepših evropskih planina, jedinstvenog Velebita i njegova biljnog svijeta. Ovo kapitalno djelo napravio je dr. Sergej Forenbacher iz Zagreba, naš ugledni stručnjak s područja veterinarskih znanosti, a izvan ove struke poznat našoj javnosti kao velik planinar i zaljubljenik u Velebit.

• **Kako će izgledati i što nam donosi knjiga „Velebit i njegov biljni svijet”?** — upitali smo prof. Forenbachera na početku razgovora u knjižnici Veterinarskog fakulteta u Zagrebu.

— Bit će to zanimljiva knjiga u svakom pogledu, kaže akademik Forenbacher. I po sadržaju i u tehničkom smislu suvremeno, bogato opremljena. Knjiga je podijeljena na četiri dijela. Prvi i drugi dio su malo kraći, traći je duži, a posljednji, četvrti dio je najduži.

U prvom dijelu je opis brdskog masiva Velebita. To su orografski, klimatski i hidrološki podaci, zatim podaci o biljnom svijetu Velebita, njegovom sadašnjem stanju, kako je nastalo to bilje, kako se selilo, koji su sve endemi, kakvo je stanje zaštite biljnog svijeta i što bi još trebalo zaštititi s obzirom na međunarodni interes za ovom planinom. Naime, UNESCO je proglasio Velebit 1978. godine „dijelom međunarodne mreže rezervata biosfere”.

Drugi dio knjige je više stručnog karaktera i bavi se biljnim zajednicama Velebita. Njih ima veoma mnogo i detaljno ih je već prije proučio prof. Ivan Horvat i publicirao unutar djela „Biljne zajednice jugoistočne Evrope” izašlog u Njemačkoj.

Za svaku pojedinu zajednicu dao sam njene karakteristike, slikovne priloge i popis najvažnijih biljaka koje ih sačinjavaju.

Staništa i biljni pokrov Velebita prikazani su u trećem dijelu. Tu je riječ o vrhovima, dolinama, dulibama, vrtačama i prijevojima gdje se sve nalaze staništa biljaka. Nisam išao po botaničkom sustavu već samo opisivao kakvo se sve bilje na pojedinom lokalitetu nalazi, od prilaza planini do njenih vrhova, po cijeloj dužini Velebita — od Senjskog bila do vrha Tremzine. Obišao sam čak i neke predjele Velebita na kojima nikada nije bilo botaničara. Prema tome, tu je iznesen prirodan opis svakog brda.

Posljednji, četvrti dio knjige, prikazuje botanički sustav — porodice, rodove i vrste. Obrađeno je više od 900 vrsta. Pri tome bih podsjetio da je vrste biljaka na Velebitu još prije istraživao, puna dva desetljeća (1894—1913) Arpad Degen, profesor peštanskog sveučilišta, i svoj rad objavio u kapitalnom djelu „Flora velebitica”. U tom istraživanju Velebita on je pronašao i dva rijetka endema — hrvatsku sibireju (*Sibirea croatica*) i velebitsku degeniju (*Degenia velebitica*).

Idući tragom Degena opisao sam svih 900 vrsta — vrijeme kada cvatu, na kojim se mjestima nalaze, prema konstatacijama ranijih botaničara ili gdje sam ih i ja našao. I sve tako, od prati do orhideja.

Knjiga ima i svoj dodatak. U prvom dijelu dodatka prikazano je otrovno bilje u velebitskoj flori, a u drugom je dijelu kratak prikaz života nekadašnjih istraživača-botaničara Velebita, kao što su Degen, Rossi, Horvat, Kušan i drugi, koje inače u tekstu knjige spominjem.

• **Posebnu vrijednost knjige predstavljaju brojne fotografije. Recite nešto više o toj ilustrativnoj strani koja će sigurno ostaviti najdublji dojam na čitatelje.**

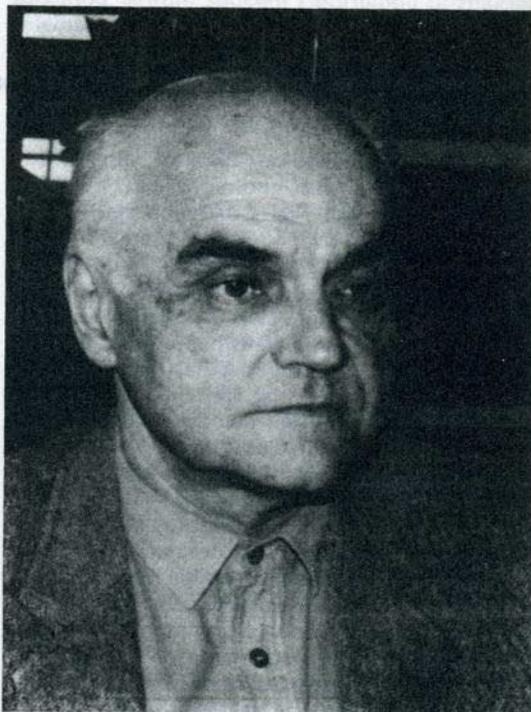
— Tekstualni dio knjige govori o već poznatim stvarima, koje sam ja samo sistematizirao. Međutim, ono što je novo, originalno i izuzetno vrijedno, to su brojne fotografije u boji, originalne snimke koje sam prikupljao trideset godina — od 1957. do 1989. godine. Snimio sam nekoliko tisuća dijakolora. Snimao sam sve — i ono što je važno, značajno, endemično, ali i ono što je lijepo. Prilazio sam tom bilju kao ljubitelj prirode. Bio je to sustavan, amaterski rad koji je, eto, urodio plodom. Za knjigu je izabrano 860 fotografija. Od toga je 225 slika Velebita — njegovih vrhova, dolina i pojedinih detalja. Međutim, moram istaći, nije to bio lak posao. Slikao sam pod različitim i teškim uvjetima. Nije bilo ponovljivih situacija. Neke sam biljke tražio i po 20 godina. Na neke bih naišao slučajno, a neke sam tražio uporno na mjestima gdje sam znao da se moraju nalaziti. Tako, na primjer, jedan rijetki endem, Malijevo devesilje (*Seseli malyi*) tražio sam 24 godine. Prema tome slikovni materijal je osnova ove knjige i to je ono što je čini jedinstvenom.

Zajedno s tekstom i fotografijama knjiga će imati oko 600 stranica. Na marginama stranica nalaziti će se dodatne slike — detaljni tumač sli-

Sergej Forenbacher rođen je u Karlovcu 1921. Počeo je iz liječničke porodice. Realnu gimnaziju i veterinarski fakultet završio je u Zagrebu. Doktorat znanosti postigao je 1948. Od 1946. najprije je asistent, zatim docent, pa izvanredni i redoviti profesor Veterinarskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu za predmet Unutrašnje bolesti. Sedamnaest je godina predstojnik Klinike za unutrašnje bolesti domaćih životinja. Godine 1968/69. i 1969/70. dekan je fakulteta.

Znanstveni je radnik na području eksperimentalne i kliničke patologije domaćih životinja, odjelito patologije probave i mijene tvari. Objavio je stotinjak znanstvenih i isto toliko stručnih radova mahom iz navedenog područja. Objavljuje vlastiti priručnik veterinarske gastroenterologije i hepatologije. Dosad su u izdanjima Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti objavljena dva sveska (1975. i 1983.), a treći je u pripremi za tisak. Od 1960. dopisni je član, a od 1975. redovni član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u radnom sastavu IV Razreda za medicinske znanosti. Godine 1984. dodijeljena mu je Nagrada za životno djelo SR Hrvatske. Znanstvena suradnja sa Saveznom Republikom Njemačkom donijela mu je 1970. naslov počasnog građanina Hannovera, a suradnja na polju planinarstva počasno članstvo u gorskoj službi Bergwacht – Hannau. U mirovini je od 1982.

Od mladosti Sergej Forenbacher bavi se planinstvom i prirodnoznanstvom. Dobar je poznavalac planina Hrvatske, naročito Velebita, kojem je posvetio više od 30 godina kontinuiranog, sabiračkog rada orografskog i florističkog sadržaja. Na Velebitu boravio je više od 90 puta prokrstarivši ga od Vratnika nad Senjom do Tremzine u okuci rijeke Zrmanje. Pritom se služio utrjim planinarskim i zraslim pastirskim stazama, no često je prolazio i bespućima, kojima se prije nisu kretali ni planinari ni botaničari. U sjevernom Velebitu posebnu je pažnju posvećivao području Rožanjskih kukova i Velikog Kozjaka, u srednjem Velebitu Šatorini i Budakovom brdu, pa Dabrima i Dabarskim kukovima. Orografske i florističke nadasve zanimljivo, no nažalost zamrlo područje Dabara i Dabarskih kukova nastojao je oživjeti obilježivši planinarski put „Velebno” i potaknuvši obnavljanje zgrade bivše škole u Ravnom dabru i njeno pretvaranje u planinarski objekt. U južnom Velebitu bavio se područjem od Sadikovca do Šugarske dulibe, zatim najvišim vrhovima Velebita, Babinim vrhom, Vaganskim vrhom, Segestinom, Malovanom i Svetim brdom, uzdužnim rasjedom na sjevernoj padini južnog Velebita od Štirovca do Bunovca te primorskom velebitskom terasom od Stapa

do Libinja, posvetivši posebnu pažnju predjelu između Stapa i Velikog Rujna te između Velike i Male Paklenice. Malom Paklenicom prošao je prije no što je bila obilježena. U jugoistočnom Velebitu Tulove grede i Crnopac bila su područja od njegova naročita interesa, pa je obilježio i kružnu stazu kroz Dolac pod Tulom. Bilješke i slikovno gradivo sakupljeno tijekom godina obradio je faktografski i uklopio u djelo „Velebit i njegov biljni svijet”. Knjiga obuhvaća 800 strana s 854 originalne snimke u boji, i to brdskog masiva, njegova biljnog pokrova i pojedinih biljnih vrsta. Knjigu objavljuje Izdavačka radna organizacija Skolska knjiga, a bit će predana javnosti početkom listopada 1990.

Dr. Željko Poljak

ka i detalj sa slike, te više manjih karata na kojima će biti označeni punktovi, staništa biljaka duž cijelog Velebita. Glavnina fotografija bit će tiskana u formatu razglednice.

• **Kako je došlo do toga da ste velik dio svog života posvetili Velebitu?**

— Rezultat je to mojih osobnih sklonosti, obiteljske tradicije i odgoja. Moj otac, liječnik, često me vodio u prirodu, a poznavajući botaniku upoznavao me s biljnim svijetom. Osim toga, utjecaja je imao i bratić moga oca, dr. Aurel Forenbacher koji je bio poznati botaničar. A što se tiče Velebita, on me oduševio već kada

sam bio na njemu prvi puta prije rata. Sa sustavnim obilaskom i fotografiranjem Velebita započeo sam 1957. godine i do prošle godine imao sam za sobom više od 90 izleta, od kojih su neki trajali najmanje tri, pa do 12 dana. Da bih mogao detaljno istraživati Velebit i uporno tragati za biljem, obično bih kod dužih izleta uzimao pratnju, kupovao konja ili mulu koji bi nosili teret. Išlo se polako, bez žurbe, a noćilo u prirodi, pastirskoj kućici ili pod šatorom.

Nakon trideset godina takova rada pomislio sam da bi bila zaista velika šteta da sav taj skupljeni materijal ostane neiskorišten. I tako je na-

stala ideja da se sve to iskoristi na jedan bolji način — da se objavi knjiga. Ona je sinteza i rezultat toga tridesetogodišnjeg obilaženja Velebita od proljeća do jeseni. A to obilaženje znači dočekati s pripremljenom kamerom prve cvjetke degenije, ali samo u posljednjem tjednu svibnja ili prvom tjednu lipnja, zadnje cvjetove bilja u listopadu. To je značilo detaljno istražiti

Rožanske kukove (u koje Degen nekada nije mogao ući jer tada nije bilo prilaza), probiti se kroz Dabarske kukove, lutati Svetim brdom i Tulovim gredama — tim najljepšim staništima velebitskog bilja. I unatoč svemu tome mislim da još nije obuhvaćeno i otkriveno sve biljno bogatstvo ove planine. Velebit čeka nove istraživače, završio je akademik Sergej Forenbacher.

Tomislav Đurić

Planinarski dom na Baškim Oštarijama

JOSIP GRUBIŠIĆ, Rijeka
MIŠO ČUBRIĆ, Gospić

NEKOLIKO UVODNIH NAPOMENA

Vapaj za revalorizacijom Velebita čuje se već duže vrijeme, napose u saznanju da 60-godišnji trud i skromna sredstva planinarskih organizacija danas prelaze svaku mogućnost volonterskog angažiranja.

Planinarski savez Hrvatske koji vodi uglavnom svu brigu o domovima i skloništima, posljednjih je godina najavio intenzivniju revitalizaciju Velebita dugoročnim planom. Posebice prednjači održavanjem postojećih i gradnjom novih planinarskih domova i skloništa, te obnovom i markacijom najvažnijih planinarskih puteva i staza.

Skupština PSH 8. travnja 1989. u cijelosti je prihvatila predloženi program da u idućih 10 godina PSH uz pomoć društava, regionalnih saveza i šire društvene zajednice uredi, popravi ili izgradi niz planinarskih objekata i staza te da organizira i druge akcije na revitalizaciji Velebita, usklađeno sa Prostornim planom Velebita, čiji se završetak uskoro očekuje.

Redoslijedom prioriteta u ovoj godini predviđena je priprema tehničke dokumentacije i početak gradnje planinarskog doma na Baškim Oštarijama. Za izgradnju toga objekta formiran je poseban odbor, koji je putem organiziranog natječaja odabrao, kao najpovoljniju, varijantu „Projektbira“ iz Gospića.

IDEJNO URBANISTIČKO I ARHITEKTONSKO RJEŠENJE OBJEKTA

Radi utvrđivanja uvjeta uređenja prostora podnesen je Prijedlog za idejno arhitektonsko i urbanističko rješenje građenja planinarskog doma nadležnoj Skupštini općine Gospić.

1. Opis uže lokacije

Analizom šireg područja Baških Oštarija odabran je lokalitet za izgradnju planinarskog

doma uz seosku cestu koja vodi iz Baških Oštarija na Kizu i Alaginac. Mikrolokacija objekta je na livadi desno od puta, na padini ispod ruba mlade bukove šume, oko 500 m od ceste Gospić — Karlobag. Definirana zona od 0,8 ha omogućava povoljnu i funkcionalnu organizaciju izgrađenih i otvorenih površina i sadržaja predviđenih u okviru planinarskog doma. Smještajem na južnoj padini omogućena je optimalna insolacija i lijepi vidici s terase objekta. Do doma se relativno jednostavno pristupa jednokolnim pristupom za pješake i službena vozila. Posebnim uvjetima Republičkog zavoda za zaštitu prirode, budući da se dom nalazi u području parka prirode, ne dozvoljava se nikakav prostor za parkiranje vozila. Od sjevernih vjetrova objekt je zaštićen konfiguracijom terena i bukovom šumom. Prostor ispod objekta je blago nagnut i omeđen potočićima te je pogodan za planinarsko kampiranje u toplijem razdoblju godine.

Osnovni pokazatelj, koji je najviše utjecao na određivanje površina, jeste planirani kapacitet objekta u projektnom zadatku s veličinom od 60 planinarskih ležaja i planirani kapacitet kuhinje i restorana od 80 obroka u jednoj smjeni. Uzevši u obzir karakter i tip objekta, projektantu je sugerirano da primijeni orijentacijske standarde kao i propise važeće u Sloveniji (Pravilnik o minimalnim tehničkim uvjetima za gradnju, uređenje i opremu planinarskih objekata).

Planinare vjerojatno zanima veličina zatvorenog i otvorenog prostora:

— Smještajni prostor (5 m ² /ležaj) . . .	300 m ²
— Boravak i zabava (2 m ² /ležaj)	120 m ²
— Restoran, kuhinja, hladnjača (2 m ² /ležaj)	120 m ²
— Kotlovnica i ogrijev (1,5 m ² /ležaj) .	90 m ²
— Sanitarije, garderoba, praonica rublja (1,5 m ² /ležaj)	90 m ²

Lokacija budućeg doma na Baškim Oštarijama

- Administracija, domar
(0,5 m²/ležaj) . . . . . 30 m²
- Planinarsko sklonište (12 ležaja) . . . 70 m²

U k u p n o 820 m²

Ovoj se površini dodaju komunikacije s oko 10% površine.

U vanjske uređene prostore uračunavaju se terase, balkoni, komunikacijski prostor i cvjetne površine. U ovom rješenju predviđa se oko 600 m² uređenog prostora.

Prostor za rekreaciju i kampiranje u prirodnom stanju predviđen je sa 3000 m².

2. Konceptija uređenja prostora

Uzevši u obzir zatečeno prirodno stanje prostora na nadmorskoj visini od 930 m, konfiguraciju terena, orijentaciju prostora, te postojeću cestu Oštarije — Stupačinovo i definirane prostorne potrebe Projektnim zadatkom, sagledana je koncepcija prostornog uređenja lokaliteta planinarskog doma.

Gradnja je predviđena na jugozapadnoj ekspanziji padine šumovitog Ljubičkog brda, glavna fasada (fasada s terasom i balkonima) okrenuta je prema j—z i j—i, a sanitarije i kuhinja okrenute su prema s—i.

Objekt je definiran razvedenim horizontalnim gabaritom veličine 21,60 x 20,40 m i visinom izgradnje suteran + prizemlje + kat + potkrovlje.

Suteran se zasijeca u teren i u njemu je smješteno na sjeveroistočnom dijelu planinarsko sklonište s posebnim ulazom, kotlovnica, praonica rublja, ostava i drvarnica.

U prizemnom dijelu objekta smješteni su restoran i kuhinja, sala za dnevni boravak sa

šankom, obiteljski smještaj domara, kancelarija, prostor za biblioteku, mali muzej velebitske flore i faune, a posebno se vodi briga da planinarima i drugim gostima doma budu u večernjim satima odmora prikazivani dijapozitivi i video-filmovi, prvenstveno sadržajem iz Velebita. Prostor za dnevni boravak vezan je izlazom na vanjsku terasu, koja će omogućiti ugodan boravak i odmor planinara na otvorenom prostoru uz lijep vidik na okolinu.

Na katu i u potkrovlju objekta su prostori je za smještaj planinara od 2 do 10 ležaja po sobi, u skladu s planinarskim standardom. Etaže su povezane unutrašnjim stubištem.

U oblikovanju fasade objekta koristit će se prirodni materijali, kamen i drvo, u kombinaciji s plemenitom žbukom. Krov je višestrešni, pokriven plastificiranim Al. limom tamne boje, tako da ne reflektira sunčevu svjetlost. Odbor je dobio zadatak da kao varijantu prouči mogućnost korištenja solarne energije krovnim čelijama, kojima bi se omogućilo zagrijavanje vode i prostorija. Računa se s približnim korištenjem od 230—250 dana u godini. Ugradnja solarnih čelija bila bi, osim uštede u eksploataciji, velik doprinos planinarske organizacije ekološkoj zaštiti okoline.

3. Komunalna infrastruktura

Mogućnost priključka doma na niskonaponsku električnu mrežu postoji iz seoske mreže ili direktno na trafostanicu.

Snabdijevanje doma vodom moguće je riješiti iz dva izvora. Pored predviđene lokacije, istočno od doma, teče stalni potok, čiji je izvor oko 200 m daleko i oko 50 m visoko iznad objekta. Postojeću kaptazu izvora treba tehnički i

sanitarno urediti te izgraditi vodospremu odgovarajućeg kapaciteta i tako omogućiti snabdijevanje doma vodom za piće i protupožarnu zaštitu. Dodatnim mjerenjem ispitat će se minimalna izdašnost izvorišta i ako se ukaže potreba, preostala količina vode može se osigurati iz postojećeg seoskog vodovoda.

Prema dobivenim prethodnim uvjetima, sanitarne otpadne vode odvest će se u vodonepro-

pusnu trokomornu taložnicu posebnim uređajima za odjeljivanje i hvatanje masnoće, pravilno dimenzioniranu odnosom volumena komora.

Prostor za kontejner uredit će se kod okretišta za odlaganje smeća, a odvozit će se automobilom. Gorivi kruti otpaci će se povremeno spaljivati u posebno ograđenom prostoru, čime će se osigurati potpuna ekološka zaštita područja oko planinarskog doma.

Četrdeset godina PD PTT "Sljeme" u Zagrebu

LADISLAV JANEŠ

ZAGREB

Osnivanje i podaci o planinarskoj djelatnosti. Počeci planinarstva među PTT radnicima pojavljuju se otprilike 1935. godine. Tada su počela nova strujanja među PTT radnicima u cijeloj zemlji, a posebno u Zagrebu. Nekoliko PTT radnika planinarstvom se počelo baviti neorganizirano, ali do osnivanja društva nije došlo. Odmah po oslobođenju osnovan je Sportski klub „Poštar“ u kojem se dio članova bavio planinarstvom. Tek 11. 5. 1950. okupio se znatan broj PTT radnika i osnovao planinarsko društvo „Sljeme“.

Danas, kada društvo slavi 40. obljetnicu, teško je na ovako malom prostoru nabrojiti sve njegove akcije. Društvo je osnovalo ogranke i u drugim većim mjestima naše republike gdje postoje PTT poduzeća. Sada postoje ogranci u Bjelovaru, Križevcima i Sisku, a prije su još postojali u Vugrovcu, Šestinama, Daruvaru, Ogulinu, Karlovcu, Rijeci i Varaždinu, od kojih su neki ukinuti a neki su prerasli u samostalna društva. Od osnutka do danas održano je preko 2000 tjednih sastanaka, na kojima je bilo oko 103 000 planinara. Održano je 892 predavanja s dijapozitivima. Podnijeto je preko 6200 izvještaja, priređeno preko 6000 izleta i pohoda u naše i strane planine, a na njima je sudjelovalo preko 75 000 članova.

Međudruštvena suradnja. Već prvih godina nakon osnivanja društvo teži za što prisnijim zbližavanjem planinara u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Jedan su od oblika zbližavanja partizanski marševi. Prvi je organiziralo naše društvo još 1951. godine. Od 1953. redovito se organiziraju Partizanski marševi PTT planinara Jugoslavije (do sada ih je održano 37). Naše društvo organiziralo je marševe: 1954. Pelister, Galičica, Šar-planina, 1957. Velebit, 1963. Ivančica, Ravna gora, Trakošćan, 1971. Drezhnica, Matič-poljana, Tuk, a 1982. na Velebitu trasom „Pakleničkog puta“. Organiziraju se od 1953.

godine i Sletovi PTT planinara Jugoslavije. Do sada ih je održano 37. Naše društvo organiziralo je do sada sletove 1956. na Platku, 1963. u Vugrovcu, 1971. u Velikoj na Papuku i 1982. u Gospiću. Sletovima u prosjeku prisustvuje oko 550 planinara iz čitave Jugoslavije. Društvo je 1960. uz suradnju PTT radnika iz Splita i Rijeke uvelo Sastanke PTT planinarskih društava iz Hrvatske. Održano ih je do sada 30, a organizirala su ih PTT planinarska društva iz naše republike. Ti „republički“ sastanci odmah su dobili savezni značaj jer na njima sudjeluju planinari iz čitave Jugoslavije, tako da se na njima zna okupiti i do 700 planinara. Godine 1977. osnovan je i Međudruštveni odbor planinarskih PTT društava Jugoslavije, a 1984. isti takav odbor na nivou Hrvatske. Osim toga društvo održava redovne godišnje bratske susrete s PTT planinarima iz Beograda, Ljubljane i Zenice. Naši su članovi, zahvaljujući svemu tome, bili u prilici da se popnu na mnoge planine širom zemlje i steknu mnoga nova poznanstva.

Sekcija vodiča krajem svake godine izrađuje plan izleta za iduću godinu. S obzirom na velik broj članova (31. 12. 1989. bilo ih je 1012), redovito se održava više izleta. U društvu je aktivno nekoliko vodiča PSH, a još više ima voditelja društvenih izleta.

Sekcija orijentacije. Početkom organizirane orijentacijske djelatnosti smatramo sudjelovanje naših natjecatelja na 5. sletu planinara PTT Jugoslavije 1957. godine na Fruškoj gori. Od te godine rijetka su O-natjecanja u našoj zemlji na kojima nisu nastupili i naši članovi. Nemoguće je nabrojiti sve uspjehe naših članova, ali ako napomenemo da su osvojena 132 prva mjesta, 101 drugo i oko 200 trećih mjesta, možemo govoriti o visokoj kvaliteti priprema naših natjecatelja. Najveći je do sada postignuti uspjeh prvo mjesto na prvenstvu države 1969. na Vlačiću. Sveke godine sekcija organizira dva

poznata O-natjecanja i to početkom travnja „Pojedinačno O-natjecanje „Sljemena“ i krajem svibnja O-natjecanje „Vugrovec“. Vrlo korisnim se pokazalo organiziranje tečajeva i škola orijentacije. Sekciju su uspješno vodili Gordan Skukan, te Marijan Žunić, a sada su vrlo aktivni instruktori orijentacije PSH Čedomil i Senka Gros.

Markacijska sekcija. Uvijek je bilo entuzijasta koji su sa crvenom i bijelom bojom odlazili u planine satima radeći da bi drugima omogućili sigurno prolaženje. „Planinarski put Medvednicom“ je u zajednici s PD „Runolist“ iz Zagreba osnovalo i održava naše društvo. To je stalna obaveza sekcije. Osim toga sekcija obnavlja markacije na ostalim putevima na Medvednici i na ostalim planinama, prema pozivu. Članovi su markirali put na istočnoj strani Medvednice od Zeline, preko starog grada Zelingrada, do Laza, i svake godine u 10. mjesecu organiziraju tradicionalni pohod tom trasom. Za sudjelovanje u obnavljanju „Velebitskog planinarskog puta“ društvo je nedavno primilo diplomu PSH. Od 1950. do danas je u oko 250 akcija sudjelovalo oko 1900 članova, a najčešće Mladen Grubanović, Stjepan Pavlič, Branko Ljubičić i Ladislav Janeš.

Sekcija „Mladi“ osnovana je 1980. godine. Od tada je održala preko 400 sastanaka s preko 10000 prisutnih i ostvarila preko 590 izleta s s oko 5500 mlađih članova. Tjedni sastanci članova sekcije ne razlikuju se mnogo od sastanaka starijih članova, jer se radi s potrebnom ozbiljnošću. Radu ove sekcije poklanja se posebna pažnja.

Planinarske škole. Od 1982. održava se svake godine planinarska škola (do sada osam). Program je uspješno završilo 245 polaznika. Program škola je usklađen s Programom školovanja kadrova PSH. Voditelji su do sada bili Čedomil Gros, Marijan Žunić, Ivan Hapač i Ladislav Janeš.

Obilazak planinarskih transversala. Društvo je 1963. osnovalo „Planinarski put Medvednicom“ koji je do sada prošlo preko 300 naših članova i oko 4000 planinara iz čitave Jugoslavije. Naši članovi prošli su mnogo transversala i teško je odrediti njihov broj. Preko 10 transversala prošlo je 22 člana, a naš član Josip Korleat obišao je sve jugoslavenske transversale.

Ostale djelatnosti društva. Na sletovima PTT planinara uvijek se organiziraju i natjecanja u gađanju zračnom puškom. O našoj uspješnosti govore brojne diplome, pehari i ostale nagrade.

Naše društvo je punih 20 godina upravljalo domom u Vugrovcu, za čije su uređenje članovi dali 120000 dobrovoljnih radnih sati. U to vrijeme su oko doma održavana O-natjecanja, a planinari vlasnici automobila organizirali su planinarske relije. Osim toga održavana su natjeca-

nja u brzom hodanju zagrebačkih poštonoša.

Vrlo je uspješno vođena i foto sekcija čiji su članovi sudjelovali na mnogim izložbama planinarske fotografije. Predajom doma drugim upravljačima i preseljenjem u druge prostorije neke su djelatnosti zamrle.

Društvo vodi brigu o obrazovanju članova. Devet članova završilo je seminar PSH o zaštiti planinske prirode, a dva školu za vodiče PSH. U okviru PTT poduzeća postoje novine u kojima pišemo o našim planinarskim izletima i planinarskoj aktivnosti. Štampa, radio i televizija rado nam se odazivaju, osobito kada slavimo značajne godišnjice, organiziramo natjecanja ili škole.

Planinarstvo propagiramo i pomoću značaka, amblema, majica s našim znakom, prigodnim kuvertama i naljepnicama, a redovno održavamo i ormarić na pošti u Draškovićevoj ulici.

Prigodom obljetnica priređujemo izložbe o našem radu. Poseban je dio izložbe izložba crteža učenika zagrebačkih osnovnih škola na temu „Planina u očima djece“. Do sada je održano pet takvih izložbi, a o njihovoj uspješnosti govore zapisi građana u knjizi dojmova.

Visoka priznanja društvu i članovima. Društvo je za svoj ukupan 40-godišnji uspješan rad primilo niz visokih priznanja planinarskih saveza Hrvatske, Srbije, Slovenije i Jugoslavije te veliki broj priznanja od PTT planinarskih društava iz Ljubljane, Beograda, Zenice, Sarajeva, Tuzle, Niša, Rijeke i Novog Sada, a i od drugih društava. Dana 31. 12. 1985. je Predsjedništvo SFRJ odlikovalo PD PTT „Sljeme“ Ordenom zasluga za narod sa srebrnom zvijezdom. Mnogi članovi dobili su srebrne i zlatne znakove priznanja planinarskih saveza Jugoslavije, Hrvatske, Srbije, Slovenije i BiH, ukupno preko 300 članova. I u povodu 40. obljetnice brojni će članovi primiti priznanja. Neki članovi društvene dužnosti obavljaju niz godina (Marko Mateček, tajnik punih 35 godina; Marija Maslov, blagajnica od osnutka društva) pa možda i zbog toga društvo ima takav ugled i može se pohvaliti primjernim rezultatima. Članstvo u društvu dostupno je svim građanima, a ne samo radnicima PTT struke, jer od svega je najvažnije da nas vodi ideja planinarstva.

* * *

U ovako sažetom pregledu nismo mogli nabrojiti sve uspjehe društva tokom 40 godina postojanja. Mnogo je članova u tom vremenu prošlo kroz društvo, počevši od osnivača, od samoprijegornih organizatora društvenih akcija i gorljivih planinara koji su svake nedjelje bili u planini, sve do onih koje nazivamo podupirajućim članovima. Sve nas je vezala i sada nas veže ista ljubav prema planinama, što nekima i nije baš jasno, sve dok ne dođu među nas.

Vezni putevi i transverzale

PLANINARSKI PUT „OKO RIJEČKIH BAKLJI“

Na velebnj Učki, pored kule na najvišem vrhu Vojaku (1401 m) 3. lipnja 1990. godine otvoren je planinarski put „Oko riječkih baklji“. Put su trasirali planinari Planinarskog aktiva INA – Rafinerija Rijeka, koji djeluje pri PD „Kamenjak“ Rijeka.

Obilježavajući 1988. godine petnaestu godišnjicu uspješnog rada Aktiva, predsjedništvo je donijelo odluku o osnivanju planinarskog puta koji će obuhvatiti vrhove šireg riječkog planinarskog područja.

Radovi su trajali tri godine i, eto, riječko područje planinarskog djelovanja bogatije je za još jedan vezni put koji će nesumnjivo utjecati na još aktivnije planinarenje po našoj regiji.

Planinarski put „Oko riječkih baklji“ je kružni točkasti put. Usponi su markirani uobičajenom markacijom, bez posebnih oznaka. Na vrhovima – kontrolnim točkama postavljeni su metalni žigovi, pa jastučić za otiskivanje žigova treba nositi sa sobom.

Opis uspona na sve vrhove koji su kontrolne točke opisani su u Poljakovom vodiču „PLANINE HRVATSKE“.

Put ima ove kontrolne točke: Orljak (opatijski, 705 m), Vojak (1401 m), Suhi vrh (1330 m) i Sisol (833 m) u masivu Učke, Sis (638 m) na otoku Cresu, Televrina (588 m) na otoku Lošinj, Obzova (569 m) na otoku Krku, zatim Kamenjak (837 m), Snježnik (1506 m), te Fratar (1353 m) u masivu Obruča.

Većina vrhova lako je dostupna i zimi, pogotovo otočki, jer nemaju snijega, pa se put lako obilazi tijekom cijele godine, ali se ne preporuča obilazak po ljetnoj žegi.

U kombinaciji s kupanjem u moru, obilazak puta bit će vrlo ugodan. Put je moguće obići za 5–7 dana, što ovisi o spremi planinara, te o mogućnostima prijevoza cestom i morem. Planinari s riječkog područja mogu put obilaziti u etapama, te ga tako proći u nekoliko vikenda. U toku obilaska planinari se mogu koristiti planinarskim domovima na Pklonlu, Platku, Snježniku i Hahlićima, koji su u pravilu otvoreni tijekom cijele godine.

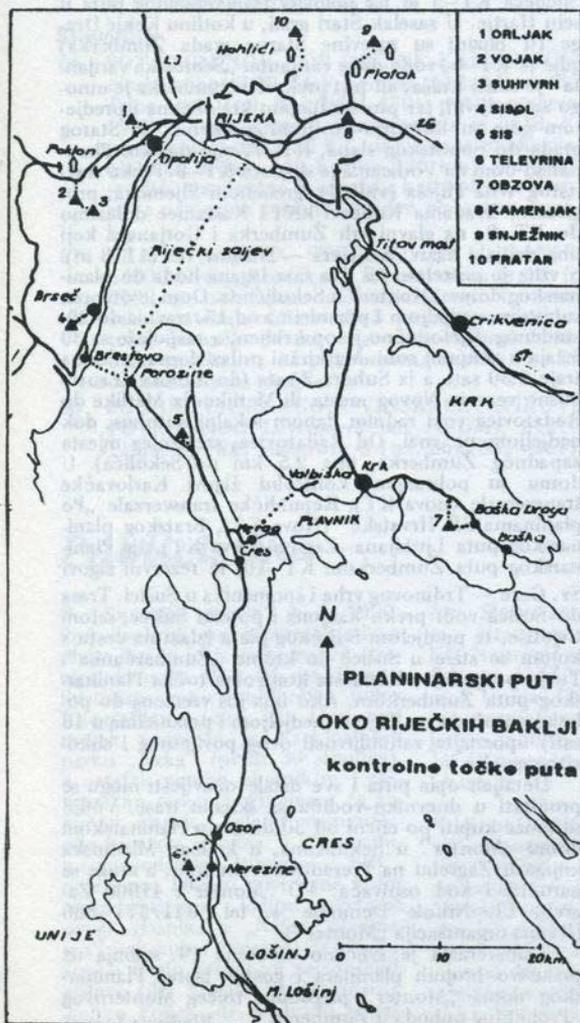
Nakon obilaska puta, planinare očekuje kao priznanje značka. Pojedine kontrolne točke zajedničke su s drugim planinarskim putevima, pa se obilazak može kombinirati (Nagrada planine, Riječka planinarska transverzala, Po planinama SR Hrvatske, Bratski planinarski put Rijeka – Ljubljana, Istarski planinarski put, Put prijateljstva Snježnik – Snežnik, Transverzala „Končarevac“, Goranski planinarski put, Planinarski putevi Hahlića).

Dnevnic putu mogu se naručiti na adresi: Planinarski aktiv INA – Rafinerija nafte Rijeka, Industrijska ulica 26, 51000 Rijeka. Detaljnije informacije o putu može dati jedan od glavnih trasera puta: Sergej Stipanicev, telefon (051) 33–911 (posao) ili (051) 514–600 (kućni).

NOVI DNEVNIK PUTA „KROZ SAMOBORSKO GORJE“

Koncem travnja štampan je dnevnik transverzale „Kroz Samoborsko gorje“, peto dopunjeno izdanje. Na koricama su kolor fotografije Samoborskog gorja. Knjižica formata 10 x 14 cm ima 44 stranice, a u džepu na koricama je umetnuta manja knjižica za utiskivanje žigova i planinarska karta Samoborskog gorja. U prvom dijelu možete pročitati sve o načinu obilaska, KT, literaturi, o ostalim transverzalama i pohodima te ukratko o Samoboru i prometnim vezama. Drugi dio je vodič po Samoborskom gorju i KT te markiranim prilazima do njih. U ovo je izdanje uvrštena nova kontrolna točka – Grgosova špilja u selu Otrusevcu, koja se može obići umjesto Nosić Sela. To isto vrijedi i za vlasnike starijih izdanja dnevnika. U trećem dijelu je vodič od KT–1 do KT–10 za one koji žele obići put za dva dana ili dolaze izdaleka. Planinarska karta Samoborskog gorja je u mjerilu 1:50000, četvero-bojna (grebeni zeleno, potoci plavo, markacije crveno a ostalo smeđe). Na karti više nema markacije Samobor–Rakovica–Končica–Klake jer je sada većim dijelom trase asfaltna cesta i autobusna linija. Od Domovića je djelomično nova trasa do pl. kuće pod Okićem a ukinuta je markacija Domovići–Donji Goricki–Okić-grad.

Prostor za žigove je izdvojen i, po završetku obilaska, samo se on šalje organizatoru, PD „Japetić“, na ovjeru i dodjelu spomen-značke.

Ako već imate četvrto izdanje dnevnika ili neko ranije, iz novog dnevnika možete koristiti nove informacije. Npr: dom na Japetiću nije više otvoren svakodnevno nego samo vikendom. U domu na Japetiću je povećan broj ležaja a na Oštrcu je smanjen. Najugodnije je noćiti zimi u domu Veliki doljer ima centralno grijanje. Uvedene su dvije nove autobusne linije pogodne za planinare do Klaka i Bukovja, a linija do Lipovca je produžena do Malog Lipovca itd.

U želji da nakon tri godine stampamo novo izdanje dnevnika, naklada iznosi samo 3000 primjeraka. Dnevnik se prodaje po cijeni od 50 dinara. Možete ga pismom naručiti kod: PD „Japetić“, p.p. 32, 41430 Samobor. Osim svoje adrese dovoljno je napisati: Pošaljite mi..... kom dnevnika „Kroz Samoborsko gorje“. Dnevnik šaljemo pouzecom. U Samoboru se dnevnik uvijek može dobiti u Samoborskom muzeju (otvoren od 9–13 sati) a u Zagrebu ga prodaju knjižare „Mladinska knjiga“ i „Mladost“, Znanstvena knjižara, Trg bratstva i jedinstva (kod kina Balkan); „Mladost“, Ilica 30; „A. Cesarec“ Ilica 112 i „M. Krleža“ Trg Republike 17.

Ovaj dnevnik može korisno poslužiti svakom posjetiocu Samoborskog gorja bez obzira hoće li obilaziti KT.

Godišnje se proda oko 1000 dnevnika a 260 planinara godišnje završi transverzalu (prosjek za posljednjih deset godina). Ante Juras iz PD „Kamenar“ Šibenik primio je spomen-značku br. 5000 (svibanj 1990). Inače, našu transverzalu su obišli planinari iz 216 društava iz svih republika i pokrajina.

Sve dodatne informacije možete dobiti pismeno na adresi društva ili telefonom: Zdenko Kristijan; tel. na poslu: 041-781-411, kućni 72. PD „Japetić“ ne organizira godišnji pohod po transverzali, ali za svaku veću skupinu planinara može rezervirati noćenje u svom domu i dati planinarskog vodiča za obilazak Samoborskog gorja. Samoborsko gorje nije visoko, najviši vrh je Japetić (879 m). Dobri prilazi gorju, mreža markiranih staza i pet planinarskih kuća i domova pružaju svakom posjetiocu dobre mogućnosti za planinarenje tokom cijele godine. Dobrodošli!

Zdenko Kristijan

PLANINARSKI PUT ŽUMBERKOM

Planinarsko društvo „Monter“ iz Zagreba osnivač je uzdužnog planinarskog puta kroz Žumberačku goru pod nazivom „Planinarski put Žumberkom“. Uspostavljanjem ove najnovije markirane staze koja prolazi istočnim, središnjim i zapadnim dijelovima Žumberka, PD „Monter“ želi upoznati planinare i izletnike s kulturno-povijesnim spomenicima i prirodnim ljepotama predjela koji su manje poznati i vrlo rijetko posjećivani. Trasa puta prolazi slikovitim krajolicima, divljim gudurama, zelenim dolinama, gustim šumama, grebenima i vrhovima, livadama s raznovrsnom florom, pustim zaseocima i selima s malobrojnim, ali gostoljubivim stanovništvom.

Vrijeme za obilazak nije ograničeno. Put je označen uobičajenom markacijom s povremenim dodatkom slova „M“, ima 12 kontrolnih točaka na dužini staze od oko 75 km, može se obići za tri dana. Na trasi gdje su KT nalaze se metalne kutije opremljene žigovima. Noćiti se može u Planinarskom domu u Sekulićima i u domu na Vodicama, a postoji mogućnost noćenja u privatnim kućama u Gornjoj Vasi i u kući „Draganovog mlina“ u dolini Slapnice. Po završetku puta obilaznik dobiva od osnivača lijepu numeriranu spomen-značku i upisan je u počasnu knjigu obilaznika.

Trasa Planinarskog puta Žumberkom započinje u Slavetiću. Prvi kontrolni žig nalazi se u dvorištu kuće

„čuvara ključeva“ Slavetičkog srednjovjekovnog dvorca porodice Oršić. (Iz Zagreba polazi autobus u Slavetić – linija za Svetojanske Gorice – nedjeljom i praznicima u sedam sati s Autobusnog kolodvora u Držičevoj ulici. To je najbolja veza za planinare, jer su već u 8,30 sati na početku staze.) Put do zaseoka Tihočaja, gdje je KT – 2, prolazi preko livada vrha Rešetarnice (bujna cvjetna flora, daleki i široki vidici!). Dalje se ide u jarugu Sitnik i pokraj zaseoka Stiča i starog žumberačkog sela Gračac, koje se spominje još iz doba prije turskih provala, i stiže u selo Rudu, KT – 3. S ove dionice divan je pogled na valovite zaseoke područja Pečna, uzdužni greben Žumberačke gore i na masiv Sv. Gere. Iz Ruda se silazi šumovitim padinom brda Breznik u jarugu potocića Vranjak. U ovom romantičnom kutku Slapnice (slap, spilja, bujno raslinje, okomite stijene) priroda još uvijek živi po svojim zakonima. Put nastavlja dolinom Slapnice, cestom uzvodno, pokraj slapničkih brzaka, virova, potočnih brana i slapa Brisala (5' udaljen od ceste), do jedine naseljene kuće u Slapnici, tzv. „Draganovog mlina“, KT-4. Šumskim putem i preko livade-kosa-nice iz Slapnice se dolazi u nekadašnje općinsko središte Kalje. (Odatle je 2 km udaljena Gornja Vas, polazna autobusna stanica za Samobor ili za Zagreb.) Sljedeća KT-5 je na polovici transverzalnog puta u selu Hartje. U zaselak Stari grad, u kotlinu Kekić Drage (u blizini su ruševine Starog grada Žumberka) gdje je KT-6, vode dvije varijante. „Seniorska varijanta“ je malo kraća, ali put preko Podžumberka je mnogo zanimljiviji, jer prolazi lijepim krajolicima i predjelom gdje su kulturno-povijesni spomenici. Iz Starog grada do Sopotskog slapa, KT-7, nije daleko. Planinarski dom na Vodicama je sljedeća KT-8. Preko travnatog vrha Pliješa (vidici!), grebenom Sljemena, prostranim livadama Količevi krči i Kaštanice dolazimo do KT-9, na glavni vrh Žumberka i Gorjanaca koji ima dvojak naziv: Sv. Gera – Trdinov vrh (1178 m). S vrha je potrebno još dva sata lagana hoda do planinarskog doma „Monter“ u Sekulićima. Dom je otvoren subotom, nedjeljom i praznicima od 15. travnja do 29. studenog. Djelomično je opskrbljen, a raspolaže sa 30 ležaja u skupnoj sobi. Markirani prilaz domu iz Sošica traje 2,30 sati, a iz Suhora 2 sata (do Suhora su autobusne veze iz Novog mesta ili Metlike. Iz Metlike do Radatovića vozi radnim danom lokalni autobus, dok nedjeljom ne vozi. Od Radatovića, središnjeg mjesta zapadnog Žumberka, ima 2,5 km do Sekulića). U domu su pohranjeni kontrolni žigovi Karlovačke transverzale (nova KT), Republičke transverzale „Po planinama SR Hrvatske“ (Nova KT), Bratskog planinarskog puta Ljubljana–Zagreb (nova KT), žig Planinarskog puta Žumberkom KT-10, te rezervni žigovi Sv. Gere – Trdinovog vrha i spomenika u Sušici. Trasa do Sošica vodi preko kanjona i potoka Sušice, selom Cvjetišće, te predjelom Sošičkog blata izlazi na cestu s kojom se stiže u Sošice do krčme „Žumberčanka“. Tu je posljednja, dvanaesta kontrolna točka Planinarskog puta Žumberkom. Ako ima još vremena do polaska autobusa za Zagreb (nedjeljom i praznicima u 18 sati) upoznajte zanimljivosti ovog povijesnog i slikovitog naselja.

Detaljan opis puta i sve ostale obavijesti mogu se pročitati u dnevniku-vodiču sa skicom trase. Vodič se može kupiti po cijeni od 30 dinara u Planinarskom domu „Monter“ u Sekulićima, u knjižari Mladinska knjiga u Zagrebu na Preradovićevom trgu, a može se naručiti i kod osnivača: PD „Monter“, 41000 Zagreb, Ul. Nikole Demonje 4, tel. 041/571-866 (Radna organizacija „Monter“).

Transverzala je svečano otvorena 19. svibnja uz prisustvo brojnih planinara i gostiju ispred Planinarskog doma „Monter“ prigodom trećeg Monterovog „Proletnog pohoda u Žumberak“. Vladimir Jagarić

Nastavak iz „NP” 5–6/89. Podaci sadrže naziv i adresu upravljača, datum osnivanja, tip, broj KT, vrstu markacije, trajanje puta, postoji li dnevnik, značka, poseban vodič, karta i slično.

Za natjecanje „Planinar-transverzale” PD „Željzničar” Zagreb priznaje putove pod br. 54, 55, 66.

SR Hrvatska

54. RAVNOGORSKI PLANINARSKI PUT – RGPP, PD „VISNJEVICA”, 51314 Ravna Gora (A. Ivančić, tel. 051/810–440); put je otvoren 2. 7. 1989. g. povodom 10. g. PD; linijski put s 12 KT, uobičajena markacija, obilazak 3 dana (oko 24 h); dnevnik–vodič (bez karte), značka. Napomena: na dan otvaranja izveden je zajednički obilazak, a KT 12 je neobavezna.
55. PLANINARSKI PUT ŽUMBERKOM, PD „MONTER”, 41000 Zagreb, N. Demonje 4 (tel. 041/571–866); put je otvoren 19. 5. 1990. g.; linijski put s 12 KT, uobičajena markacija uz dodatak slova „M”, obilazak 3 dana (oko 75 km); dnevnik–vodič s kartom, značka. Napomena: žigovi su u metalnim kutijama na KT.

Slovenija

66. POT SPOMINOV NOB OBČINE KAMNIK, Občinski odbor ZZZB NOV Kamnik, 61240 Kamnik, Titov trg 1 (tel. 061/831–470); put je otvoren 1989. g. radi njegovanja uspomena iz NOB, linijski kružni put s 22 KT, uobičajena markacija, obilazak 5 dana (40 h, oko 126 km); dnevnik–vodič, standardna geografska karta občine Kamnik s ucrtanom trasom i drugim podacima, značka.
67. TRANSVERZALA STORŽIČ, PD „KRANJ”, 64000 Kranj, Koroška c. 27; otvorena je 18. 6. 1989. g., uobičajena markacija (drugih transverzala i putova), obilazak 2–3 dana, dnevnik (karton), 3 značke. Napomena: za 1. obilazak brončana značka, za 11 puta srebrna značka i za 21 obilazak zlatna značka.
68. PO KULTURNO-ZGODOVINSKI LEVSTIKOVI POTI, Projekt Levstikova pot (CIDM), 61270 Litija, pp. 32, Maistrova 6 (tel. 061/881–269);

put je otvoren 11. 11. 1989. g. povodom sjećanja na književnika Franca Levstika i njegovo djelo „Putovanje od Litije do Cateža” (11. 11. 1857); linijski put sa 4 KT, posebna markacija–drvene table sa zaštitnim znakom puta uz dodatak slova „LP”, obilazak 1 dan (0^h, oko 20 km), dnevnik, vodič s kartom, razglednica, za višekratni posjet posebna priznanja. Napomena: 1987/1988. g. izvedeni su organizirani pohodi, a od 1989. postavljene su stalne KT kada je izdan i dnevnik pa sada djeluje taj put u kombinaciji pohod – stalno otvoren pl. put.

- (*) POT SPOMINOV IN TOVARIŠTVA, Turistički savez Ljubljane ili Odober za pohod „Po poteh partiz. Ljubljane” (Komisija za POT) 61000 Ljubljana; put je otvoren 9. 5. 1985. g. povodom 40. g. oslobođenja Ljubljane; linijski kružni put s 8 KT, put je 4 m široka pošljunčana staza s drvoredom („Zeleni prsten”), obilazak 3–4 dana (34 km), dnevnik (karton), vodič, prospekt s kartom i ucrtanom trasom, značka. Napomena: od 1957. g. za Dan oslobođenja Ljubljane (9. maj) masovni pohodi „Putevima partizanske Ljubljane” na etapama raznih dužina s kartonima i značkama, od 1985. g. izgrađen je put, od 1989. g. sa stalnim KT i dnevnikom pa sada djeluje u kombinaciji pohod–transverzala. Odlukom Skupštine Ljubljana PUT je proglašen kulturno–povjesnim spomenikom NOB i spomenikom oblikovane prirode.

SR Srbija

19. TRANSVERZALA VISOKA TARA, PD „JAVOR”, 11000 Beograd, Prote Mateje 36 (predsj. M. Milovanović, tel. 011/688–049); otvorena je 12. 9. 1987, linijski put s 5 KT (1 neobavezna), uobičajena markacija, obilazak 2 dana, dnevnik–vodič (na ćirilici), za sada nema značke. Napomena: u 1989. g. štampan je dnevnik i napravljene žigovi te pohranjeni kod lugara Obradina, koji potvrđuje obilazak (moguće noćenje manje grupe). Ne priznaje se u „PT” dok nema značke. Obilaznici su dužni poštovati pravila Nacionalnog parka „Tara”

Krešimir Ormanec

Publicistika

- „Ekološki glasnik” 1–2, 1990. Prvi dvobroj ove reprezentativne revije izšao je iz tiska na 74 stranice, formata 19 x 24 cm, bogato ilustriran, gotovo isključivo kolor fotografijama (oko 30). Ovaj prvi svezak posvećen je Nacionalnom parku „Krka” (prvih 30 stranica), a ostatak raznim ekološkim i zaštitarskim temama. Planinare će zanimati članak „Velebit, najugroženija hrvatska planina” i „Nerazumno gospodarenje šumama u BiH”, obje teme bogato ilustrirane kolor reprodukcijama. Idejnu srodnost ovoga glasnika s „Našim planinama” pokazuje i činjenica da oba časopisa imaju lijep broj zajedničkih autora (dr. Srećko Božičević, dr. Željko Poljak, dr. Radovan Kranj-

čev, Slobodan Žalica). Preporučamo čitaocima da se pretplate na EG. Naručuje se na adresi: Dr. Ante Pelivan, 41410 Velika Gorica, Lomnica Donja, Duga cesta 59 (godišnja pretplata za 6 dvobroja 210 din, jedan dvobroj 50 din). Idući broj bit će posvećen Nacionalnom parku „Kornati”. (ŽP)

● Stipe Božić: „Put na vrh svijeta”. Koncem ove godine izlazi iz tiska knjiga u kojoj naš himalajac prikazuje svoja dva uspona na Mount Everest kao i svoju planinarsku biografiju, a sve bogato ilustrirano (240 stranica teksta, 32 stranice sa 40 slika u boji, tvrdi uvez, pretplatna cijena 160 din, poslije tiska 220 din). Evo naslova nekoli-

ko poglavlja: Zašto se alpinisti penju?, Djetinjstvo pod Biokovom, Noshaq, Lhotse, Kang Guru, Dru, Manaslu itd. Narudžbe se šalju na adresu: Stipe Božić, 58000 Split, Tolstojeva 41, pp 353, Gorska služba spašavanja. (ŽP)

● Bilten PD „Vinica”, glasilo društva iz Duge Rese, počelo je izlaziti listopada 1988. i do sada su izašla 4 sapirografirana sveska s prosječno dvadesetak stranica. Tako se ovo društvo uvrstilo među nekoliko onih koja su se odlučila na požrtvovan posao oko propagiranja planinarske literature. Dodajmo da izdavač nastoji i grafički lijepo opremiti bilten, s brojnim ilustracijama, pa čak i planinarskim stripom!

Većina je priloga putopisnih, zatim društveni rad. Doznajemo tako npr. da u društvu djeluje i alpinistički odsjek, da društvo među uspjesima bilježi i uspon na Mont Blanc te da u svakom broju ima i ekoloških tema. Mnogi su prilozii literarno toliko dotjerani da bismo poželjeli predstaviti ih reprintom i našim čitaocima. (ZP)

● **„Sportska publicistika u Hrvatskoj“** predstavlja priručnik koji pruža detaljnu i korisnu informaciju na 275 stranica formata 21 x 29 cm. Ilustrirana je brojnim fotografijama i sa 16 kolor tabli, uvezana u umjetnu kožu. Planinarstvo je u knjizi dolično zastupljeno. Preporučamo čitaocima ovo reprezentativno izdanje. Cijena je samo 50 din a naručuje se na adresi: Muzej za fizičku kulturu, Zagreb, Ilica 7 (tel. 423-900). Šalje se uz otkup-

ninu poštom.

● **Bulletin UIAA Nr. 129** za ožujak 1990. donosi izvještaj s 51. skupštine koja je održana koncem rujna 1989. u New Delhiju. Žalostno je da se u cijelom biltenu ne može više naći ni spomena o Jugoslaviji, koja je bila suosnivač ove međunarodne planinarske unije. Ekonomski teškoće zbog kojih ne možemo platiti članarinu od oko 10 000 DEM? Neće to biti razlog, jer nam Unija gleda kroz prste u tom pogledu, a vidimo da je Poljska vrlo aktivna iako nije u boljoj situaciji od nas. Uzrok je u nemoći Planinarskog saveza Jugoslavije, koji se sveo na uredić radi distribucije članskih markica. Treba li početi primjerom slovenskih planinara koji u takvim prilikama izravno sudjeluju u toj Uniji? Iduća skupština održava se 21-22. rujna u Holandiji. Vjerojatno nas ni tamo neće biti?! (ZP)

● **Bitogorski planinar br. 30** (svibanj 1990) donosi na 20 stranica 7 priloga: o srednjem Velebitu (A. Rukavina), krpeljnoi bolesti boreliozii (Lj. Mišić-Majerus), Bodigužu u Crnoj Gori (D. Vinček i M. Sanović), godišnjoj skupštini Društva, te nekrologe prof. V. Blaškoviću i M. Krmpotiću. (ZP)

● **Feljton o alpinizmu u sarajevskom „Oslobođenju“** izlazio je koncem prošle godine u povodu 60. obljetnice osnutka prve alpinističke organizacije u BiH. Pisac je naš suradnik Slobodan Žalica. Izašao je u četiri dijela, svaki put gotovo na cijeloj stranici novina i svaki put ilustriran efektom fotografijom. Feljton je zapravo dio opsežnog rukopisnog rada o povijesti BiH alpinizma koji čeka bolje izdavačke dane za tiskanje. (ZP)

Alpinizam i sportsko penjanje

● **Najteži smjer u Sloveniji** ispenjao je Srečo Rehberger (AO Kranj) u Mišjoj peči. Nazvao ju je „Sto ti je djevojka“ i ocijenio s X/X+. U istoj stijeni je 17-godišnji Borut Rus (AO Škofja Loka) ispenjao Satrta srca (X-) i u prvom pokušaju Danger Zone (IX). Izvrstan plasman ima 20-godišnji Darian Šuc (AO Kranj). Dosad ima 20 smjerova 8a i jedan 8a+. U ožujku je kao treći ispenjao Ptičju perspektivu (8a). 23-godišnja Petra Vencelj je za svoj rođendan postigla i najveći uspjeh na izbornoj utakmici za svjetsko prvenstvo. U Kaliforniji je ispenjala smjerove s ocjenom IX. Na natjecanju u Engleskoj zaostala je samo 1 metar za pobjednicom Cecilijom Bull, te tako postigla naš najbolji dosadašnji ženski plasman. Bojan Leskošek (AO Akademik) ispenjao je u Costieri Cocom (IX/X-). Srečo Rehberger je lani ispenjao White Wedding (X+), treći u svijetu. (Dare Božič)

● **Velike penjačke uspjehe** postigli su Slavko Frantar (Rašica) i Dare Sedaj (Idrija) u Francuskoj: za 6 sati su ispenjali Superkuloar u Mont Blanc du Tacul, a u Les Courtes po lošem vremenu za 8 sati Austrijski smjer. Edo Kozorog (Soški AO) i Silvo Mauri (Idrija) na Mount Keny su ispenjali klasični smjer. Matjaž Ravhekar (Jesenice) i Miranda Ortar (Soški AO) su za 5 sati svladali Diamondov ozebnik. Jure Bogataj i Igor Oblak (AO Ziri) su u Aniča kuku ponovili najteže smjerove u Paklenici, npr. Jogananda, koji su prvi prepenjali Ravhekar i Praprotnik i ocijenili ga s A4. (Dare Božič)

● **Velike penjačke uspjehe** postigli su Slavko Frantar (Rašica) i Dare Sedaj (Idrija) u Francuskoj: za 6 sati su ispenjali Superkuloar u Mont Blanc du Tacul, a u Les Courtes po lošem vremenu za 8 sati Austrijski smjer. Edo Kozorog (Soški AO) i Silvo Mauri (Idrija) na Mount

Keny su ispenjali klasični smjer. Matjaž Ravhekar (Jesenice) i Miranda Ortar (Soški AO) su za 5 sati svladali Diamondov ozebnik. Jure Bogataj i Igor Oblak (AO Ziri) su u Aniča kuku ponovili najteže smjerove u Paklenici, npr. Jogananda, koji su prvi prepenjali Ravhekar i Praprotnik i ocijenili ga s A4. (Dare Božič)

Česenov uspon u Lhotseu

● **Česen svladao smjer za 2000. godinu!** Opet velik uspjeh najboljeg slovenskog penjača Tome Cesena: za svega tri dana ispenjao je tešku Južnu stijenu Lhotsea (8511 m). Penjati se počeo 2. travnja, na vrh se popeo 24. i u bazni logor vratio 26. travnja. Ova je stijena dugo vremena bila nerješiv problem. U njoj je nekoliko puta pokušao i glasoviti Reinhold Messner. Godine 1981. pokušala je i slovenska ekspedicija pod vodstvom Kunavera, ali su Knez i Matijevec stigli samo do ruba, ne i do vrha. Iduće su godine pokušavali Poljaci i Francuzi. Najviše je stigao Poljak Jerzy Kukuczka, do 8300 m, ali se smrtno unesrećio na silazu. Ovaj Česenov podvig nije slučajna nego rezultat trajnog razvoja. Prvi je zimi svladao „Tri alpska problema“, lani je solo usponom kroz Janu pomaknuo himalajski alpinizam za stepenicu više (o tome smo već pisali u prijašnjim brojevima) i po ocjeni Komisije za ekspedicije UIAA on je proglašen najuspješnijim penjačem 1989. godine. Lhotseova stijena je vrlo opasna i teška, u gornjem dijelu do VI+ stupnja i to na visini iznad 8000 m. (Dare Božič)

● **16. slet planinara Slavonije.** Ni uporna kiša nije omela više stotina slavonskih planinara i njihovih gostiju da se okupe na 16. sletu planinara Slavonije, održanom na Jankovcu u Papuku, posljednjeg vikenda u mjesecu svibnju. Organizator i domaćin sleta bilo je PD „Jankovac“ iz Osijeka, koje obilježava 95. obljetnicu kontinuiranog djelovanja. Slet su otvorili prigodnim riječima Drago Trošelj, predsjednik Planinarskog saveza Slavonije, i Drago Bušić, predsjednik PD „Jankovac“. Zatim se krenulo na pješake ture, dok je sportski dio programa izostao zbog kiše. U petak i subotu program sleta odvijao se nesmetano. Tako je uspješno realiziran direktan prijenos emisije Radio-Zagreba „Sunčani sat“, „Kugla glumiste“ iz Zagreba održalo je predstavu, a rok grupa „Parni valjak“ koncert. Predstavio se i alpinist Stipe Božić, dvostruki osvajač Mount Everesta, prikazavši i komentirajući film o tom podvigu. Uz šatore za noćenje i prehranu, domaćin se pobrinuo za lijepo uređen prostor s planinarskim suvenirima, literaturom i sportskom opremom, a tu ponudu upotpunili su konji za jahanje, vlasništvo Jahačke škole iz Radovanaca, kraj Velike.

Na kraju recimo da je na Jankovcu održana redovna godišnja skupština Planinarskog saveza Slavonije, te podijeljena tradicionalna priznanja. Diploma i plaketa s likom Dragutina Lermana pripala je dr. Aleksandri Sanji Lazarević iz Zagreba, najzaslužnijoj za izdavanje Lermanovog „Afričkog dnevnika“, i Milanu Rajšiću, članu PD „Jankovac“. Prelazni pehar dobilo je PD „Jankovac“ za sveukupnu aktivnost,

a posebice za obnovu planinarskog doma. Priznanje za životno djelo „Duro Pilar“, uručeno je Josipu Muhi, članu PD „Zanatlija“ iz Osijeka, i Mati Mitroviću iz Slavonske Orahovice.
(Ivan Jakovina)

● **Dan planinara Dalmacije održan** je ove godine na tradicionalan način u subotu 26. svibnja na Tulovim gredama (Mali Halan, 1120 m) u Velebitu. Organizator i domaćin bilo je PD „Paklenica“ iz Zadra. Prisustvovali su mu planinari iz Splita, Kaštel Sućurca, Dubrovnika, Drniša, Makarske, Sinja, Knina, Šibenika i Zadra. Pridružili su nam se i planinari iz Like, te zbraćimljena PD „Cusine“ iz Jajca, ukupno 342 planinara i planinarke. Unatoč rijetko doživljenoj huri olujne jačine u ovo doba godine na Velebitu, program je izveden u cijelosti, prije podne planinarske ture, potom prigodna svečanost koju je otvorio predsjednik društva domaćina Milovan Borojević. On je pozdravio goste i zavezao im dobrodošlicu, potom je skup pozdravio predsjednik Planinarskog saveza Dalmacije Ivo Antunac i predsjednik PSH Vlado Mihaljević, s kojim je bio prisutan i tajnik PSH Nikola Aleksić. Oni su odali priznanje organizatoru na uspješnoj organizaciji. Predsjednik PSH govorio je i o razvoju Velebita u narednih 10 godina za potrebe planinarstva. Nakon ove kratke svečanosti upriččen je zajednički „partizanski“ ručak. Sudionici su ostatak dana iskoristili za kraće izlete, prvenstveno na Tulove grede, a potom se, opaljeni suncem i orkanskim vjetrom, ipak zadovoljni vratili kućama. Zahvaljujući se Komandi VP 4791 Zadar i njenom

osoblju kao i svima ostalima koji su nam dali znatnu pomoć bez koje ne bismo postigli uspjeh kakav smo postigli.
(DP)

● **Apel PD „Bjelašnica“ Sarajevo.** Upoznajmo javnost da je sjeća šume na Bjelašnici i Igmanu poprilično dramatične razmjere, tako da su mnogi krajolici promijenili prvobitni, prirodni izgled. Logika tehnokratsko-birokratskih struktura, na nivou Republike i SOUR-a „Šipad“, prirodni red stvari je izvrnula i prilagodila svojim nakaradnim, sitničarskim, kratkoročnim interesima. Šume Igmana i Bjelašnice uništavaju se bezdušno, kao da su to bezgranični prirodni resursi, s mnogobrojnim posljedicama koje iz toga proizilaze. Ono što su radili s našim šumama Mlečani, Turci i Austro-Ugari manja su zlodjela od onoga što čini danas „Šipad“ na navedenim planinama i drugdje! Zahtijevamo da činjenično stanje o šumama Igmana i Bjelašnice ustanovi nezavisna, slobodna komisija, a ne potplaćeni ljudi koji se nalaze na honorarnim listama „Šipada“. Komisija sastavljena od predstavnika Skupštine SR BiH, Izvršnog vijeća, turističkih organizacija, omladine, organizacija i organa za zaštitu prirode, novinara, te svih zainteresiranih građana. Zahtijevamo da naše najljepše planine: Maglić, Zelengora, Treskavica, Igman, Bjelašnica, Jahorina, Ravna planina, Prenj, Čvrstnica, Velež i druge, budu prvenstveno stavljene u turističku funkciju; da se na njima počne razvijati planinarski turizam (kao što je to bilo početkom stoljeća, kada su, na primjer, u Jablanici i na Ilidži postojale profesionalne

Slet planinara Slavonije na Jankovcu

Foto: M. Kaučić

gorske vodičke službe), a da sječa sume bude ograničena isključivo na sanitarnu. Također, da se apsolutno poštuju jedna od osnovnih kategorija šumarstva – šumski red, te da se šuma nakon sječe dovede u prvobitno stanje; da se planinarsko-turističke staze ne diraju, kao nileti markacije na drveću. (Izvod iz elaborata Komisije za zaštitu prirode.)

● **Planinarsko ekološka sekcija.** Na godišnjoj skupštini PD „Zagreb-Matica“ 17. veljače donešena je odluka da Planinarsko-orientacijska sekcija promijeni naziv u Planinarsko-ekološka sekcija zbog promjene osnovne akcije kojom se bave članovi sekcije. Sastanci će se održavati u prostorijama Društva, Bogovi-

ćeva 7/III, četvrtkom od 20,30 sati. Sekcija se bavi svim planinarskim djelatnostima, a prvenstveni interes nam je očuvanje prirode, napose na Medvednici.

(Vlado Bartolić)

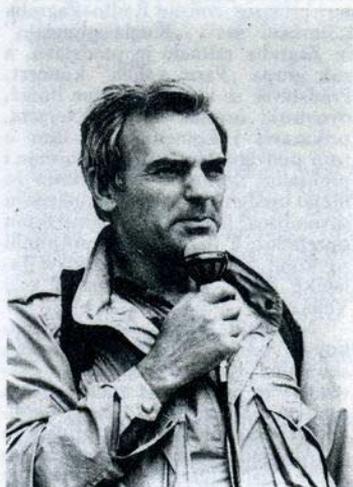
● **PD „Višnjevica“ u Ravnoj Gori.** U toku prošle zime ravnogorski planinari radili su u nizu radnih akcija na uređenju okoliša. Na Javorovoj kosi, uz planinarsku kuću, uređen je prostor, napravljene su klupe i stolovi. Uređeno je odlagalište za smeće. Završen je otkop zemljišta oko kuće i nabavljeno ogrjevno drvo za zimu. U blizini planinari su uredili jedan izvor izuzetno dobre čiste i uvijek hladne vode za piće. Izvor u narodu ima ime Božji studenac i ljekovit je. Do izvora su

napravljene kamene stepenice s lijepom drvenom ogradom. Uz sam izvor napravljen je stol i klupa, a oko izvora posadeno je oko 150 sadnica jele i smreke. Uz stepenište posadeno je sumsko cvijeće (drije-movac) i zelenilo. Na širem području Javorove kose planinari su uz pomoć nastavnika i daka 7. i 8. razreda osnovne škole „Dr. Branimir Marković“ organizirali čišćenje šume. Na jednom dijelu toga lijepog izletišta za Ravnogorce, nesavjesni pojedinci nagrdjuju i zagadaju okolinu odlaganjem smeća u šumu. Postavljena je tabla upozorenja a smeće je očišćeno i zakopano na za to određenom mjestu.

(Anđelko Ivancić)

● **Treći „Proletni pohod u Žumberak“ i otvorenje „Planinarskog puta Žumberkom“.** Nakon preuzimanja stare seoske zidanice, uređenja i otvaranja te kuće u udoban planinarski dom u žumberačkom zaseoku Sekulčićima, te organiziranja Proletnih pohoda u Žumberak i iniciranja sastanka predstavnika planinarskih društava šireg područja Žumberka i Gorjanaca zbog formiranja Koordinacijskog odbora tih društava, PD „Monter“ iz Zagreba, osnovalo je ove godine i transverzalu Planinarski put Žumberkom. U četiri godine postojanja i rada društva – četiri značajne planinarske akcije! PD „Monter“ sa svojim marljivim predsjednikom Borisom Farkašem zaslužuje svaku pohvalu i čestitke. U subotu, 19. svibnja, oko 300 planinara iz raznih planinarskih društava Hrvatske, Slovenije, BiH, Srbije i Vojvodine, s polaznih točaka iz Sošica i Suhora, obišlo je trasu trećega, već tradicionalnog „Monterovog“ Proletnog pohoda u Žumberak. Slijedeće godine svim sudionicima koji će po četvrti puta proći trasu pohoda, a to dokažu ovjerenim žigom u kontrolnom kartonu koji se dobiva prilikom prvog obilaska, bit će uručene prve srebrne značke (za prvi pohod dobiva se brončana značka, za četvrti srebrna, za osmi zlatna, a za deseti pohod posebna plaketa). Toga istog dana održana je i svečanost otvaranja nove planinarske transverzale kroz Žumberačku goru pod nazivom Planinarski put Žumberkom. Ispred Planinarskog doma „Monter“ okupilo se više od 700 planinara iz 55 planinarskih društava. Prisustvovali su i brojni motorizirani izletnici, mještani iz obližnjih sela i ugledni gosti. U svom uvodnom govoru, uz pozdrave prisutnima, Boris Farkaš je između ostalog istaknuo i važnost osnivanja nove uzdužne markirane planinarske staze kroz još planinarima nepoznate predjele Žumberačke gore. Pozdrave, čestitke i dobre želje uputio je prisutnima u ime PSH poznati planinar i planinarski pisac Rudolf Starić. Potpredsjednik PSZ, Zdravko Ceraj, podijelio je šestoricu najaktivnijih članova PD „Monter“ Priznanja sa srebrnim znakom PSZ. Tajnik Spomen-područja Žumberak–Gorjanci, Milan Gajski, uručio je domaćinima prigodne poklone sa željom za daljnju suradnju. Ivo Sekelj, pod čijim je vodstvom markirana staza puta, podijelio je planinarima koji su sudjelovali u šestomjesečnim pripremama transverzale 11 počasnih transverzalnih značaka s dnevnica. On je imao i tu čast da otvori transverzalu. Član PD „Željezničar“ Josip Sakoman se u ime svih prisutnih planinara zahvalio „monterovcima“ na organizaciji pohoda i otvorenju nove transverzale. Na kraju svečanosti podijeljena su Priznanja i prigodni darovi zaslužnim članovima PD „Monter“. Prigodne darove dobili su također najstariji sudionik, popularni profesor Marko Orešković, star 81 godinu, najmlađi sudionik, dvogodišnji Marko, unuk Milana Dijačića, poznatog karlovačkog planinara iz PD „Dubovac“. PD „Željezničar“ iz Zagreba dobilo je ove godine, i to po treći puta, prigodni dar kao najbrojnije društvo na pohodu. Nakon svečanosti bilo je pjesme, druženja i planinarskih razgovora s novim i stariim prijateljima, šetnje slikovitom okolicom, a neki su otišli i do obližnjih kontrolnih točaka novootvorenog puta, na vrh Sv. Gere i u kanjon Sušice. Članovi PD „Željezničar“, sekcija Goran, prvi su krenuli u obilazak čitave trase transverzale, dok su planinari iz BiH pošli na obilazak većeg dijela staze. Organizacija ove masovne planinarske priredbe bila je besprijekorna. Od „Monterovih“ planinara očekujemo u slijedećoj godini novo planinarsko iznenađenje!

(Vladimir Jagarić)

Rudo Starić u ime predsjedništva PSH pozdravlja planinare u Žumberku

● **PD „Zavižan“ Senj održalo je 22. ožujka redovnu skupštinu.** Podnesen je izvještaj o radu. Rad je bio uspješan. Organizirani su mnogi izleti na Velebit, planine Gorskog kotara, Slovenije, Hrvatskog zagorja i u Samoborsko gorje. Svake godine organizirane su dvije akcije pošumljavanja na području Krivog Puta i Stolca. Markirane su staze na području Krivog Puta, Senjskog bila i Velebita. Velik uspjeh društva je očišćena i markirana staza Siča–Plančice–Alan koja ide primorskom padinom Velebita. Na planinarskoj kući Sijaset promijenjena su ulazna vrata. U 1990. društvo će obilježiti 40 godina postojanja pod ovim imenom. Svečana sjednica održat će se krajem srpnja u Štirovači prilikom tradicionalnog logorovanja. Za uspješan rad na razvijanju planinarstva u proteklih 40

godina Skupština općine Senj dodijelila je društvu Povelju. Na skupštini je donesen program rada za 1990. godinu. Pismena priznanja za rad na razvijanju planinarstva dodijeljena su Anti Barbiću, Mileni Miškulin, Marijanki Nekić, Davoru Prpiću, Milanu Prpiću, Mirku Štrbuću, Anti Vukušiću i Dragi Vukušiću. Na skupštini su izabrani novi organi društva: izvršni odbor od 13 članova, sud časti i nadzorni odbor od 3 člana. (Mirko Belavić)

● **Proslava 60. godišnjice BiH alpinizma.** U povodu obilježavanja 60. godina organizovanog bosansko-hercegovačkog alpinizma (1929–1989) krajem novembra u dvorani Radničkog univerziteta „Duro Đaković“ u Sarajevu upriličena je velika svečanost. Uz prisustvo TV, radija i velikog broja alpinista svih generacija, Slobodan Žalica i Edin Durmo predstavili su „ALPINISTIČKI VODIČ ROMANIJA“. Inače, tih dana sarajevsko Oslobođenje objavilo je feljton Slobodana Žalice „Sest decenija alpinizma u BiH“.

(Redžep Grabus)

● **Postavljen bivak u Botinu.** Vrijedna skupina planinara iz Mostara na čelu sa Zdenkom Marićem postavila je oktobra 1989. uz pomoć helikoptera JNA bivak (blindirano SUP-ovo vozilo) u srcu Prenja na 1700 m visine, podno Stolova, u krajnjem dijelu Botina. U bivak se može smjestiti 5–6 osoba. U blizini ima voda. Bivak će osobito dobro doći alpinistima. (Redžep Grabus)

● **Zajedničko posjećivanje RGPP.** PD „Višnjevica“, Ravna Gora, odlučilo je da dan otvaranja Ravnogorskog planinarskog puta postane tradicionalan pohod stazama RGPP-a. Svake godine, počevši od ove, drugog vikenda u mjesecu srpnju, masovno se obilazi po jedna dionica puta. Za ovu godinu predviđeno je da se obide prva dionica puta od KT 1 do KT 6. Svaki sudionik dobio bi kontrolni karton sa šest KT. Po predočenju kartona sa šest otisnutih žigova kao nagradu dobija se bedž napravljen samo za tu svrhu. Nakon treće godine, i po obilasku cijelog puta, svaki sudionik dobiva posebnu plaketu. Određene su i nagrade za najmlađeg i najstarijeg sudionika pohoda. Prvi dio RGPP-a nazvan je „Božji studenac“ po izvoru pitke vode podno Javorove kose, gdje je i kraj prve dionice. Pozivamo sve planinare da nam se pridruže na prvom pohodu. (Anđelko Ivančić)

● **Omladinsko planinarsko društvo „Tuhobić“** ugodno je iznenadilo kako planinare tako i građanstvo Rijeke izložbom o svojoj djelatnosti

tijekom četvrt stoljeća. Društvo je osnovano 1965. i od prvog dana usmjerilo se mladom naraštaju – otuda i naziv OPD. U predvorju OS „Vladimir Gortan“ u Rijeci (Vojak) na velikom broju panoa kao i na zidovima dan je slikovni prikaz djelovanja društva. Posebno pažnju zaokupljaju planinarski plakati koji pozivaju na davne planinarske sletove, pohode i manifestacije. To je dragocjeni materijal koji bi trebalo sačuvati, bolje rečeno pohraniti u planinarskom muzeju za buduće generacije. Pored niza vrlo uspjelih fotografija posebno iznenađuju brojna priznanja koje je društvo dobilo za sudjelovanje i objeđivanje na raznim takmičenjima. No, ta priznanja oduševljavaju maštovitošću izrade kao i izborom materijala. To su mnogi mali komadi kamena bizarnih oblika nađeni po našim planinama i znački postavljani na pijedestal. To djeluje neobično efektno i plijeni pažnju. Na kraju ističem pregalaštvo Veljka Bresa. On je duša društva, spiritus movens OPD „Tuhobić“. Poželimo OPD „Tuhobić“ još mnogo planinarskih aktivnosti i izložbi.

(Miljenko Pavešić)

● **PD „Željezničar“ iz Zagreba,** prema izvještajima što nam ih šalje voda puta Josip Sakoman, izveo je u posljednje doba velik broj zanimljivih izleta s velikim brojem članova, tako na Porezen, Donaču goru, Stojdragu, Stampetov most, Plešivcu, Kopitnik, Oštre, Govejku, Bjelačnicu, Trebević, Gorski kotar, Macelj, Stol, Sljeme, Mosor, Malačku, Kalnik, Boč, Arnovo selo, Tisje, Pohorje, Liscu, Velebit, Čemšeničku planinu, Kuna goru, Martinšćak i nekoliko puta na Istarski planinarski put na kojem su obnovljali markaciju. (ŽP)

● **Nova kuća na Ivančici.** Podno starog grada Oštrca (706 m) na livadi „Majer“ (591 m) otvorena je 20. svibnja nova planinarska kuća PD „Oštre“ iz Zlatara. Pod vrlo teškim uvjetima još od 1985. godine planinari Zlatara su se angažirali, te uz pomoć privrednih organizacija općine Zlatar Bistrica uspjeli konačno dovršiti i otvoriti novu kuću na Ivančici. Kuća ima 20 ležaja, kuhinju, salu i druge prateće prostorije. Vidiči su predivni na okolne vrhove Hrvatskog zagarja, na Donačku goru, Medvednicu i na područje općine Zlatar. Pristupni put vodi iz Lohora, čak je moguće prići osobnim ili terenskim vozilima. Otvorenju su prisustvovali delegati planinarskih društava Hrvatskog zagarja, PSH, društava iz Varaždina, a najbrojniji su bili članovi PD „Željezničar“ Zagreb.

(Josip Sakoman)

● **Vodiči Planinarskog saveza Zagreba** organiziraju ovog ljeta nekoliko zanimljivih tura za planinare: 14–21. 7. Dolomiti, 21–28. 7. Tatre, 26–27. 7. Grossglockner, 8–9. 9. Triglav. Informacije na adresi: PSZ, Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 441–008.

● **„Hrvatski planinar“ 1923–1943,** nekoliko kompletnih godišta i rasporede brojeve prodajem. Dr. Živan Deanović, Zagreb, Ul. 8. maja broj 1, tel. 437–642 (od 14 do 15 sati).

● **Šator za 4 osobe,** s 2 spavaonice, predvorjem, izbočenjem za kuhinju, ogradom i policom, holandskog porijekla, prodajem za 6500 din (novi košta 14000 din). Dubravka Turpoljac, Zagreb, tel. na poslu 349–394. Adresa: Miškinina 172.

● **GITARA ZA RADOZNALCE** naslov je knjige (77+9 str., cijena 50 d. plus nekoliko dinara poštarine) koja je nastala nakon dugogodišnje prakse uz pjesmu među planinarima, i njima je namijenjena. Grafički vrhunski opremljena, čitljiva, bez nota, ali sa mnoštvom dijagrama, ilustracija i vježbi, bit će zanimljiva svakom tko voli narodnu i starogradsku pjesmu, u obitelji, u društvu, korisna kao udžbenik, zgodna kao poklon.

Iz sadržaja:

a) klasifikacija akorda (dur-, mol-, septakordi, dim-akordi, aug-akordi), sa mnogo primjera;

b) harmonijski mehanizmi (kvartni krug, paralelni akordi, odmotavanje);

c) kako tražiti i povezivati akorde; primjeri

d) izbor od 35 narodnih i starogradskih pjesama, harmonijski bogato obrađenih za gitaru, sa komentarima;

e) tekst je popraćen crtežima slikarice Snježane Božić, itd.

Za narudžbe pouzecom ili informacije molim da se obratite autoru:

Darko Žubrinić, Senjanovićev vijenac 14, 41020 N. Zagreb, tel. (041)693-889, ili Elektrotehnički fakultet, Zagreb.

**INTERVENCIJE GORSKE SLUŽBE SPAŠAVANJA PS HRVATSKE
NA UREĐENIM SKIJALIŠTIMA U 1988. GODINI
(Inicijali, spol i dob unesrećenoga, ozljeda, prebivalište)**

**BEGOVO RAZDOBLJE, ČLANOVI STANICE
KARLOVAC I ZAGREB**

VELJAČA

V. T. (?) ž prelom potkoljenice Hreljin
V. V. (37) m prelom potkoljenice Karlovac

**SLJEME, MEDVEDNICA, OSIGURAVA
STANICA ZAGREB**

SIJEČANJ

I. I. (11) m laceracija očnog kapka Zagreb
P. D. (29) m laceracija arkade Zagreb
H. M. (9) m Lutanje, bez ozljeda Zagreb

VELJAČA

G. A. (10) ž kontuzija coccigeuma Zagreb
Č. J. (19) ž porezotina palca na ruci Zagreb
J. D. (24) m ozljeda oka Zagreb
G. L. (14) ž lutanje, bez ozljeda Italija
J. M. (8) ž kontuzija kuka i kičme Zagreb
D. A. (27) m uganuće zapešća, kontuzija podlaktice Zagreb
K. M. (35) ž prelom nadlaktice Zagreb

OŽUJAK

K. K. (18) ž posjekotina glave Zagreb
Ž. M. (39) m prelom natkoljenice Zagreb
G. B. (50) m istegnuće mišića potkoljenice Zagreb
Č. L. (22) ž uganuće koljena Zagreb
Š. V. (35) ž uganuće koljena Zagreb
N. G. (15) m prelom potkoljenice Zagreb
F. H. (21) m posjekotine potkoljenice Zagreb

TRAVANJ

S. D. (9) m bolest, upala slijepog crijeva Karlovac

**BEGOVO RAZDOLJE, ČLANOVI STANICE
KARLOVAC I ZAGREB**

VELJAČA

P. P. (28) m distorzija koljena Josipdol
M. D. (10) m kontuzija ruke Karlovac

OŽUJAK

M. R. (6) m šok Čakovec
M. M. (10) m prelom potkoljenice Zagreb
D. D. (10) m prelom potkoljenice Zagreb
G. M. (10) ž distorzija koljena Zagreb
G. J. (30) ž iscrpljenost, strah Ogulin
D. B. (29) ž distorzija koljena Zagreb
J. K. (44) m distorzija koljena Ogulin
K. N. (16) ž prelom potkoljenice Zagreb
G. E. (23) ž distorzija koljena Pula
C. D. (24) m luksacija palca na ruci Pula
K. D. (32) m distorzija koljena Zagreb

**NEVOLJAŠ, OSIGURAVA STANICA
SLAVONSKA POŽEGA**

OŽUJAK

Ž. Š. (28) m prelom nadlaktice Sl. Pož.
Lj. Ž. (23) ž distorzija koljena i gležnja Sl. Pož.

Napomena: nedostaju podaci o akcijama stanica Delnice i Rijeka

**Zajednica osiguranja imovine i osoba
„CROATIA“**

**i
PLANINARSKI SAVEZ HRVATSKE**

radi zaštite i sigurnog kretanja u prirodi apeliraju na sve posjetioce planina da se pridržavaju ovih pravila:

- držite se označenih puteva i ne skrećite sa sigurnih staza
- obavijestite o smjeru svoga puta one koji vam mogu pomoći
- ne planinarite nikad sam nego u društvu iskusnih planinara
- ne krećite u planinu po lošem vremenu, osobito ne po magli
- ne planirajte kretanje po planini noću
- pazite da vaše kretanje po planini nikoga ne ugrožava.

Poštujući ova pravila uštedjet ćete gorskim spašavateljima mnogo truda i nepotrebnih troškova, a sebi osigurati planinarski užitek.

DOBRO DOŠLI U NACIONALNI PARK „KRKA”

Krka je fenomen krša koja se na svom kratkom toku od 72 km, u sivilu kraškog kamenjara, probija dubokim kanjonom prema moru, stvarajući brojne slapove, kaskade, brzake i jezera. Historijat zaštite ove čudesne ljepotice seže od 1948. godine kada je Skradinski Buk stavljen pod posebnu zaštitu, a od 1968. godine čitav tok rijeke Krke s Čikolom i Prokljanskim jezerom proglašen je prirodnim rezervatom. Godine 1985. Sabor Socijalističke Republike Hrvatske proglasio je donji tok rijeke Krke nacionalnim parkom, pa je to sedmi nacionalni park u Hrvatskoj (Plitvice, Paklenica, Mljet, Risnjak, Kornati, Brioni i Krka).

Nacionalni park „Krka” obuhvaća 14200 ha na području općina Šibenik, Drniš i Knin, a proteže se od utvrda Nečmen i Trošenj podno bučnih slapova Manojlovac, Rošnjak i Miljacka, preko Roškog slapa (26 m), Visovačkog jezera i Skradinskog Buka (46 m), koji je najviša sedrena barijera u Evropi, pa do Prokljanskog jezera i mosta „Šibenik” na jadranskoj turističkoj cesti.

Temeljne vrijednosti Nacionalnog parka „Krka” su kombinirana specifična obilježja prirodnih, humaniziranih i kulturnih vrijednosti, a osobito geomorfološki, geološki, pejzažni i hidrološki oblici i pojave te povijesni elementi u prirodnoj sredini i kulturno-etnografska baština. Uz bogatstvo mediteranske i submediteranske flore i faune u Krki žive i dvije endemske pastrve (visovačka i mekousta pastrva), a u spletu brojnih podzemnih tokova čovječja ribica.

Posebnu draž ovome parku daju brojni povijesni spomenici i spomenici kulture, koji svjedoče o prisutnosti čovjeka na ovom području od antičkih vremena do naših dana (prehistorijski nalazi u pećinama, ostaci rimskih građevina i villa rustica, ranokršćanske bazilike, ostaci srednjovjekovnih utvrda, te brojne mlinice i stupe koje su i danas u funkciji). Među njima najvredniji dragulji su Franjevački samostan na otoku Visovcu i manastir „Krka” (Arandelovac) sa svojim bogatim umjetničkim i kulturnim blagom. U parku se nalazi više slikovitih naselja od kojih je najzanimljiviji gradić Skradin (Rimska Scardona), koji je zaštićen kao spomenik kulture.

Rijeka Krka je svojevrstan fenomen u kršu i prema svojoj specifičnoj biocenozi i stvaranju sedre. Ovi procesi stalnog nastajanja sedre i gradnje slapova vrlo su osjetljivi. Radi očuvanja ove specifičnosti i jedinstvene ljepote, propisana su pravila ponašanja u Nacionalnom parku „Krka”.

U Nacionalnom parku ne smije se uništavati sedra, brati bilje i cvijeće, hvatati i uznemirivati životinje, hodati van uređenih saobraćajnica, bacati smeće ili ispuštati opasne tekućine, voditi pse bez uzice, kao i druge radnje kojima se ugrožava izvornost biljnog i životinjskog svijeta i zagađuje okolica.

